

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Museerne Helsingør · Årbog 2019

Museerne Helsingør

Årbog 2019

Museerne Helsingør • Årbog 2019

Grafisk tilrettelægning: Eva Arnsfelt

Redaktion: Bente Thomsen (ansvh.) og Charlotte Fenger

Udgivet 2020 af Museerne Helsingør
og Helsingør Museumsforening

Trykt hos Nofoprint, Helsingør

Skrift: Times New Roman
Papir: MultiArt Silk 130 g

Oplag: 700 eksemplarer

ISSN: 2596-5883

Årbogens forfattere er alene ansvarlige for deres bidrag.

Aftryk i referat af årbogens artikler er tilladt, når årbogen angives som kilde og et eksemplar af aftrykket sendes til Helsingør Kommunes Museer.
Ved aftryk i større omfang må forfatterens accept indhentes gennem museerne.

Omslagsbilledet:

*Udsnit af murmaleriet af Lara Atzori (Italien) og Piercarlo Carella (Italien).
»Helsingørs mure beretter om kloster, kirke og hospital.« 2012. Foto: Carsten Nielsen.*

Indhold

Helsingørs borgmester Frands Lauritsen Skriver <i>Af Torben Bill-Jessen</i>	7
Skibsklarerer Krag Frederik Marstrand <i>Af Henrik Hey</i>	14
Kornetskolen på Kronborg 1932-33 <i>Af Gunnar Jespersen</i>	27
Porten til Eventyret. Peder Christensen (1874-1954), borgmester i Helsingør 1919-1946 <i>Af Tove Lund</i>	40
Kong Peder og hans modstandere 1919-1946 <i>Af Tom Sinding</i>	51
Stengade 58 – Købmandsgården blev reddet <i>Af Jørgen Jørgensen</i>	74
Hvis murene kunne tale. Kunst og Byrum Helsingør 2012-19 <i>Af Elisabetta Saiu</i>	87
Årsberetning for Museerne Helsingør 2019 <i>Af Maibritt Bager</i>	112

Helsingørs borgmester Frands Lauritsen Skriver

Af Torben Bill-Jessen

En af byens fremtrædende borgmestre, der fortjener at blive husket, er Frands Lauritsen Skriver. Han nævnes ofte kun som »Frands Skriver«, hvorfor det er det navn jeg vil bruge her. Hans fødselsdato kendes ikke. Han var skriver på Kronborg (Krogen) og foged på Dragsholm. Første gang jeg har fundet ham nævnt er den 13. marts 1564, da han svor sin borger-ed i Helsingør. Rådmand blev han den 25. februar 1572 og borgmester den 1. august 1579. Endnu i 1587 nævnes borgmester Frands Skriver som ejer af et bundgarnsstade, og året efter er det hans hustru Bente, der nyder godt af de fisk det kan give. Hospitalsforstander blev han den 6. maj 1580. Han var kirkeværge sammen med David Lejel ved byens sognekirke Sankt Olai i årene 1579-82. Han fandt sit sidste hvilested i en gravkælder foran kortrappen i Olai Kirke i året 1586 eller 1587. Endnu 1745 fandtes gravstenen over dem begge, dog kendes ingen beskrivelse af den. Hans begravelse er heller ikke omtalt i nogen kirkebog. Gravkældereren findes dog stadig med enkelte rester af helt ødelagte kister.

Frands var gift med Bente Povlsdatter, der levede til hun den 11. november 1603 fulgte efter sin mand ned under gulvet i Olai Kirke med samtlige klokkers klang, hvilket arvingerne betalte 2 mark og 6 skilling for. Prisen for en begravelse i en kælder var på den tid 10 daler. Den smule vi ved om hende er, at hendes fader var møntmesteren Povl Fechtel og moderens navn vides at være Davidsdatter. Deres hovedgård, hvor de også boede, lå i Sophie Brahesgade, hvorfor en del af denne gade (fra Stengade til Hestemøllestræde) på den tid kaldtes Frands Lauritsen Skriverstræde. Hovedgården blev i 1615 købt af Tage Tott til Eriksholm til sin moder Sofie Brahe, der boede her indtil hun døde 1643, og blev da begravet i Sankt Olai Kirke, hvorfra hendes søn 1648 overførte hendes lig til Torrlåsa Kirke i Skåne. Senere blev gården i ombygget stand domicil for byens forening,

Øresundsklubben, og efter 1861 en del af Wiibroes Bryggeri. I dag kan vi finde sygeforsikringen Danmark på stedet.

I 1573 havde Frands Skriver nogle haver på det, der dengang hed Kagholmen, og i nævnte år købte han endnu et stykke jord fra byen, som tidligere Laurits Lukkesen havde haft, og som bestod af to haver. To år senere nævnes, at Anders Hess betaler for et stykke jord, der lå øde ud mod Reberbanen, »sønden for Frands Skriveres have«. Laurits Pedersen fortæller, at i det 16. århundrede var det området imellem Axeltorvet og Sankt Annagade. Groskenstræde hed Kagholmstræde, og området strakte sig – før Kongensgade blev anlagt – vistnok omtrent til Lappen, eller så langt som der var antydning af bebyggelse. Ordet Holm betyder her – og som det enkelte andre steder forekommer – en karré. Navnet viser, at kagen, hvor forbryderne straffedes, engang må have haft sin plads her, men det kan ikke med sikkerhed påvises, at stedet nogensinde har været benyttet til kagstrykning eller anden afstraffelse. Antagelig har der her i Erik af Pommerns tid været byens rettersted. I Frederik 2.s og Christian 4.s tid stod i hvert fald galger og stejler syd for byen, først på Stejlebakken, senere på Galgebakken og nord for byen på Iskulebakken ved Lundehave. Derimod ved man, at bødlen boede på Kagholmen, og her holdt i det hele taget samfundets udskud til. Således greb man 1562 fire tyve, som havde overnattet hos Mads Lanseknægt på Kagholmen.

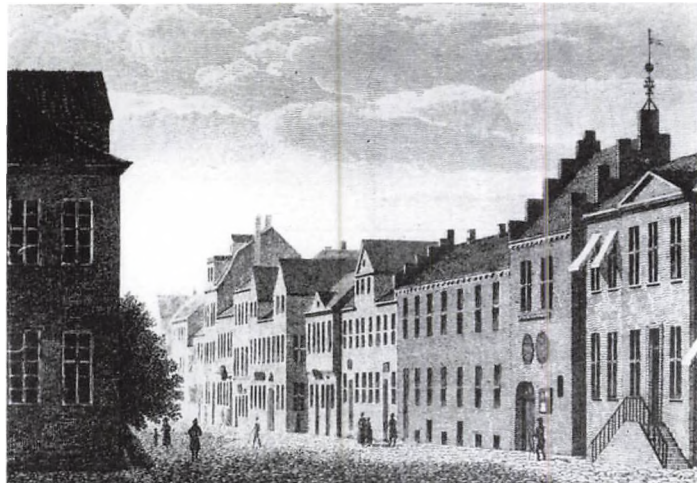
1. Frands Skriveres bomærke på alterkanden.
2. Frands Skriveres bomærke på munkestolen fra Esrum Kloster.
3. Frands Skriveres signatur på maleriet forestillende »Den gældbundne tjener«.

Frands Skriver

Først en kort beskrivelse af den by han levede i. Indbyggermæssigt var den vel næppe mere end et par tusinde, der alle klumpede sig sammen inden for den nuværende bykerne. Hvor de to gader, Søndre Hærstræde og Nørre Hærstræde (Stengade og Sankt Annagade), løb sammen, lå sognekirken med den kirkelige magt og rådhuset med den verdslige magt. Det var her på rådhuset, at Frands Skriver tiltrådte som borgmester i 1579, og da så byens styre ud som følger. Der var to borgmestre, Henrik Mogensen og Jørgen Mahr, herefter kom rådmændene: Frands Skriver, Andris Saxen, Hans Nielsen, Mads Lauritsen, Frederik Lejel og David Hansen. Det var borgmester Henrik Mogensen som Frands Skriver afløste. Byens råd havde to bysvende til rådighed ved inddrivelse af skatter, jordskyld og andet. Deres navne var Peder Christensen og Rasmus Murmester. De var hver udstyret med et spyd. Ud over at de fik løn halvårligt til Sankt Mikkelsdag og Påskedag, fik de hver to par sko som kompensation for de mange traveture rundt i byen.

Ud af dette byens råd valgtes en kærner til at styre økonomien. I 1579 valgtes Jørgen Mahr til at stå for indtægter og udgifter, alt skrevet ned i en protokol som stadig eksisterer. Byen havde ingen speciel pengekasse, men indtægter og udgifter gik ind og ud af Jørgen Mahrs egen lomme. Hvert år på Sankt Thomas Apostelsdag, som er den 21. december, mødtes borgmestre og råd med kærneren på rådstuen, og denne stod til regnskab for skatternes inddrivelse og byens udgifter. Til hjælp til at styre gemytterne i en by som Helsingør, havde borgmestre og råd en byfoged ved navn Claus Nielsen. Han kan vel nærmest sammenlignes med politimesteren i dag. Han havde to fogedsvende til hjælp, når urolige personer skulle bæres »på stigen« hen i rådhuskælderen for at sove rusen ud. De hed i det nævnte år Jens og Peder.

Alle aftaler, herunder afskrift af byrådets og tingets møder blev nedskrevet i byens protokoller af Morten Byskriver. Dertil kom mestermanden med sin uhyggelige funktion. Det var

Det gamle rådhus set fra Stengade. Over porten de to rosetter fra 1574 med Frederik 2. og Sofies våben i sten. Stik af S.H. Petersen (1788-1860) fra ca. 1830. Bygningen yderst til højre med stentrappen tilhørte købmand Ellah. Vi ved ikke hvor gammelt rådhuset er. I begyndelsen af 1560erne nævnes i regnskaberne, at efter en brand tales der om et »nyt rådhus«. Men det er antagelig ældre.

dette styre, som Frands Skriver var en del af. Senere blev staben udvidet med en jordemoder og en bytyr, der fik plads i Det Almindelige Hospital (Karmeliterklosteret).

Året 1579 har for Frands Skriver været skelsættende og vigtigt, og måske for at fejre sin embedstiltrædelse som borgmester, skænkede

De to rosetter ved indgangen til rådhuset blev opsat, mens Frands Skriver var rådmand. Foto: Torben Bill-Jessen.

han store gaver til byens sognekirke, nemlig en malmdøbefont, der vejede 1200 pund, og et smukt bibelsk maleri til skriftestolen, forestillende »den gældbundne tjener«. Den vigtige bog – Helsingør Stadsret – som indeholdt byens privilegier, fik samme år et nyt bind også betalt af Frands Skriver. Samme år blev 14 af byens borgere udstyret med et spyd, deriblandt Frands Skriver – betalt af byens kasse.

På rådstuen sad rådet ved et langt bord; i 1580 ændrede Frands Skriver det til to borde, og samtidig købte han »en tylvt gamle tørre savdeller«, altså brædder til bænke ved bordene og »rammer neden om«.

Når kongehuset skulle have fest, som da Christian 4. fødtes den 12. april 1577, måtte rigets byer træde til med husgeråd, senge, pottes, pander og meget andet for at slottet kunne rumme alle de tilreisende gæster. Det var i sådanne tilfælde, at ikke alt inventariet kom tilbage til den rette ejermand. Kæmnerregnskabet 1577 fortæller at Frands Pedersen mister en stolpeseng af fyrretræ til 8 mark, og Frands Skriver mister en hovedpude til 4 mark, som byen måtte erstatte dem.

Hospitalsforstander Frands Skriver

Samtidig med at Frederik 2.s arkitekter og stenhuggere opførte Kronborg, sad en sølvsmed i Helsingør (Albert Guldsmed) og fremstillede en kande til hospitalsmesteren Frands Lauritsen Skriver for Helsingør Almindelige Hospital. Under kandens riflede mundingsprofil kan læses: »Denne Sølkande gaf salig Frans Lavrinsøn hospitalsmester i Helsingør til Hospitals Alter at bruge Gud til Ere oc evig hukommelse oc icke skal vendis til anden brug. Den 7. Novembris Anno domini 1580. Finis.« Den havde en vægt på 41 lod og skulle bruges til vin ved altergang i nævnte hospital. 1585 omgjorde guldsmeden Peder Elling denne sølvkande, som blev »forbedret« med 11 lod, så vægten, lidt unøjagtigt, blev angivet til 53 lod.

Helsingør Almindelige Hospital blev oprettet 1541 og havde til huse i det tidligere Karmeli-

*Alterkanden fra 1580.
Foto: Torben Bill-Jessen.*

terkloster, hvor Laxmandssalen fungerede som bolig og kirke. Ifølge fundatsen af 1573 skulle kapellanen ved sognekirken Sankt Olai varetage de kirkelige handlinger i hospitalets kirke, og således forblev det i mere end 230 år, lige indtil 1804, hvor præsten ved Sct. Mariæ kirke fik tillagt denne stilling. Vinkanden er således brugt af Sankt Olai Kirkes præster fra 1580 til 1804. Den var i 1953 udstillet på Det danske Kunstindustrimuseums udstilling. Ved salget af Klosteret til Helsingør Stift fulgte vinkanden med og den befinder sig i dag i stiftets varetægt.

Ovenstående billede er taget i december 2019.

Kirkeværge Frands Skriver

En institution som en kirke må nødvendigvis have et slags råd for at kunne fungere – i dag er det et menighedsråd, men i århundreder var der en kirkeinspektion bestående af tre mænd: én valgt af byrådet, én valgt af magistraten samt sognepræsten. Disse tre havde så en kirkeværge, der varetog den »daglige« drift.

Da Frands Skriver levede, havde kirken altid to kirkeværger. Frands Skriver var kirkeværge sammen med David Lejel fra 1579 til 1583. David Lejel var ud af den markante skotske slægt, der var indvandret til Helsingør og i mange år hørte til byens fremtrædende borgere. De overtog det vigtige kirkeværgeembede den 27. januar 1579. Embedet som kirkeværge indebar at holde regnskab med kirkens indtægter, så

som jordskyld, husleje, udlejning af stolestader og begravelsessteder, både inde i kirken og ude på kirkegården, samt at afholde udgifterne til alle reparationer, vedligeholdelse og indkøb af manglende ting m.m. Det gjaldt udover kirken også for kirkens embedsboliger til præster og øvrige ansatte. I 1583 overgik embedet til rådmanden Frans Pedersen, der sammen med endnu en skotte, nemlig Richardus Wedderborn, herefter fungerede ved kirken.

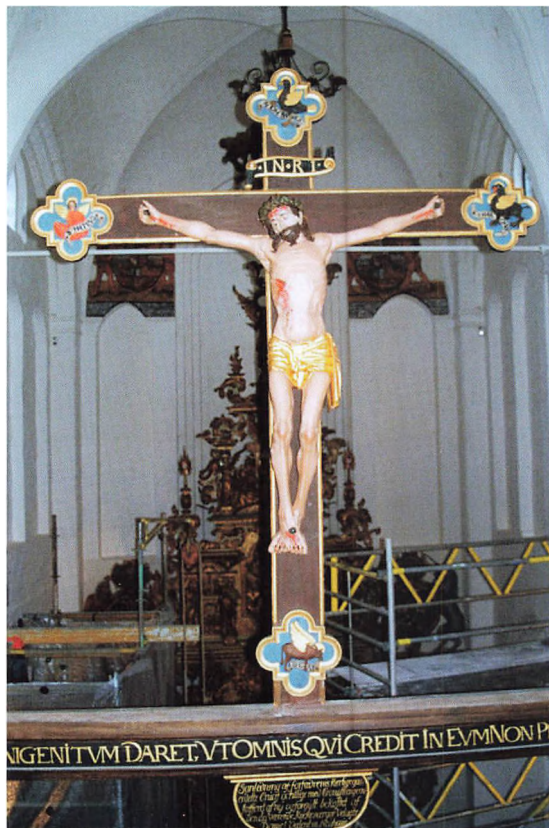
Netop i de år Frands Skriver stod for kirken, skete der store omvæltninger. 1521 var den oprindelige lille kirke blevet forsynet med et stort kor. 1536 gik Reformationen hen over landet og meget blev herved ændret. Man havde i flere år været i gang med et stort byggeprojekt på kirken. Den lille kirke svarede ikke til den fremadstormende sundtoldsby. Indbyggertallet voksede, og i 1559 stod Helsingørs store sognekirke færdig. Kirkens kor var den gang større end det er i dag, det gik en pille længere ned i kirken mod vest. I kirkens regnskabsbog kan læses: »Anno 1579 udi marts haver borgmestre og råd med kirkeværgens samtykke at indflytte koret udi Sankt Olai Kirke og udi dens sted som koret før var og blev indflyttet, at lade godtfolk bekomme stolestader og gøre kirken fuldist derfor.« Byens tysktalende befolkning fik i 1577 sin »Tyske Kirke«, der havde været en del af det tidligere Karmeliterkloster, hvor også Latinskolen fik husrum år 1573. Helsingør Almindelige Hospital havde allerede i 1541 fået rum til at »fattige og syge mennesker kan have bekvem bolig og værelse«, som det kongelige gavebrev fortæller.

Herefter følger nogle af de mange gaver borgmester Frands og hustru Bente skænkede til byens sognekirke.

Korbuekrucifiks

Ifølge regnskaberne 1584 blev »det gamle krucifiks, som stod over korsdøren« da renoveret og opsat på den store bjælke, som borgmester Frands Skriver havde formået Frederik 2. til at skænke kirken. Det kostede 15 daler at få den udhugget og »list hefflet« (profilhøvlet).

Claus Jansen, der 1587 stafferede inventaret i Kronborg Slotskirke, fik 22 daler for stafferingen og de forgyldte bogstaver. Den nuværende bemaling stammer hovedsagelig fra 1744 og antages at være en opfriskning af Claus Malters oprindelige, der indeholder et skriftsted på latin fra Johannes kapitel 3, vers 16: »Thi således elskede Gud verden, at han gav sin søn den enbårne, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv.«

*Korbuekrucifikset er fra omkring 1520.
Foto: Torben Bill-Jessen.*

Maleriet »den gældbundne tjener«

Maleriet over våbenhusdøren har som motiv »den gældbundne tjener« (Mathæus kapitel 18, vers 21-35). Givet 1579 af borgmester Frands

Skriver og hustru Bente Povlsdatter. Maleriet hang tidligere over skriftestolen, der stod i hjørnet nord for alteret.

*Den gældbundne tjener.
Foto: Torben Bill-Jessen.*

Sankt Olai Kirkes døbefont

Givet 1579 af Frands Skriver og hustru Bente Povlsdatter. Frands Lauritsen var skriver på Kronborg og blev netop 1579 borgmester. – Den gamle font havde stået på samme sted i kirkens sydvestlige hjørne. Den nye pragtfulde font er rigt profileret. Den hviler på fire løver og er anbragt i en stensat fordybning. Giverne har for at undgå misforståelser ladet indgrave på fontens fod: »Vecten er XII hondrit pond«, – så er man klar over gavens værdi. Man gav villigt og gerne, men folk skulle sandelig også se, hvad det var man gav.

Over fonten ligger et messingfad på 95 cm's diameter, uden indskrift, formentlig givet sammen med fonten. – I ældre tid hørte til dåben et lille messingfad, som brugtes til dåb af »uægte« børn. Det solgtes ved auktion 1812. I en svær kæde over fonten hænger det tilhørende tunge malmlåg, indvendig med malede ornamenter, bl.a. IHS-monogram (–Jesus). Det kan ikke bevæges op og ned, som det ellers ofte kunne være tilfældet (symbolsk: himlen åbnes, når barnet skal døbes). I fontelågets top en smuk krone af

franske liljer; indgraveret indskrift: »Frantz Lavritzen: 1579 – IHS – Sit nomen Domini benedictum« (– Herrens navn være lovet).

*Døbefonten fra Skt. Olai.
Foto: Torben Bill-Jessen.*

En forgyldt kalk til altervinen i Sankt Olai

I 1603 gav arvingerne efter Frands Lauridsen Skrivers enke Bente Povlsdatter (død samme år) en forgyldt kalk med borgmesterens navn og mærke på, efter enkens testamenteriske be-

stemmelse. Vægten var 44 lod. Det er nok den, der 1714 omtales som bærende årstallet 1565.

Et rødt fløjls corporal

I inventariet fra omkring 1620 nævnes et rødt fløjls »corporal«, et corporale er et linnedklæde til at lægge alterbrødene på, hvorpå hjørnerne bøjes op over dem, her af fløj, også dette er en gave fra borgmester Frands Lauridsen Skriver.

Abbedstol fra Esrum Kloster

Foran døbefonten i kirkens vestende stod to munkestole fra Esrum Kloster, som i 1849 blev afleveret til Nationalmuseet. De er antagelig

*Abbedstol fra Esrum Kloster.
Foto: Torben Bill-Jessen.*

kommet til kirken sammen med alt det andet inventar som Frederik 2. gav til byens borge, efter at man havde opført den store sognekirke og skulle have inventar fyldt ind. De bar tidligere Frands Lauritsens navn og årstallet 1555 (eller snarest 1559, indskriften er nu forsvunden). De kan i dag ses i Nationalmuseets permanente udstilling sammen med altertavlen fra samme klosterkirke, der også stod her i Olai Kirke fra 1559 til den nuværende altertavle kom i 1664 og hvorefter Esrumtavlen satte til side op ad en væg. Den kom til Holme-Ølstrup Kirke engang i 1700-tallets begyndelse. Altertavlen blev afgivet til Nationalmuseet af lensgreve J.C.S. Danneberg-Samsøe på Gisselfeld.

Vagt- eller kvarterklokken

Kirkens næststørste klokke (den der hænger mod syd), er ifølge indskriften støbt 1515 af den bekendte belgiske klokkestøber Georg Waghevens, der levede fra o. 1470 til o. 1524 i Mecheln (nord for Bruxelles). Også den havde Frands Skriver indflydelse på. Den var støbt til benediktinerabbediet St. Peter på Mont Blandin i Gent. Det har altid undret forskerne, hvorledes denne klokke er kommet fra et belgisk abbedi til en dansk kirke. Imidlertid kan der tænkes en sandsynlig forklaring. St. Peter-abbediet, som endnu består i Gent, blev 1578 plyndret af fanatiske billedstormere. Det var i den hektiske tid, hvor religionskampene mellem katolikker og protestanter rasede, og hvor spanierne søgte at betvinge Nederlandene i en blodig kamp, der endte med Hollands selvstændighed og det nuværende Belgiens undertrykkelse og tilbagevenden til katolicismen. – En notits i St. Olais regnskab for 1579 siger: »Item bleff samme klokke kjøbt aff ett Schiff her paa reigden«; prisen nævnes ikke, idet beløbet er optaget i borgmester Frands Lauridsen Skriverens regnskab, men vi ved, at færgemændene, der førte den i land, fik 4 mark. De to årstal 1578 og 1579 kan ikke være tilfældige; der må være en forbindelse mellem dem. Billedstormerne har formodentlig ribbet abbediet

for alt af værdi, lige til klokkerne, og en af disse har de sendt med en skipper, som skulle til Østersøen for muligvis at få den solgt, og da han er stoppet op ved Helsingør for at betale told, har han så samtidig fået afsat sin klokke her. På den måde kan det være gået til.

Klokken, der ikke har været omstøbt før 1882, var prydet med flere små våben og relieffer. Da man i forrige århundrede havde fået den måske ikke så mærkelige tanke, at den var kommet fra Esrum Kloster, forlangte direktøren for Nationalmuseet (A. Worsaae), at der blev taget gipsafstøbninger af disse prydelser før omstøbningen, og de blev da atter 1882 anbragt på den omstøbte klokke, hvor de endnu findes. På slagringen findes ligeledes den gamle indskrift på latin, der i oversættelse lyder: »Op I kristne, bryd nu eders sløve tøyen mod Gud, når jeg ringer fra det høje. Hast til kirken.« Om halsen på klokken står, ligeledes oversat: »Wulfran, den prægtige pryde for Mont Blandin, til dig indvier abbeden ved navn Johannes Canwenburch disse gaver, for at de skal lyde med klang gennem luften. Den kunstfærdige Georgius med tilnavnet Wagheuens støber mig i Herrens år tusinde og femhundrede og tre gange fem.«

Vagtklokken. Foto: Torben Bill-Jessen.

Betegnelsen »vagtklokken« stammer fra, at den ringede borgervæbningen, der gjorde vagttjeneste, til og af vagt. Det er stadig på denne klokke, at uret slår slag for hvert kvarter.

Jo! Frands Lauritsen Skriver og Bente Povlsdatter fortjener at blive husket som to af byens store velgørere i 1500-tallet.

Skibsklarerer Krag Frederik Marstrand

Af Henrik Hey

Portrætfoto af Krag Frederik Marstrand (1804-1887). Billedet er taget i 1850'erne.
Foto: Museet for Søfart (M/S).

I 2011 blev jeg knyttet til Skibsklarerergaarden som volontør med henblik på at fortælle gæster om sundtoldstiden og at forevise ejendommen i Strandgade 91 i Helsingør.

Det viste sig at skulle blive en meget spændende og omfattende beskæftigelse, fordi der er skrevet så utroligt meget om hele denne epoke, og samtidig er Sundtoldstiden så vidt favnende.

Da skibsprovianteringsforretningen K.F. Marstrands Eftf. lukkede i 1982 modtog Helsingør Museer hele forretningens arkiv fra 1830 til år 1900 i store gamle kulsække, der havde ligget i kælderen i Strandgade 71 i disse mange år. Dette blev ved modtagelsen grovsorteret, men mere skete der ikke.

I 2013 bad Museets ledelse mig om at lægge arkivet i kronologisk orden og sortere de enkel-

te årgange i charteques i henholdsvis korrespondance, regnskabsbilag, dokumenter og andet. Det var meget interessant at gennemgå, og i handelskorrespondancen fandtes også enkelte private breve og andre bilag, der belyste tiden.

Oplægget var – og er – at sorteringen skulle løbe frem til Sundtoldens ophør i 1857, og under arbejdet har jeg været bistået af Pernille Helsted, Svava Okkels, Nina Christensen og Tove Lund.

Sammen har vi nu gennemgået arkivmateriale fra før 1830 og frem til 1843, mere end 3.000 bilag, og lagt det ind i edb-programmet File-maker. Deri bliver noteret, hvilke personnavne, der fremkommer, byer, lande, destinationer, varearter etc. samt kort beskrevet, hvad det enkelte dokument vedrører.

På den tid var al korrespondance naturligvis håndskrevet, og i Danmark og i Tyskland skrev man med gotiske bogstaver, mens England, Sverige, Frankrig m.fl. benyttede de latinske typer, som vi også har gjort det i Danmark siden 1875.

Det betød, at vi først måtte lære at læse den gotiske håndskrift – og det er da også lykkedes, hvis ellers koncipisterne har skrevet tydeligt, og det gjorde de ikke altid!

Slægten Marstrand

Ret hurtigt meldte sig spørgsmålet om, hvem K.F. Marstrand egentlig var, og hvad han var rundet af.

Det viste sig at være særdeles kompliceret, og hans slægtsskabsforhold har vi endnu ikke klarhed over.

Vi faldt først over flere rejsepas fra 1830'erne, udstedt i Thisted til Elisabeth Hiort, født Møller. Og meget tilfældigt stødte vi så på et hæfte med en form for slægtsnotater, hvoraf det fremgik, at Enke Madam Elisabeth Marstrand den 23/4-1815 var blevet gift med Jørgen Hiort i Sankt Petri Kirke. Også denne kirke var

svær at stedfinde, men vi kom frem til, at det var kirken ved Aalborg Kloster.

Senere mente vi at kunne konstatere, at Marstrands fader var hospitalsforstander P. Marstrand, men ham ved vi heller ikke meget om. Til gengæld fremstår Hiort-slægten veloplyst igennem slægtsbogens notater.

De boede i Himmerland i generationer, og enkemadam Marstrands ægtefælle var toldbetjent ved Konsumptionen i Thisted.

Da vi var nået så langt, stødte vi imidlertid på et brev fra Marstrands broder – intet fornavn – hvori han omtalte, at Marstrands moder, Madam Demand, enke efter bedemand Demand, var død mange år tidligere i København. Han skrev videre, at hendes ene stedsøn, prokurator H.J. Demand, boede i Odense, mens 2 andre stedsønner boede i Christiania (Oslo). Samtidig hilste han dog vor Marstrand fra forældrene i Thisted, som i mellemtiden var flyttet til Frederikshavn. Da vi også fandt kærlige breve fra hr. og fru Hiort til den kære søn Krag Frederik Marstrand, blev forvirringen komplet.

Det var for så vidt heller ikke meningen, at vi skulle foretage egentlige slægtsstudier, men

vi ville blot gerne vide, hvad Marstrand var rundet af.

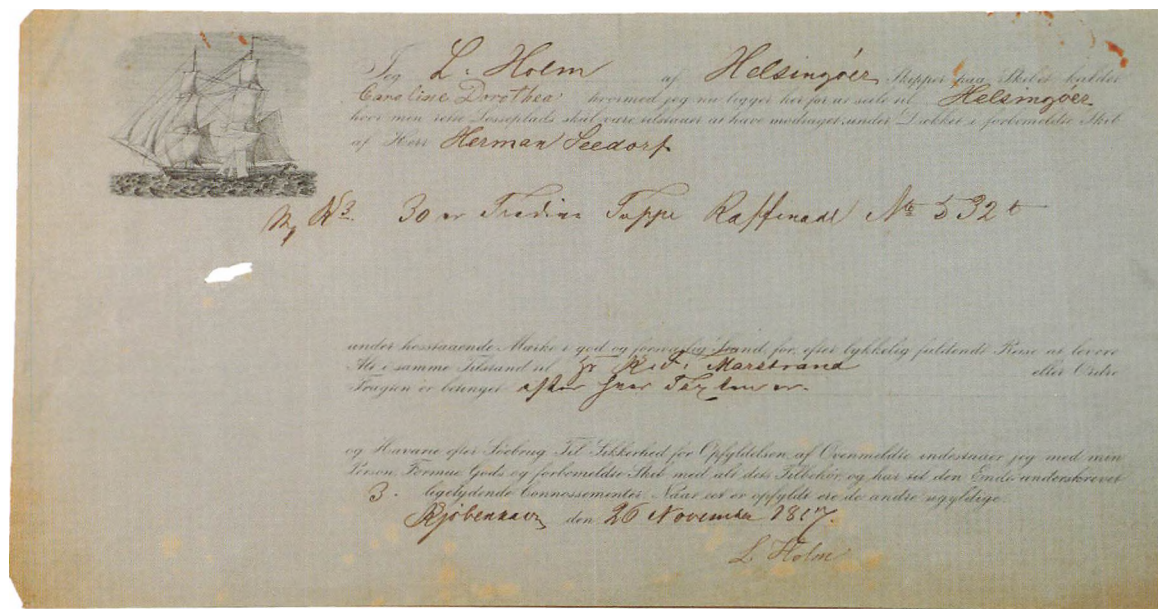
Opvækst

Marstrand vokser tilsyneladende op i Helsingør og følger således ikke med moderen til Thisted. Han bor hos købmand I.C. Dreyer, hanseatisk konsul, hos hvem han kommer i lære, da han er 12 år gammel. Dengang skulle man stå i lære i 7 år for at få svendebrev.

Han har tidligt været meget kvik indenfor handel, idet vi finder et konnossement (sø-fragtbrev) til K.F. Marstrand af 26/11-1817. Heraf fremgår det, at 30 sukkertoppe er på vej med skib til Helsingør fra Københavns Sukkerraffinaderi i Helsingørgade (tæt ved Kongens Nytorv). Da er Marstrand 13 år gammel!

Han bliver tilsyneladende boende hos konsul Dreyer, hvor han i al fald bor, da han i foråret 1820 som 16-årig bliver konfirmeret fra Sct. Maria Kirke.

Han fortsætter hos J.C. Dreyer efter udstået læretid, indtil han i 1833 får sit borgerbrev.

Konossement (fragtbrev) for K.F. Marstrands køb af 30 sukkertoppe i 1817.

Forretningen grundlægges

11/5 1833 åbner han forretning i eget navn på hjørnet af Strandgade og Bramstræde, brandtaksationsnummer 135, nu Strandgade 69.

Strandgade 69-73, hvor Marstrand efterhånden etablerede et helt ejendomsimperium. Billedet er fra ca.1930. Helsingør Kommunes Museers Arkiv (HKMA).

Dagen forinden er han blevet viet i Skt. Olai Kirke til Dorothea Aschengren.

I arkivet har vi enkelte breve af korrespondancen før 1832, og straks i 1833 kommer der skub i forretningen.

Det har været spændende at følge med i, hvordan forretningen vokser. I arkivet har vi kun beskæftiget os med korrespondance, regnskabsbilag og lignende. Der findes derudover en række protokoller med regnskaber, kunder, debitorer osv., som vi ikke har arbejdet med.

Af korrespondancen er det imidlertid udelukkende den indgående post, vi har mulighed for at gennemgå. Udgående post er tilsyneladende blevet indskrevet i kopibøger, af hvilke arkivet kun rummer nogle ganske få eksemplarer. De er ovenikøbet nærmest ulæselige,

da de er skrevet på ganske tyndt papir, hvor teksten går igennem fra forside til bagside.

Men vi er ganske sikre på, at Marstrand præcist vidste, hvad han havde sendt ud. Han er meget omhyggelig med alt. På hvert eneste indgåede brev noteres omhyggeligt og læseligt, hvem brevet er fra, fra hvilken by, dato for afsendelsen, dato for modtagelsen, og hvornår det er blevet besvaret.

Langt den meste korrespondance er fra København, og det er tydeligt at breve fra Helsingør til København er 1 dag undervejs, og meget ofte besvares samme dag, som de er modtaget. Nogle breve er helt korte, og svarer nærmest til vore dages telefonbeskeder eller sms'er.

Det er også helt tydeligt, at mange har kontorer til at skrive brevene. Når de så bliver lagt til underskrift, følger chefen ofte selv et par bemærkninger til med sin egen håndskrift efter en pludselig indskydelse. En anden pudsighed er, at hvis en kontorist har prokura til at tegne firmaet, underskriver han brevet med hele firma-navnet – for eksempel: F.F. Adolfs Enke, Brandt & Poppenhausen eller Belfour, Ellah, Reinald & Co og altså ikke, som vi kender det, af n.n.

Spændende er det at følge med i, hvordan forretningen vokser. Fra 62 breve i 1833, 71 i 1834 til over 110 i 1835 og til 426 i 1836. I 1848 bliver der modtaget knap 1.000 breve, så det er en branche i udvikling, selv om konkurrencen er betydelig.

Korrespondancen

Skal vi se nærmere på korrespondancen, falder den i store træk i følgende kategorier:

1. Den største gruppe er leverandører fra København af alle mulige varekategorier.
2. Leverandører fra Altona/Hamburg og Frankrig.
3. Kunder i Sverige.

Der modtages hyppigt vareprøver for eksempel gule ærter, klæder, vine og spiritus. Og derudover er der breve fra det ganske Europa. – Interessant er det, at de store handelshuse i

for eksempel Sankt Petersborg, Bordeaux og Oporto har danske korrespondenter, som på dansk fører korrespondance med klarererne i Helsingør. Vi registrerer også datoforskellen mellem Danmark og Rusland, hvor man i Sankt Petersborg anfører både datoen for Rusland og den tilsvarende dato for Danmark.

Foruden breve er der i hver årgang et bundt regnskabsbilag (mængder af fakturaer) på alt, hvad der er købt af vin, propper, flasker, kolonialvarer, mængder af sukker, masser af tobak, ærter, uldvarer osv. osv. Det er jo næsten alt, som skipperne efterspørger. Og byens borgere betjenes også. Det fremgår blandt andet af annoncer i de lokale blade og i protokollerne over de private kunder.

I hver årgang har vi dertil et bundt dokumenter indeholdende for eksempel efterretninger fra Øresunds Toldkammer (forbavsende få), meddelelser fra byens konsuler – navnlig fra den preussiske – lejekontrakter osv.

Det har undret os, at der er så få breve fra Øresunds Toldkammer – de måtte jo have meget på hjerte og burde vel udstede sribervis af retningslinier, men der er nærmest ingenting. Det kan måske hænge sammen med den slendrian, der notorisk er på Øresunds Toldkammer, at de kun påtager sig det aller mest nødvendige. Men vi ved det ikke! Vi har kontaktet Rigsarkivet, som oplyser, at de har et vældigt arkiv liggende fra Øresunds Toldkammer pænt pakket ind i arkivæsker, men ingen har åbnet det, siden det blev modtaget.

Og i et sidste bundt fra hvert år finder vi så et par festsange, idet lejlighedssange digtedes til nytår og fødselsdage på de kendte melodier, som for eksempel »Vor gamle Caro holdt en Støi« og andre af samme kaliber.

En rørende vuggesang betog os dog rigtig meget, indtil vi opdagede, at det var Moderen, der sad ved vuggen uden gænge (hun sad ved en barnekiste) – fordi barnet var sovet ind og skulle begraves. Så følte vi pludselig hverdagens sorg. Og midt i det hele lå med den smukke gotiske håndskrift en afskrift af Chr. Winthers rørende »Flugten til Amerika« – festlig at genlæse.

Årsskifterne bemærkes og fejres. Der skrives sange til nytårsaften, og i korrespondancen omkring nytår udveksles ønsker for god handel i det kommende år og tak for samhandelen i det gamle år. Derimod ser vi ikke meget til julen i korrespondancen. Den 19/12 1834 kommer der en lille julehilsen tilføjet ønsket om lykke og sundhed for det nye år.

Marstrands karakter

Da det kun er den indkomne post vi ser, ved vi ikke meget om personen K.F. Marstrand. Men alligevel røbes gennem brevene en hel del om hans karakter.

Først og fremmest om hans omhu allerede derved, at samtlige breve fra firmaets åbning i 1833 er gemt. Det er enestående. Af de ca. 50 klarererrhuse, der var i Helsingør, findes i dag kun arkivmateriale fra N.P. Kirch og K.F. Marstrand og vist nok også lidt fra huset Thalbitzer. Dernæst, at han på hvert eneste brev, som omtalt, har noteret afsender, dato, besvarelse osv. Og af mange breve kan vi se, at han ofte besvarer breve meget prompte – det vil sige samme dag, som modtaget.

Sprogkundskaber må han også have haft, da vi ser breve på engelsk, tysk og fransk, og dem har han antageligt kunnet både læse og besvare alle sammen.

Og så vil jeg føje til, at nogle af de tyske gotiske kragetæer er meget vanskelige at tyde, men han har åbenbart kunnet det.

Som god købmand skal han naturligvis kunne skrive både med gotiske og latinske bogstaver, og vi har også fundet et enkelt brev fra Marstrand selv til en svensk skipper i Landskrona skrevet med latinske typer. Det drejer sig om en kaptajn, som har glemt sin pung hos Marstrand. Marstrand skriver derfor til svenskeren med latinske typer, fordi svenskerne ikke bruger det gotiske alfabet. Han meddeler kort, at pungen ligger hos ham på kontoret med indhold, hvor den kan afhentes ved kaptajnens næste besøg. Samtidig tilbyder Marstrand ham flæskesider til stærkt nedsat pris. Kaptajnen sender Marstrands eget brev retur med tak og en påtegning om, at

han gerne vil have reserveret et par flæskesider, som han vil afhente ved sit næste besøg. – Og derved har vi et af Marstrands egne breve med hans nydelige håndskrift.

Et andet meget væsentligt træk for den gode købmand er, at han er økonomisk bevidst og har kritisk sans. Vi kan konstatere, at Marstrand har fået noget ud af sin læretid hos Konsul Dreyer, og han er fra første færd meget prisbevidst. Vi kan se, som et gennemgående træk, at leverandørerne fremhæver, at varerne er meget billige, uden at det går ud over kvaliteten. Det må være et ønske/krav fra Marstrand.

Han bliver løbende holdt orienteret om prisudviklingen inden for de forskellige varearter, som kunne svinge stærkt. Blandt andet følger vi i en periode voldsomme prisstigninger på Sct. Croix Rom, som bliver købt og solgt i betydelige mængder.

Han har sine foretrukne kommissionærer i København, som køber til ham på auktioner. Blandt andet mange uldvarer fra Norge, Færøerne og Island. Kommissionæren får et limit, og det skal overholdes.

Et lille træk læser vi herom fra en af hans kommissionærer, som oplyser, at et specielt vareparti har været meget billigt, men han har ikke købt, da han ikke har nogen købsordre. Men omvendt meddeles, at leverandøren i København nu har sikret sig gode partier, som tilbydes meget billigt.

Champagne

Et morsomt træk, vi er faldet over, er, at i starten er hans foretrukne champagneleverandør huset Mumm i Reims. Ser vi i dag på Mumms etiketter, kan vi se, at huset er grundlagt i 1827. Vi har ikke fundet det skriftlige bevis, men jeg tror, at de to nystartede virksomheder, Mumm i 1827 og Marstrand i 1833, har fundet hinanden i et godt partnerskab. Marstrand har fået champagne til meget rimelige priser, og dem har Mumm givet, fordi de gerne vil ind på det lukrative skandinaviske marked.

Og vi kan se, at der bliver drukket rigtig meget champagne på den tid – så det var et stort marked.

Handel på kredit

En anden ting ved Marstrand var, at som den gode købmand han var, holdt han på pengene. – Han skal rykkes meget! – Han har vel pengene, men de sidder åbenbart bedst hos ham, og derfor læser vi mange og indtrængende ryk-kere til ham. Hvad der i øvrigt har undret os, er de ofte årelange kreditter, som man arbejder med. Ved årsskifterne gør man op, hvor meget man har til gode og beder om en bekræftelse på afstemningen i bøgerne, men man fremsætter sjældent krav om betaling.

Når varer leveres, og opgørelsen følger, slutter den i reglen med, at nu er den anden parts konto krediteret eller debiteret, men intet krav om betaling. En anden side af samme sag er også, at Marstrand selv giver lange kreditter. Vi læser mange breve, hvori kunder lover snarlig betaling, når der kommer gang i sejladsen eller i fiskeriet eller i handelen osv. – og det smitter jo af på markedet.

		Estim. No. 1
1842		
Kr.	1/2 Hele pælet med fæstet	1 2
7m	1/2 Die Die Die Die	1 2
7m	1/2 Hele pælet	1 1
10m	1/2 Hele pælet	1 1
10m	1/2 Hele pælet med fæstet	1 3
	1/2 Hele pælet med fæstet	1 2
10m	1/2 Hele pælet med fæstet	1 2
10m	1/2 Hele pælet med fæstet og fæstet	1 3
	1/2 Hele pælet med fæstet og fæstet	1 3
Summen 14.38		14.38
C. Lorentzen		
1842		

Skomagerregning fra C. Lorentzen, 1842.

Vi kan konstatere, at flere års kredit ikke er usædvanlig. Ved årenes begyndelse udveksles kontoudtog med forfaldne saldi – og disse

kontoudtog går ofte flere år tilbage. Der rykkes egentlig ikke samtidig for betaling. Man vil blot sikre sig, at den anden part er enig i opgørelsen og den forfaldne saldo.

1836

Helt specielt registrerer vi i øvrigt, at vinteren 1836 er usædvanlig lang og hård. Øresunds Toldkammer lukker i en lang periode, da Sundet er frosset. Da dykker handelen ned til et minimum, og det bliver en vinter, hvor alle rykker alle for betaling. Der er ingen penge blandt folk. Alt ligger stille – og det løser sig først ud på sommeren, da isen er smeltet, og handelen atter kommer i gang.

Det er også den vinter, hvor Marstrand sender en kommis til København for at afsætte et parti østers. Som tidligere nævnt var postgangen dengang meget hurtig. København-Helsingør på 1 dag. – Marstrand når at modtage 3 breve fra sin kommis i København om disse østers, inden de bliver solgt. Kommisen beretter om de steder, han har forsøgt at sælge dem, og det kan jo kun hænge sammen med, at de kunne holde sig i den stærke kulde.

Veksler

En anden gang kommer den unge Marstrand virkelig til kort, da han via Vekselererfirmaet Henriques i København tøver med at acceptere en fremsendt veksler fra en leverandør – igen, han trækker betalingen! Da kommer der et brev fra chefen selv, Ruben Henriques, som gør Marstrand opmærksom på, at det er den første handel med dette meget betydende handelshus, hvorfor Marstrand bedes returnere vekslen i accepteret stand aldeles omgående. Der kommer ikke nogen rykker til Marstrand. Han har forstået alvoren og budskabet.

Vi får i øvrigt bekræftet, at vekslen – den ubetingede forpligtelse til at betale en bestemt sum penge på et nøjagtigt angivet fremtidigt tidspunkt – bruges rigtig meget som kortvarigt kreditmiddel, typisk 3 måneder. Så er de modtagne varer forhåbentligt solgt, og så kan

der betales. Vekslen kan overdrages, hvad vi hyppigt ser, og man kvitterer for modtagelsen af vekslen, men skriver samtidig, at overdragelsen først krediteres, når pengene er »rigtig indgået«. Vi ser også, at den, der har haft et tilgodehavende igennem længere tid, pludselig kommer i pengetrang og meddeler Marstrand – nærmest helt undskyldende – at han har været nødt til at udstede en veksler til en kreditor – trukket på Marstrand. Så ved Marstrand i al fald, at nu skal der falde penge kontant på et nærmere præcist angivet snarligt tidspunkt. Jo, vi kommer virkelig ind i det daglige købmandsliv i midten af det 19. århundrede.

Tilbage til Marstrands prisbevidsthed og krav til kvalitet. Flere gange kritiserer han kvaliteten af de propper, han modtager fra sin leverandør i København. De kommer i partier á 1.000 stk. – og det er jo ærgerligt, hvis kvaliteten ikke er i orden. Vi er også faldet over et brev fra en landmand fra Kristrup uden for Randers, som meget beklager, at Marstrand er utilfreds med leverancen af 6 tønder med flæskesider, som Marstrand har købt. Men han beder dog Marstrand sælge dem videre til en limiteret pris.

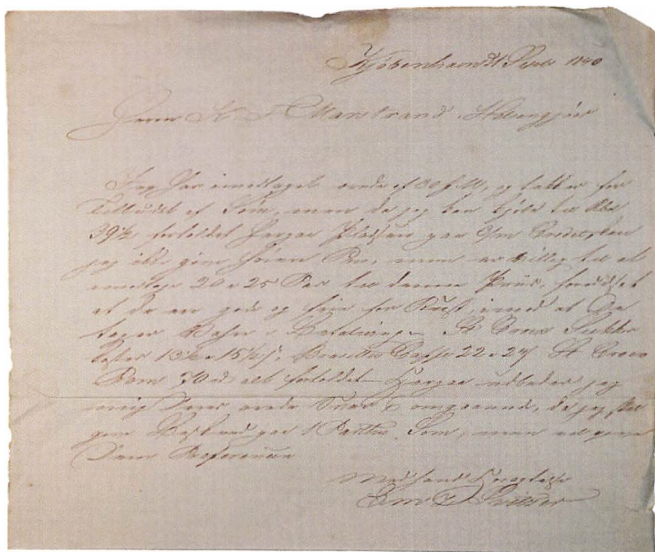
Det er jo lidt svært at sidde i Randers og sælge et parti flæskesider i Helsingør.

Søm

Men det er morsomt at læse, at Marstrand nu og da møder ligesindede.

Omkring 1840 bliver søm en meget stor artikel for Marstrand, og han sælger dem til nær og fjern – blandt andet til Sverige, København og Roskilde. Han prøver også at sælge dem til det nystartede bjergningsselskab Svitser i København. Derfra læser vi et meget bestemt brev fra Emanuel Z. Svitser personligt. Nej tak! Han vil ikke købe Marstrands søm til den tilbudte pris. Han har netop på pladsen (København) købt et parti søm til en nærmere angivet lav pris og på 3 måneders kredit.

Men forudsat, at sømmene er af en god kvalitet og frie for rust, vil han gerne købe et parti søm til den af Svitser angivne lavere pris og forudsat, at Marstrand som betaling vil tage

Emanuel Z. Svitzers brev fra 1840.

mod sukker, kaffe eller rom til den af Svitzer opgivne pris. – Senere må de to handelsmænd have fundet hinanden, idet Svitzer i tiden efter bestiller det ene parti søm efter det andet hos Marstrand uden at stille betingelser til pris eller kvalitet. De forhold var på plads!

Betalingsstandsningen i 1848

Og nu, vi er ved økonomien, så overraskedes vi meget, da vi i forbindelse med sorteringerne af alle arkivkasserne nåede til 1848 og pludselig konstaterede, at Marstrand standsede sine betalinger i 1848. En ægte betalingsstandsning! Han overgav alle sine aktiver, løsøre, tilgodehavender og faste ejendomme til prokurator G. Nyborg, købmand Edvard von Mehren og mægler H.L. Meyer. Det underskrevne dokument herom blev tinglyst på alle Marstrands ejendomme og betalingsstandsningen blev offentliggjort i Helsingør Avis.

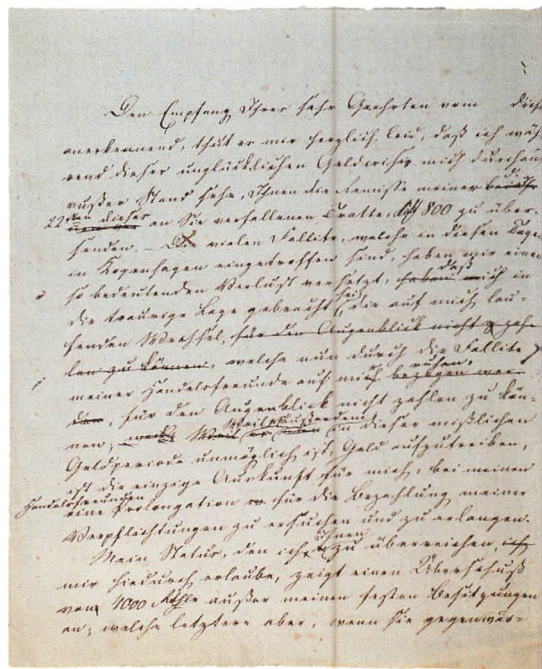
Og minsandten midt i årgang 1842 fandt vi en udateret kladde på tysk, som Marstrand har sat sammen til sine tyske leverandører. Den var lagt forkert, men Svava Okkels har transskriberet de gotiske bogstaver og oversat kladden til dansk.

Skrevet på blått papir. I parentes står det, han har streget over.

»Anerkendende modtagelsen af Deres meget Ærede, gør det mig af Hjertet ondt, at jeg i løbet af denne uheldige Pengecrisis, ser mig i øde Tilstand, at sende Dem min Remission i mit brev af 22 Nov. dennes, med den forfaldne Tratte på 800.

De mange fallitter, som i disse Dage er sket i Kjøbenhavn, har sat mig i et så betydeligt Tab, at jeg er i den kedelige Situation, at jeg de løbende Veksler jeg modtager (for i Øjeblikket ikke kan betale dem) som nu gennem Fallitterne hos mine Handelsvenner hviler på mig. (kommer til mig) kan jeg for Øjeblikket ikke betale.

Da det derudover er umuligt at opdrive Penge i denne ubehagelige Pengeperiode, er den eneste Mulighed for mig, at søge og opnå, en Prolongation for mine forpligtede Betalinger hos mine Handelsvenner.

K.F. Marstrands kladde til sine tyske leverandører ved betalingsstandsningen i 1848.

Jeg tillader mig herved at overbevise Dem om, at min Status viser et Overskud på 4000 Rbdlr. udover mine faste Ejendomme; men hvis sidstnævnte skulle sælges for nuværende, ville det give mig et ganske betydeligt Tab.

Jeg har på grund af den uheldige Situation, henvendt mig til mine Herrer Kreditorer og Vekselindehavere i Kjøbenhavn med en Bøn om Prolongation; de har indvilget i, og bevilget mig en afbetaling af min Gæld over et År. Banken, som også har en del af mine Veksler, har bevilget mig den samme Ordning, som jeg har Bankdirektørens Tilsagn om.

Min inderlige Bøn er nu også til Dem, som af alle er anerkendt, som en ædel Mand, som ikke ønsker sine Medmennesker Ulykke, at De bevilger mig den samme Frist, hvorigennem De får fuld Betaling af Deres Gældsfordringer, hvilket derimod ikke vil være muligt, hvis jeg bliver tvunget til at sælge mit Varelager på Auktion, i en Tid, hvor ingen indlader sig på Varekøb.

(Og nu også Dem min Herre, som mine øvrige Kreditorer, er af redeligt og retskaffent Sindelag, som Deres Skyldnere ... at betale enhver sit ... samt mit.)

Og nu også Dem, min Herre, som mine øvrige Kreditorer er af redeligt og retskaffent Sindelag, for at De kan overbevise enhver vaks Skyldner om at De kan betale, stiller jeg mit Varelager samt mine udestående Tilgodehavender i Depot hos en Realisations-Komité, bestående af de Herrer E. v Mehren, Mægler Meyer og Prokurator Nyborg; som står for Realiseringen af Varerne, samt for inddrivelse af mine tilgodehavende Beløb fra samtlige af mine Kreditorer, senest et År fra Dato.

Mine Kreditorer i Kjøbenhavn har anset denne Løsning hvor alt bliver Realiseret, for den bedste, fordi de derigennem får deres fulde Betaling, og altså ikke lider noget Tab.

Jeg ser med Længsel frem mod Deres velvillige Venlighed.

Deres hengivne Marstrand.«

Transskriberet og oversat af Svava Okkels.

Marstrands fuglekongeskive fra 1839. Merkur svæver over Kronborg og Helsingør. Langs kanten af skiven står: »Enighed og Glæde vort Selskab smykke. Mercurius bringe det Held og Lykke«. Foto: Det Kongelige Privilegerede Skydeselskab

Man kan næsten høre, hvordan det knager i gåsefjeren for at finde en acceptabel ordlyd. Det har ikke været en morsom situation for Marstrand, en agtet skibsklarer, medlem af byrådet og tidligere fuglekonge i Helsingør Kongelige Privilegerede Skydeselskab.

Men uanset betalingsstandsningen så fortsatte korrespondancen uanfægtet, nærmest stigende – og 1½ år senere kunne vi se, at alle kreditorerne havde fået betalt deres tilgodehavender, hvorfor betalingsstandsningen blev aflyst på de faste ejendomme.

De daglige forretninger

Skal vi fremhæve enkelte træk fra de mange breve, kan vi berette om en stakkels Fader i Buddinge, hvis søn havde gjort sig helt umulig i tjenesten i 1832 hos Marstrands forgænger Konsul Dreyer. Faderen beder da Marstrand lægge et godt ord ind hos Konsulen, så at denne i tjenesteattesten undlader at omtale de gale streger, drengen har lavet i Helsingør – nu da Faderen har fundet en ny plads til ham i Holbæk. – De unge var også umulige dengang! Og Marstrand var åbenbart nemmere at tale med end Konsul Dreyer.

Lotterisedler uden gevinster finder vi allerede i 1833. Dengang spillede de også billard, og der var store penge på højkant, egentlig ejendommeligt i det miljø, men det hørte åbenbart til.

Varer leveres i reglen fra den fjerne leverandør til København og sjældent til Helsingør. I København bliver godset losset sammen med alt andet og derpå sejlet til Helsingør med en lokal skipper og i henhold til konossement.

Efterhånden lærer vi bådførerne at kende. Det er kun 5-6 skippere hjemmehørende i København, der sejler til Helsingør. Og det er de samme, der gør turen igen og igen.

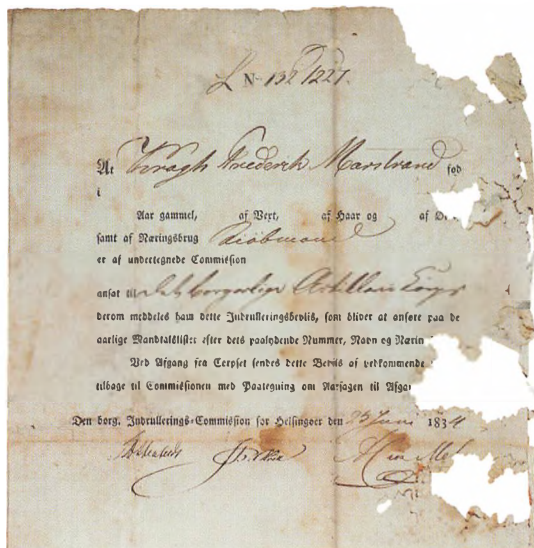
Apropos, så læser vi i en korrespondance over 14 dage om, at Marstrand forbereder en rejse til Aalborg. En af hans kommissionærer i København skal finde en passende skibslejlighed, og det lykkes. Der kommer et brev fra den pågældende skipper selv, hvori han meddeler, at han vil passere Helsingør få dage senere på vej til Aalborg, og Marstrand kan komme med. Blot har skipperen kun en ganske lille jolle, som ikke kan komme ind til Helsingør. Derfor må Marstrand selv få fat i en færgemand og sejle ud, når skipperen passerer Helsingør. – Rejser var anderledes besværlige dengang!

På Skibsklarerergaarden har vi hørt vandrehistorier om, at skibsklarererne skulle få nogle af deres varer fra skibene, når disse ankrer op ved Helsingør for at betale sundtold. Dette har vi ikke fundet belæg for i korrespondancen. Der er ingen henvisninger til varer købt af skibe på reden. Disse skibe skulle alle videre, og lasten skulle afleveres til købere på bestemmelsesstederne.

Som i en ordrebekræftelse af 5/10 1833, hvori det fremgår, at der vil blive fremsendt puddersukker, bedste roeolie, zinober og rød lak. Der kommer lige præcis det, der er bestilt, og som der er brug for på bestemmelsesstedet i en by ved Østersøen, og Marstrand klarer det i Helsingør.

Også søforsikring og arbejdspenge ved ind- og udskibning på toldboden i København må Marstrand betale for, når hans bestilte varer ankommer.

Den 25/6 1834 finder vi en meddelelse om, at Marstrand er indrulleret i det Borgerlige Artillerikorps, hvor han forbliver i mange, mange år, og i den forbindelse finder vi også ark på ark med ballistiske beregninger og for eksempel den 8/6 1836 et betjeningsmanual for bombekanoner.

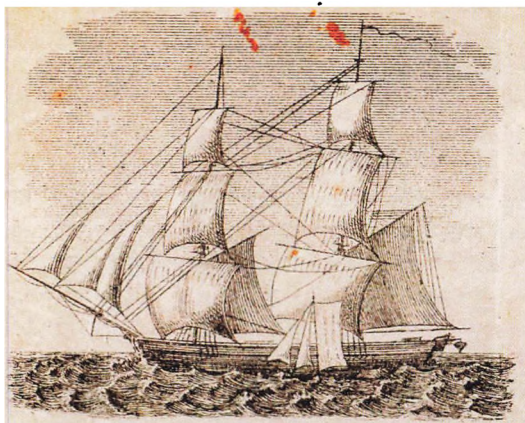

Indrulleringsbevis for K.F. Marstrands optagelse i det borgerlige artillerikorps.

Konossementer

Et spændende dokument er de omtalte konossementer, søfragtbreve, eller den kvittering, skipperen udleverer til afskiberen af godset, hvori han forpligter sig til at aflevere godset til den anførte modtager. Konossementet indeholder en kort beskrivelse af det modtagne gods, navn og by på afskiber og på modtager. Og så altid og på skipperens sprog følgende vending:

Efter lykkelig ankomst, eller nach zurückgelegter glücklichen Reise, eller after Act of God / by the Grace of God eller suivre mon voyage sous la garde de Dieu.

Nærbillede af skipper L. Holms faste konossement med en vignette af en bark med en færgeomands jolle indtegnet.

En henvisning til de forlis, der var en uundgåelig følgesvend for skibsfarten.

Det spændende ved konossementerne er de små vignetter, som enhver skipper forsyner sine egne konossementer med. For eksempel hans eget skib, en fuldrigger ud for Kronborg eller ud for Dovers Klinter eller en øde ø med en palme og et anker, en tønne rom eller lignende. Altid meget smukt stukket i konossementets øverste venstre hjørne.

Konossementet var ved siden af vekslen det vigtigste handelsdokument i det 19. århundrede og kunne – ligesom en veksel – overdrages til en anden imod behørig betaling for varepartiet og fragt. Konossementet var populært sagt nøglen til lasten.

Varesortimentet

Vi ser spændende varer som brogede huer, Randers-handsker, røde cravats, skindbeklædning, mange varer fra Grønlandske Handels Auktionser, 1 dunk negrohead, megen Congo te (sort te), jyske klæder, lommeknive, tran fra Grønland, Islandske trøjer – både enkelt- og dobbeltbåndede, stangsæbe og postpapir, sydfrugter og alt i urtekram, alle afskygninger af spiritus.

1/7 1835 finder vi en bestilling fra pastor J. Müller, Vejby Præstegård, hvori der både bestilles Bordeaux til præstens egen husholdning og 3 pletter vin til kirkens brug med specificeret regning til kirkeregnskabet ved årets udgang.

Vi finder betaling for kontingent til:
 Selskabet for Trykkefrihedens rette brug.
 Helsingør Borgerlige Forening til Real-kundskabers udbredelse.
 Helsingør Intelligensblad etc.
 Helsingør Realskole (for sønnen Fritz).
 Søndagsskole.
 Helsingørs Kongelige Privilegerede Skydeselskab.
 Helsingør avis.
 Helsingør Læseforening.
 Leje af et fortepiano for et kvartal.
 Reparation af et par sko og levering af en hat til en kaptajn.
 4 Rbdl. for række 20 i Skt. Olai Kirke.

Fr. *Marstrand*
 har betalt til Helsingørs Kongl. privilegerede Skydeselskab *Ekte No 13 1/2*
 Conti. ene fra _____ til 7
 med 1 Rbdl. 48 ff.
 hvorfor kvitteres.
 Helsingør den, 11. Febr. 1842
S. P. Casser
 P. S. Casserer.

Kvittering fra Helsingør Kongelige Privilegerede Skydeselskab fra 1842.

Og meget andet må Marstrand også tage sig af og betale: en regning fra arrestforvareren under Politimesteren i Helsingør for en skibskok, som har siddet i arresten i 39 dage og fået 1 pund brød om dagen.

Og det helt private: mål til fremstilling af et nyt tæppe, og lykken over, at en bortløbet hund er kommet tilbage. Og maling af hele kontoret og Kahytten (baglokalet).

Og vi hører om skrå af mange mærkelige slags:

Smalskrå, Mellemskrå, Leverpol Røgtobak, Presseskrå, Skotsk Skrå, Biskop Skrå, Snustobak – mange slags i blikdåser med Shag.

Og fra Flensborg: både Røde Mænd og Blaa ditto.

Søkort til alle områder.

Og tvangsakkord hos en svensk kunde med tilbud på 50% dividende. Det må den nystartede Marstrand tage med – og korrespondancen herom varede det meste af 1836.

bemærkelsesværdigt, at ordvalget i en sådan lejekontrakt stort set genfindes i vore dages lejekontrakter.

Flere daglige forretninger

Og der læses mange kuriositeter, som den 11/1 1837 da en af Marstrands gode bekendte søger hyre til et ungt menneske, som han rekommanderer på det bedste, en trist meddelelse, om at en god forretningsforbindelse i Helsingborg ikke kan betale sine forpligtelser, og en god leverandør i København, som igennem alle de kolde måneder i vinteren 1837, som altså også var hård, fremsender næsten truende betalingsanmodninger, og så i juni fremsender den samme leverandør tilbud om nye spændende kolonialvarer.

Og af glædelige begivenheder læser vi 19/9 1837, at Thonnesen på Christianshavn, som beskriver diverse vine, slutter af med at fortælle, at hans kone netop har født en rask dreng,

og en anmodning den 15/10 1837 om et kongeligt rejsepas, så at en sømand kan påmønstre i Hamburg,

og en god forbindelse i København kvitterer for modtagelse af betaling og meddeler samtidig, at han lider af en stærk forkølelse.

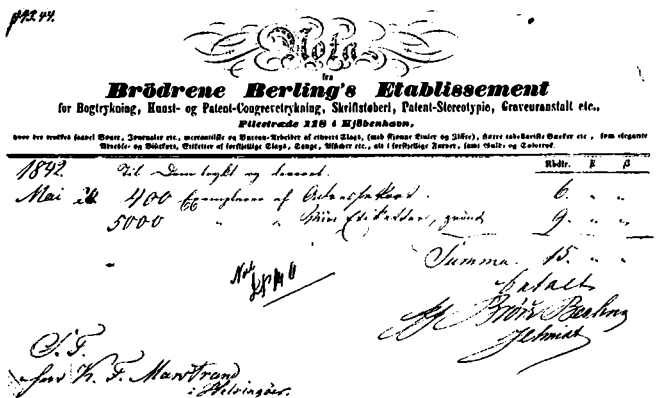
Fra Kjøbenhavnsposten er bevaret en enkelt side fra 23/8 1841 om den navnkundige Dr. Dampe, som altså endnu ikke er helt glemt.

Og endelig en lang besigtigelsesforretning udarbejdet af Marstrand over ladningen på et skib, som på rejse fra Le Havre til Sankt Petersborg gik på grund ved Læsø. Skibet blev slæbt til Helsingør for at gå på værft, men først skal ladningen losses og registreres. Det står Marstrand for – og får en god forretning ud af det.

Konsul Prytz

20/12 1833 udnævner Frederik 6. købmand Prytz til preussisk vicekonsul, og dette bekendtgøres til alle klarererne.

Den 3/9 1838 foreskriver Politimester Orlík i Helsingør på foranledning af Amtmanden i

Faktura for K.F. Marstrands køb af 400 adressekort og 5.000 vinetiketter i 1842.

Særlige dokumenter

Blandt interessante dokumenter finder vi, at der den 2/4 1836 indgås en omhyggeligt udarbejdet lejekontrakt mellem Weilmanns enkes søn som udlejer af en lejlighed i huset i nr. 89 ved Skt. Olai Kirkegård til Chokolade- og Lak Fabrikant J.J. Ahrentzen. Da sønnen antagelig er umyndig, skal han beskyttes, og derfor tiltrædes lejekontrakten den 16/11 1836 af 3 selvskyldnerkautionister, nemlig F.W. Rohde, K.F. Marstrand og Chr. Wilhelmsen. Det er i øvrigt

Frederiksborg Amt, hvorledes fremmede søfolk i Helsingør skal forhyres, herunder, at den pågældendes konsul skal være til stede. Denne meddelelse og en del andre ligger i original til Den Kongelige Preussiske vicekonsul Prytz.

I Marstrands arkiv findes en række originale dokumenter fra myndighederne til Prytz, uden at vi kan finde ud af, hvorfor de ligger i original i Marstrands arkiv.

Således ligger der et originalt brev af 10/6 1839 fra Karantænekommissionen til Prytz med indberetning om et preussisk skib, Lucifer, som ankom med en ladning rosiner bestemt for Stettin, og som bliver pålagt at forblive på Helsingør Red i 4 dage på grund af mistanke om alvorlig smitte ombord. Det nægter kaptajnen, hvilket Kommissionen meddeler Prytz til »videre behagelig foranstaltning«.

Og i en ligeledes original erklæring fra Øresunds Toldkammer til Prytz af 20/12 1839 meddeles, at man nu har sat en undersøgelse i gang efter at to preussiske skibe har passeret Anholt den 11/11 om natten og konstateret, at fyret var slukket.

Og fra 1841 findes der i original en højtidelig skrivelse fra Karantæne Kommissionen i Helsingør til den Kgl. Preussiske Vicekonsul C. Prytz indeholdende en meddelelse om, at en skipper fra Antwerpen til Stettin havde erklæret, at han ikke medbragte bomuld. Af de skibsdokumenter, som kaptajnen selv efterfølgende indleverede til Øresunds Toldkammer fremgik det imidlertid, at han medbragte 10 baller bomuld. Derfor fik kaptajnen en mulkt på 50 rigsdaler sølv, hvilket meddeltes til orientering.

En nytårshilsen

Og sådan har vi nu igennem 6 år beskæftiget os med skibsklarerere K.F. Marstrand, som vi er kommet til at respektere og holde af.

Det er, som man kan se, stort og småt imellem hinanden. En familie, der begynder på bar bund, men som ved flid, stædighed og godt købmandsskab får opbygget en betydelig forretning.

Vi ved nu, at han ovenikøbet overlever en betalingsstandsning og kommer på fode igen.

Marstrand er, som det fremgår, en behagelig og retlinet person. Ordentlig i al sin handlemåde. Der er ingen fiflen med regnskaber eller andet.

En mand, man har tillid til, en god købmand, der begår sig godt i en forretningsverden, hvor konkurrencen er betydelig.

Der er navnlig i slutningen af 1840'erne mange, der gerne ville have en bid af kagen, og som går ned igen få år efter. Det kræver godt købmandsskab at blive i branchen.

Og for fremmede leverandører er det vigtigt at have kontakt med et købmandshus med kontinuitet. Et hus, som man kan forvente også vil være der de følgende år. Og Marstrand bliver selv i sin forretning i 40-50 år.

Det giver en dyb indsigt i alle branchens hjørner, og gør at hans familie er meget kendt i de oversøiske lande. Alt dette er også medvirkende til, at Marstrand klarer sig efter Sundtoldens ophør i 1857.

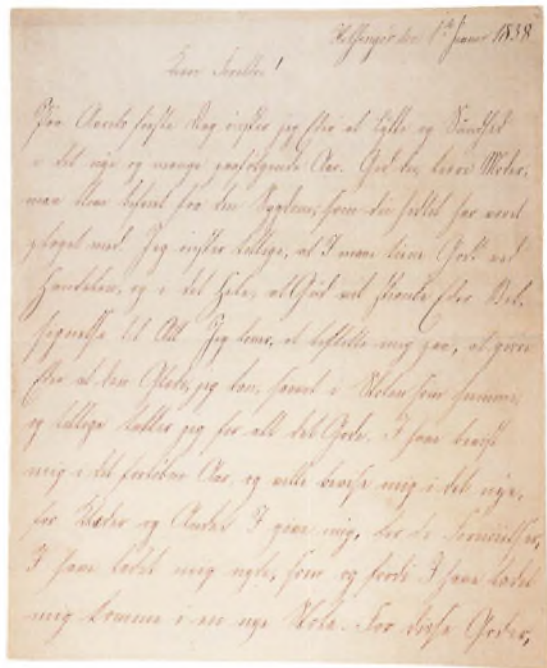
Det har været en vanskelig tid, som førte til mange lukninger, tvangsauktioner og opbud (konkurser), og hvor andre skibsklarerere flytter til København eller til England. Men Marstrands forretning består – efterhånden som den eneste – selv næsten 100 år efter hans død. Den videreføres på et solidt fundament.

Da Museet satte dette projekt i gang, var det blandt andet for at se, om skibsklarererhusene havde betydning som et sted for udveksling af nyheder imellem skippere og handelshusene. Det havde de jo nok, men det udmønter sig ikke i korrespondancen. Derimod er der sikkert udvekslet mange nyheder i klarerernes skipperstuer, men det er ikke noget, vi læser om. Vi læser om handel imellem skippere, klarerere og oversøiske leverandører – og det er også meget interessant.

Vi fortsætter nu vor gennemgang af hans arkiv, først og fremmest fordi det er så spændende. Hver dag glæder vi os til at se, hvad næste brev/regnskabsbilag/kontrakt eller festsang indeholder.

Det hele lægger vi ind i edb-programmet File-maker, så andre efter os kan gå ind og trække alle mulige oplysninger på kryds og tværs.

Jeg vil slutte med at vise en lille nytårshilsen, som sønnen Fritz skriver til sine forældre 1/1 1838, da han er 10 år gammel:

Sønnen Fritz Marstrands nytårshilsen til sine forældre den 1. januar 1838.

Det er skrevet så pænt, at en transskription næsten ikke er nødvendig, men for en god ordens skyld står der:

Helsingør den 1.ste Januar 1838.

Kiære Forældre.

Paa Aarets første Dag ønsker jeg Eder al Lykke og Sundhed i det nye og mange paafølgende Aar. Gid du, kiære Moder, maa blive befriet fra den Sygdom, som du hidtil har været plaget med. Jeg ønsker tillige, at I maae tiene Godt ved Handelen, og i det Hele, at Gud vil skiænke Eder Velsignelse til Alt. Jeg lover, at beflitte mig paa, at gjøre Eder al den Glæde, jeg kan, saavel i Skolen som Hiemme, og tillige takker jeg for alt det Gode, I have bevist mig i det forløbne Aar, og ville bevise mig i det nye. For Klæder og andet I give mig, for de Fornøielser, I have ladet mig nyde, som og fordi I have ladet mig komme i en nye Skole. For disse Goder, som jeg paaskiønner af Hiertet, skal jeg altid stræbe at vise mig som en god og flittig Søn; det er den eneste Maade, hvorpaa jeg formaaer at takke Eder, men anden Tak veed jeg ogsaa, I ikke forlanger af mig i den Alder jeg nu er. Endnu engang et Glædeligt Nytaar.

Eders Fritz.

Alle arkivalier befinder sig i HKMA.

Fotografier af arkivalierne: Kaj Madsen.

Kornetskolen på Kronborg 1932-33

Af Gunnar Jespersen

En formiddag i oktober 1932 stod en gruppe soldater på pladsen foran banegården i Helsingør. De var just ankommet fra Aalborg efter at have rejst hele natten. Nu samledes de med soldater fra andre garnisonsbyer for i sluttet trop at marchere til Kronborg. Nogle få var fra livgarden, men langt de fleste bar uniformer af gråt vadmel. De så ud som alle andre menige, bortset fra at de på skulderstroppen havde en sølvfarvet possementstribe som diskret kunne fortælle, at de var kornetelever.

Det havde været bittert at overvære, derhjemme i kasernegården, da kommandoen lød for deres rekruttkammerater gennem seks måneder: »Som civil – trød aff!« og så vide, at man selv endnu havde et helt års militærtjeneste foran sig. Nu her i solskin, tæt ved Øresund, på vej mod Kronborgs irgrønne spir og kobbertage, var det dog som om alt blev lidt lysere og mere rigtigt.

Det var kun en stemning, for næste dag på Kornetskolen, da vi hver især skulle give en skriftlig beretning om vort korte levnedsløb, gav jeg udtryk for mismod og uvilje mod at være udtaget til videre militæruddannelse. Jeg forklarede, at jeg i forvejen nærmest havde et handicap ved at være forsinket af gymnasieårene, når jeg nu engang havde valgt en levevej med en vanskelig tilgængelig uddannelse, som jeg selv skulle udpønsse – og tjene pengene til. Jeg skal nok have gjort det ganske gribende.

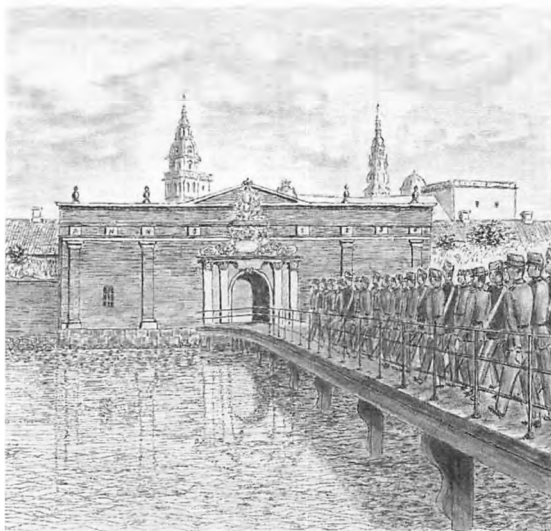
Men det var nu ikke uden en vis pompøs fornemmelse, at vi den formiddag for første gang marcherede ad broen over den ydre voldgrav til ravelinen (de lavere mellemværker der omgiver bastionerne). »Uden trit!« blev der kommanderet – skrøbelige broer kan styrte sammen, det skulle vi også lære. Derefter, stadig uden trit, over den lange bro til Kronværksporten med den imponerende sandstensportal, videre gennem ydre bastions lange tunnel – og så stod vi der med Frederik 2.s lysegrå renæssanceslot liggende i sollyset foran os, ragende højt op over den græsklædte indre bastion.

Sandstensportalen over den nævnte Kronværksport er i barok og bærer årstallet 1690. Den er smukt i klang med Thomas Kingos alexandriske versemål på den forvitrede stenplade.

Fabrikant Gunnar Jespersen, Herning Klædefabrik. 1970-1975. Foto: Lokalhistorisk Arkiv, Herning.

»Triin ind, om du est værd, jeg lader op
 min bue
 og aabner pladsen til det Cronet Slot at skue.
 Tre Konger det har fört af Vand, af Ild,
 af Skud
 trods Havets Svelg, trods Brand, reods
 Fjendens Kuglebrud.
 Nu har Kong Christian den Femtes Magt
 og Möye
 ret cronet Værket trods den avindsyges Öye.
 Gud give Kongen og han Slegt en ævig Rod,
 saalænge Øresund skal kysse Cronborgs
 Fod.«

Men det var der vist ikke nogen af os der fik
 tydet den dag.

Kronværksporten

Kronværksporten.

På stillingspladsen til højre for porten lå Kornetskolens gulgrå hovedbygning, hvor de tre rekylgeværdelinger og det meste af maskingeværdelingen blev indkvarteret. Her havde de desuden undervisningslokaler og fælles samlingsstue. Vi, der tilhørte femte deling – mortérdelingen på kun tolv mand – fik sammen med tre mand fra maskingeværernes kvarter

neden for Prinsessens Bastion i en af de lave træbarakker, de såkaldte lavetbygninger, hvor der tillige var skolestue og samlingsstue. Denne afsondring fra den øvrige del af skolen bevirkede naturligvis, at vi følte os som separatister. Det gav os et fasttømret sammenhold, der holder endnu i skrivende stund (1989) – i mere end et halvt århundrede – idet vi hvert år mødes en weekend i juni. Selv om skolens elever således ikke havde kvarter på selve slottet, så boede de dog inden for voldanlægget og fik derved et særligt forhold og intimt kendskab til vor verdensberømte kongeborg og kystfæstning.

Når jeg i dag mindes Kornetskolens overlistes jeg af en nostalgi, der slet ikke kan stå model til de følelser jeg dengang nærrede. Da længtes jeg kun efter at blive civil og tage mig noget fornuftigt til. Jeg havde vanskeligt ved at se at det kunne være meningsfyldt at rende hæsblæsende og råbende rundt på øvelsespladsen ved Teglstrup Hegn hver formiddag i al slags vejr. Surt og uden fornuftigt formål var det også at stå vagt en vinterdag ved skilderhuset ude på Flagbastionen ved Sundet, hvor der var så koldt og vindomsust, at selv ikke den imaginære Hamlets afdøde genfærd ville lade sig formå til at gå igen. Han foretrak naturligvis at sidde og rafle med Holger Danske dernede i kasematterne. Man stod der med sin karabin, ene og forladt, og skulle se faretruende ud mellem de gamle kanoner, hvoraf nogle bar portrætmedaljon af den gale konge, Christian 7. – »To be or not to be ...«. – Ja, netop. Jeg følte det hele latterligt og svor ud over Øresund at gøre oprør, at rende fra det. Det at være soldat var jo slet ikke mig. Men jeg gjorde det ikke. For selv om jeg ikke ville have svært ved at gøre mig umulig og forsøge at blive hjemsendt som uegnet (det skulle jeg have tænkt på som rekrut), så var der også noget der trak den modsatte vej. I den første tid oplevede vi flere gange, når skolen om morgenen trådte an, at en elev blev kaldt frem. Han fik ordre til at henvende sig på kontoret, og når vi ved middagstid kom tilbage fra øvelse – var han væk. Da man nu engang var sluset ind ville det være flovt at

blive sendt hjem, fordi man ikke var god nok. Den fornemmelse havde vi allesammen. Der var sport i at hævde sig, og trods alt var der jo også det med korpsånd, kammeratskab og miljø – hvor oldnordisk det end må tage sig ud i dag.

Novemberdag på Flagbatteriet

Novemberdag på flagbatteriet.

Jeg sad i saksen og søgte trøst i, at den hårde daglige træning satte mig i en fysisk form, som muligvis fik betydning for mig senere i tilværelsen. Måske fattede jeg også, at der var et gran af sandhed i hvad premierløjtnant ved skytskompagniet i Aalborg sagde til mig ved afskeden: »Hør nu her 78, De skal sgu ikke bekymre Dem så meget om Deres uddannelse. Jeg kan garantere Dem for at den bliver første-klasses.« – For der blev jo nok noget hængende, der ikke havde med krig og våben at gøre.

Hver af skolens fem delinger havde som chef en kaptajn-løjtnant eller premierløjtnant og som næstkommanderende en officiant. De var håndplukkede til opgaven, synd at sige at de tog sig den let. Premierløjtnant Broberg var delingsfører for den tolv mands gruppe, der skulle gøre det ud for en mortérdeling. Med sin skarpe profil og stærke hage kunne han godt passe ind i det billede, man havde dannet sig af den unge general Bonaparte ved Arcole og Rivoli. Dog var vores »General« ikke udstyret

med napoleonsk hensynsløshed og herskertrang. Han var afholdt og respekteret, man vidste hvor man havde ham. På sine inspektioner åbnede han aldrig døren til samlingsstuen uden at banke på. Det skete, vel at mærke, ikke med militærets reglementerede tre knoslag: gong ... gong ... gong, men med kun ét gong. Alle de andre befalingsmænd rev døren op med brask og bram, nød at overrumple os, se os fare op og stå ret. Ikke således at Broberg levede os tid til at skjule eventuelle uregelmæssigheder. Han åbnede døren straks efter det lille knoslag, men alene det at han viste os elendige det lille hensyn, opfattede vi som en tilkendegivelse af medmenneskelig respekt, hvad den tids værnepligtige ikke var forvænt med.

Mortérafdelingens næstkommanderende, officiant Jensen, var af statur kraftig og fladtrykt med ansigtstræk, der mere mindede om en bondekone end en kommandérsergent. Det sidste var han imidlertid, men han manglede naturlig myndighed, og i sin usikkerhed red han reglementer og paragraffer, som han kendte udenad og ved enhver lejlighed citerede. Ynkverdigt var det at se ham, når han var tvunget til at improvisere. Fra naturens hånd var han udstyret med et gab så bredt som på en tudse og ingenlunde smukkere. I de første måneder udså han mig til syndebuk. Jeg ved ikke hvorfor, men formoder at afstanden var for stor mellem min spinkle, bebrillede fremtoning og det landsknægtideal, der stod tegnet for hans indre øje. Han brændte efter at knalde mig, men var nok forhindret heri af højere magter. Til gengæld måtte jeg døje hans trakasserier og barske tunge.

At blive knaldet var en malende omskrivning af at blive indberettet og dermed hjemfalden til de prøvelser, som dette medførte i form af omstilling og, eller, nægtelse af nattegn og orlov. Omstilling betød, at man på nærmere fastsat tid og sted skulle møde feltmæssigt udrustet med alle kongens knapper samt andre betroede effekter af læder, jern og metal skinnende blanke. Som regel foregik det kl. 20 ved bornholmeruret i hovedbygningens vestibule. Her

Omstilling

Omstilling.

kunne man så stå til spot og spe for alle, dog med underklang af den gamle gravmæletekst: »I dag mig – i morgen dig.« – Det var også her man på væggen kunne læse skolens motto – den hellige skrift: »For ret at byde – lær først at lyde.« – Det lød rigtigt, og så rimede det tilmed. Men var det nu også den uomtvistelige visdom? – I 1932 var man lykkeligt uvidende om de hæslige forbrydelser, der under Anden Verdenskrig – og efter – blev begået under dække af lydighed mod ordre fra en overordnet. Nå, skriften få væggen sagde jo, retfærdigvis, ikke: »... lær blindt at lyde.« – Om det så gør nogen forskel, for det var nok det der var meningen – dengang. Det var i hvert fald det,

der formummede sig i den rammende beskrivelse af en værnepligtigs hoved, således som vi allerede fik det banket ind som rekrut: »Hovedet er en rundagtig forstærkning på kroppens overside, der skal hindre halsbindet i at glide op og som bruges til at sige 'javel med'«. – En elsket remse, som i sin form kunne forveksles med beskrivelsen af en mystisk bestanddel til en geværlås, som var gået i arv gennem generationer af underofficerer.

En kornetelev var en mærkelig størrelse. Han var værnepligtig under uddannelse og fik som sådan ved hver tænkelig lejlighed demonstreret, hvor ubetydelig og ringe han var. Og dog var der draget omsorg for, at han lige netop kunne snuse til hvad han var tænkt og udset til, hvis det ufattelige skulle ske at han blev fast officer af linjen. Han pudsede fx ikke selv sine støvler. Af hans beskedne sold, der nu var steget til 65 øre om dagen, blev der fratrukket 5 øre til en skomager i Helsingør, der havde påtaget sig det mistrøstige eftermiddagsjob at pudse alle elevernes såkaldte marchstøvler (private sko skulle de selv pudse). Det kunne indbringe ca. 5 kr., hvad der stemte med en halv dagløn på den tid. Derfor forekom det den unge kornetelev komplet forvirrende, at hans fornedring ingen grænser kendte, når det drejede sig om anden form for pudsning – det være sig lædertøj, våben og knapper – for ikke at nævne de utalte timer han brugte til at banke og børste kappe og øvelsesuniform, vaske brødpose, skridtfor osv.

Blanke tinknapper var et rudimentært levn fra en tid, da soldateruniformen skulle være spraglet og pyntet, et statussymbol for enevældens monarker. Der var ikke megen prunk tilbage på den gråmelerede vadmelsuniform med smalle røde kantebånd, men der var, desværre, endnu de blanke knapper, som dog for længst var hørt op med at gøre indtryk på pigerne. De knapper var alle vegne. De sad foran, de sad bagpå, de sad på ærmerne. Mindst halvdelen var aldeles uden formål og kun til pynt – hvis man kan kalde det sådan. Vi havde to jakker, som for alt i verden skulle kaldes våbenfrakker, hver med 16 knapper og to sorte kapper, dvs. frakker hver med 20 knapper – i alt 72

(syvtito) knapper, som alle skulle være paraduelige hver lørdag eftermiddag. Til daglig havde vi 'kun' det halve, dvs. en våbenfrakke og en kappe.

At pudse knapper var en tænderskærende affære. Ufatteligt, at vi dengang fandt os i at sidde på sengekanten og nørkle med finkornet smergellærred, pudsegaffel og pudsestål for at gnide alle disse tinknapper blanke. Uniformsknapper burde netop ikke være blanke. Var det mon fordi hærledelsen anså pudsning af knapper for velegnet som beskæftigelsesterapi for unge mænd, der let kunne henfalde til dumme drømme? – Men når vi nu vidste, at depoterne var sprængfyldte med moderne kakifarvede uniformer med matterede, malede knapper! – »Joh, men de var bestemt for kommende årgange. De gamle uniformer skulle først slides op, og indtil da skulle knapperne Fanden pine mig være blanke!« –

Og så hengav vi os da til den mest frustrerende af alle militærlivets sysler med fordummelsens spand trykket ned over hovedet mens vore

Med fordummelsens spand trukket ned over hovedet.

kammerater, som enten var kasserede eller havde trukket frinummer, gik på universitetet eller uddannede sig på anden måde.

Tre af skolens elever var det betroet at blæse reveillen kl. 6.30 og retræten kl. 22.00. – Der var ikke noget som helst opkvikkende ved reveillen, den var drøvende og søvning og dækkede til fulde de vågnende kornetelevs morgenstemning. Retræten derimod var opildnende staccato. Det var vel også for meget forlangt, at unge mænd på 21 skulle være søvnige og oplagte til at gå til ro kl. ti om aftenen på det tidspunkt, hvor det søde liv i den civile verden uden for voldene først skulle til at begynde. Men dengang kunne det gennemføres som noget selvfølgeligt, vi bare havde at rette os efter. Kun lørdag og søndag var det muligt at opnå nattegn til kl. 24.

At gå i seng var som at krybe ind i en flad konvolut. Den var bygget efter den ædle krigskunsts regler, og det krævede håndslag, som først kom efter mange kvalfulde omredninger. Lejet var hårdt og uden blot antydningen af et blødsødent underlag, men efter en streng dag var det trods alt med velvære, man ormede sig ind under de stramme tæpper. Var det en tåget efterårsaften lå man og lyttede til »koen«, der med uregelmæssige mellemrum brølede derude på Sundet. – Den brølede kun et par gange, så sov man som en sten til vagthavende elev næste morgen rev døren op og skrålede sit ubønhørlige: »Så står vi op! – Er der nogen der skal til lægen?«. – Det var der for øvrigt aldrig.

Mortérafdelingens styrke på tolv mand formerede i virkeligheden kun en enkelt gruppe udstyret med to tohjulede køretøjer, en skytskarre og en ammunitionskarre, som hver blev trukket af en hest. De forskellige poster i gruppen gik på skift således, at hver af os fik indkørt i rygraden samtlige funktioner som såvel skytten som hjælper 1, hjælper 2 og hjælper 3 samt ammunitionsforsynerne skulle kunne. Selvfølgelig var vi også efter tur hestetrækkere en uge ad gangen. Når vi havde det job skulle vi desuden forrette staldtjeneste og måtte derfor ud af sengen en time før alle andre. De uger hørte ikke til de huldsligste på Kronborg. Vi

forrettede denne specialtjeneste sammen med maskingeværfolkene, som var det dobbelte i antal og derfor havde fire heste at trækkes med.

Staldtjenesten blev ledet og overvåget af to nidkære artillerisergenter med meget lavt køpunkt. Her må indføje, at datidens sergenter var videreuddannede korporaler. De var i fast ansættelse og således ikke det man forstår ved værnepligtige. Deres næste trin på ranglisten var officiantgruppen. De to, der på den tid var knyttet til Kronborg, tog sig med moderlig omsorg kærligt af fæstningens lille gruppe arbejdssoldater og havde i tilgift ind imellem opsyn med vagten på Flagbastionen, hvor de bl.a. stod for de meget sjældne affyringer af salutkanonerne. Og da de som »hestetruckne« artillerister ikke blot havde haft med kanoner, men også med heste at gøre, havde de tillige ansvaret for 4' og 5' delings 6 stk. trækdyr. Vigtigst for dem var staldtjenesten, hvorunder de udfoldede hele deres charme. Denne særlige tjeneste bestod blandt andet i at muge ud, at rette halmadrasser op og med passende mellemrum bygge dem op helt fra grunden. Dertil kom den særlige omsorg for hestens røgt og pleje, der først og fremmest gik ud på kommandostrigling og som naturligvis tilsigtede – med en halmvisk i hver hånd – at gøre hesten blank og støvfri. Det lod sig meget praktisk forene med optræning af elevens ekvilibristiske færdigheder ved ustandselig at lade ham foretage stillingsskift fra hestens højre hals til venstre flanke osv. Tilbagelagt over hesten eller under hesten efter sergentens morgenhumør og i striglingstakten: et-to, et-to ... – Pusten fik vi først igen når vi skulle rede hale og man (man = manke i alm. sprogbrug) ud med fingrene og glatte efter med kardæsk (som er en børste).

Kramperne, der som forhenværende artilleriheste ellers var vant til lidt af hvert, blev alle som én halvt sindssyge. De umælende havde bestandig skiftende hestetrækkere. Det gjorde det ikke bedre, at de hver formiddag måtte slæbe karrerne over grøfter og gærder og op og ned ad stejle skrænter.

En nat havde en af maskingeværhestene revet sig løs i spiltovet og maset sig ind på nogle

af de andre heste. Det må være gået hedt til, for de var mere eller mindre skamferede og rystede af angst, da staldfolkene kom næste morgen. Nogle af dem stod med sønderrevne rygge og flanker, idet store flader af skindet var flået af så man kunne se det blodige kød. To af dem måtte straks slås ned.

Den daglige stald- og hestetjeneste sluttede af med rensning af hovene. Hertil anvendte man en særlig tilskåret hovpind, som man havde hængende i en snor om livet, og hvis føret var glat skulle hestene broddes. Det kunne være en temmelig alvorlig sag, for det bestod i at slå et søm med spidst hoved op gennem et hul i hesteskoen. Men forsynet holdt en skærmende hånd over os alle, vi slap fra det med hele lemmer og med hovedet og ædlere dele i behold.

I de uger vi havde med stalden at gøre, stod der om os en ram lugt af hest. Det blev mere end antydet os, når vi stillede til morgenspising. Og ikke alene ved morgenbordet, men ved enhver tænkelig lejlighed, gjorde kammeraterne deres bedste for at dyrke hestetrækernes indgroede følelse af mindreværd. Et kompleks, som man kan sige blev båret synligt til skue i form af den kittel, der engang havde været af en lys farve og som sammen med strigle og kardæsk samt hovpind blev opbevaret på sovesalen. Her fandtes de to såkaldte hestetrækkerskabe, der så ud nøjagtig som vore garderobeskabe.

De kammerater, der havde hjemme i København eller andet sted på Sjælland, havde en stor og uretfærdig fordel ved hver weekend at kunne tage hjem på orlov. Fordelen var dog temmelig teoretisk, for denne skævhed rettede forsynet eller anden højere magt bod på ved fortrinsvis at lade netop dem blive knaldet i ugens løb. Senest og mest bittert ved paraden lørdag eftermiddag kl. 14, når vi stod opstillet finpudsede, forventningsfulde og med kridhvide trådhandsker. I' Partsch var fra København og altså blandt de heldige, der kunne benytte sig af søndagsorlov – hvis han altså ikke var knaldet, og det var han tit, så tit at det næsten gjorde ham til helt og martyr. Derudover var han populær for sit humør og slagfærdige vid,

der undertiden formede sig som improvisationer på højt plan. En weekend havde han omsider fået orlov og skulle først være tilbage søndag kl. 24. – Just den aften var der faret en djævel i den oplevelsesfattige bande, han havde efterladt på sovesalen. Efter at vi var blæst til køjs kl. 22 udpønsede vi en practical joke. Det udtryk kendte vi for resten slet ikke dengang – lad os hellere kalde det en skæg skurkestreg. En eller anden fandt på, at vi skulle bytte Partsch's garderobeskab om med et af hestetrækkerskabene. Det var let gjort. Bag efter lå vi så afventende og som sædvanlig underholdende hinanden med vældig sandfærdige beretninger fra det virkelige liv og dets udskjelser. Ved halvtolvtiden kom et par af de andre 'orlovs-gaster' hjem. De blev sat ind i situationen, og da Partsch ankom som den sidste lå vi alle 14 i dyb søvn. Han listede forsigtigt ind og tændte så lidt lys som muligt. Det var bedst ikke at tirre flokken, og inderst inde havde han måske endda et skyldkompleks ved at have været så begunstiget.

Han tog sin uniform af, lagde den på sengen og ville så lukke sit skab op. Nøglen gik fint ind i hængelåsen, men han kunne ikke dreje den om. Han baksede forsigtigt med den genstridige lås, og lidt efter vågnede sidekammeraterne og hvædede om vi da for Fanden ikke snart kunne få ro. –

»Jo, for Helvede, men hvad skal jeg stille op med det lort, den er sgu gået i baglås«, hviskede han.

Så vågnede vi allesammen, og vi var til det yderste forbitrede:

»Så se da for Fanden at komme til køjs, mand!«

»Hvad bilder du dig egentlig ind? – Her kommer du fuld og drukken hjem fra orlov og maser og regerer med dit lort. – Kan vi så snart få ro!«

»Elendige svumpukkel, ikke nok med at han har orlov hver anden weekend med druk og hor – nu skal han dæleme osse ødelægge vores nat-søvn – det eneste vi andre har – røvhul!« –

Partsch vendte sig om mod os. Han så liden-de og opgivende ud:

»Jamen, så sig da for pokker hvad jeg skal gøre. Tøjet skal jo ind. I kan jo prøve om I kan få den op!«

Et par stykker af os begyndte nu også at nørkle med den forheksede lås, især livgarden Stauning. – »Nej«, sagde han, »det er dæleme rigtigt nok. Den kan ikke«.

7' Borre mente, at det eneste rigtige var nok at brække låsen op.

»Ja«, sagde 9' Wendelboe. »For hvis han ikke får hængt tøjet ind bliver han helt sikkert knaldet i morgen, og det er der trods alt ingen mening i.« – Hvorpå 6' Spanggård mindede om, at Partsch var udrustet med både spade, bajonet og pigtrådssaks – dette her skulle i hvert fald have en ende.

Partsch's rådvilde fortvivlelse vendte sig med ét til beslutsomhed. Han for ud i gangen og kom straks efter ind igen, medbringende sin bajonet og en fodfolksøkse. Han gik energisk til værks og med sådant rabalder, at vi blev bange for det skulle hidkalde premierløjtnant von Schalburg, der havde værelse i samme bygning. Men i aften var han nok selv på farten, og låsen måtte omsider give sig. I en stilhed, der var så enstemmig at den burde have vakt hans mistanke – mens vi med stive øjne sad ret op i sengene – åbnede 1' Partsch døren til hestetrækkerskabet og stod nu med ét med den skarpe lugt af hest og stald i næsen. Hans ansigtsudtryk gennemløb et register fra forbløffelse over ærgrelse til arrigskab, for han blev naturligvis meget hurtigt klar over at han var blevet det, man i dag kalder røvendt – om ikke før – så gik det op for ham, da han hørte salens fuldtonende latterbrøl. Han vendte sig om og sendte os et blik som fra en olm tyr, idet han lod os vide, at vi var nogle dumme svin når vi kunne se noget morsomt i det – vi måtte fandeme være meget nøjsomme.

Drillerierne og snakken fortsatte, indtil der ikke kunne presses mere ud af bataljen. Så hjalp vi ham under stor ståhej med at bytte om på de to skabe, og langt om længe bredte roen sig over mortérbissernes sovesal.

Naturligvis lærte Partsch efterhånden at leve med den lille natepisode, som tit blev trukket frem i lyset. Og nu i dag, hvor han er vor lille

klans generalissimus, kan han godt acceptere den som en happening af de bedre, selv om han stædigt fastholder, at vi var nogle lorterøve den nat.

Vi var ude for mange andre natlige hændelser. I en af dem var jeg stærkt impliceret. Det hele begyndte med, at jeg ved kl. 22-runden var blevet noteret af kaptajnløjtnant Fox Maule, fordi der lå en hængelås oven på min pudsekasse på den lange hylde ude i gangen.

Det var første gang jeg blev knaldet, og jeg var godt sur, for det var slet ikke min lås. Det var én, som livgarden Stauning havde lagt dér af vanvare, men jeg modtog naturligvis min dom uden at kny. Livgarden Stauning hed egentlig Kristensen, men på grund af sin kraftige hage – som et skæg, eller var det måske for hans format – hed han altid Stauning. Den følgende aften hævnedes jeg mig (tarveligt) ved at indsætte to af de røde bånd, vi ombandt vore uniformer med, i hans sorte marchstøvler som snøreband. Da vi tidligt næste morgen trak vore støvler på ude i den mørke gang blev han hurtigt klar over, at der var noget muggent ved de brede bånd, som han hægtede støvleskafterne sammen med, men der var ikke tid til at skifte dem ud. Efterhånden som det blev lyst, tog hans fodtøj sig virkelig temmelig idiotisk ud. Heldigvis stod han ved morgenappellen i andet geled, og lidt efter lidt lykkedes det ham at camouflere det røde så godt med jord og mudder, at han undgik at blive knaldet.

Da vi samme aften var gået til ro og der langt om længe blev stille, hørte jeg støj ovre fra Staunings seng. Månen skinnede ind og lagde sit lys på gulvet i store, hvide pytter, hvori vinduernes sprosser dannede sorte tern. Jeg så ham rejse sig for lidt efter stiv og mekanisk at skride hen over gulvet.

»Hyss, rejs jer op alle sammen«, hviskede jeg. – »Har I set ham? Det er Stauning, han går i søvne.«

»Ja, for Søren«. –

»Jamen, det er jo skægt.«

»Hvor Fanden mon han vil hen?« – lød det rundt om.

»Man må endelig ikke vække søvngængere«, hviskede 9' Mouritsen, »de kan dø af chok«.

Stauning tog nu i retning mod det vindue hvor jeg lå. I månelys set så jeg ham bevæge sig søgende og med fremstrakte arme på bedste søvngængermanér. Hovedet med de lukkede øjne havde han lagt helt tilbage, så at den lange hage pegede lige ud i rummet. Vi sad op alle mand og stirrede betaget på ham. Ingen vovede at sige noget. Men så begyndte spøgelseset selv at mumle: »Ih, hvor jeg skal pisse, ih, for Fanden hvor jeg skal pisse«.

Han var nu nået hen til fodenden af min seng og begyndte at famle under skjorten, og pludselig havde jeg en våd stråle lige i synet. Jeg for op med et brøl: »Det svin, han pisser Gud hjælpe mig lige i hovedet på mig! – Tænd da lyset, for pokker!« –

Jeg sprang ud af sengen, og strålen fulgte mig mens hele salen sølede sig i latterbrøl af homerisk styrke.

Så fik jeg tændt lyset. Foran mig stod den bredt smilende Stauning og svingede en af de vandposer, som maskingeværfolkene brugte til at køle geværpiber med. Han havde bare behøvet at åbne den lille ventil og så presse posen. – Han sigtede fantastisk godt. – Jeg har tilgivet ham for længst.

Vi jyder og fynboer, der så sjældent kom på orlov, havde ikke megen mulighed for at være alene. Altid i flok, tæt op ad hinanden i geledet og på samlingsstuen. Aldrig fik man læst en bog. Selv om søndagen kunne det være svært at gøre sig fri, der var næsten altid nogen der ville med på en tur ad Strandvejen eller andetsteds, og vi var da også på mange fornøjelige ikke-militære udflugter (i uniform). Måltiderne var vi nødt til at passe, for der var ikke råd til at spise ude. Men eftermiddagskaffen på Møllers eller Fischers konditori efter lørdagsparaden skulle der være råd til. De få stunder man var alene blev så meget mere værdifulde. Man kunne gå på opdagelse i Helsingørs gamle bydel eller trænge ind i indret af det vidunder af et slot man daglig havde for øje, eller

man vandre blot ud i den natur, der var så helt anderledes end det flade, åbne Vestjylland.

Ved en enkelt lejlighed udbad jeg mig en særlig gunst. Min far havde skrevet og inviteret mig til København en aften midt i ugen. Det ville jeg meget gerne, og ad kommandovejen fik jeg foretræde for skolens leder, oberst Halvor Jessen. Efter middagsspisningen trådte jeg ind på hans kontor i hovedbygningen. I stram retstilling anmodede jeg om tilladelse til at få nattegn den følgende dags aften til kl. 24, idet jeg i korthed gjorde rede for den særlige anledning. Oberst Jessen var ikke blot statelig officer, men også en vellidt chef, og han var sikkert også en mand med hjertet på rette sted. Men at en kornetelev kunne få den vanvittige tanke, at der kunne tilstås ham nattegn midt i ugen, det var utroligt og aldeles uhørt, han kunne ikke drømme om at se det brev. Dog ville han gå med til at fritage mig for at deltage i aftenspisningen, dvs. at jeg havde tiden fra kl. ca. 18 til 22 – allerhøjest to timer i København.

Det overraskede mig egentlig ikke. Men alligevel blev jeg skuffet og vred. I tankerne havde jeg de fordele, de fleste af kammeraterne besad ved at bo meget nærmere deres hjemstavn og vel også, at den påtvungne skoletjeneste betød et helt år ud over de seks første måneder ved regimentet i Aalborg. Havde jeg sagt hvad jeg tænkte, var jeg ganske sikkert blevet befriet for Kornetskolens trængsler, men også ligeså sikkert sendt tilbage til regimentet for at gøre kontortjeneste i det tidsrum jeg havde tilbage.

Ungdommen var ikke så trodsig dengang. Arbejdsløshedens trussel fik en til at tænke på gode forholdspapirer og hvad der i øvrigt kunne stive en ansøgning af. Men det var en meget forbitret kornetelev, der samlede hælene og svarede: »Javel, hr. Oberst, men så foretrækker jeg at renoncere«.

Min høje chef blev ikke så lidt overrasket, for det var jo under dette steds vilkår en ufor-skammethed, men han nøjedes med at bemærke: »Nuvel 9' Jespersen, som De selv vil. Så er der ikke mere.« (9' vil sige niende bataljon).

Det var mit første møde med obersten. Et nyt skulle følge efter nogle måneder senere.

Kort før Påsken 1933 aflagde Kong Christian 10. sit årlige besøg på Kronborg. I modsætning til sin efterfølger Frederik 9., der fuldt og helt bekendte sig til flåden, var Christian 10. hærens mand og forsømte aldrig at inspicere de unge officersspirer på Kornetskolens.

Søndag formiddag på Prinsessens Bastion

Søndag formiddag på Prinsessens Bastion

Kongen ankom med sit følge om formiddagen og ønskede at overvære undervisningen i et par af delingerne. Premierløjtnant Broberg var ganske klar over, at hans lille deling ville komme i søgelyset. Fodfolksmortéren var dengang et helt nyt våben i den danske hær. I virkeligheden havde kun befalingsmænd fra premierløjtnanter og nedefter indgående kendskab til dens betjening.

Christian 10. gik ganske rigtigt ledsaget af skolens chef og sit følge ind i lavetbygningen. Her sad vi forventningsfulde i klasseværelset

og havde nok på fornemmelsen, at det snarere var os der skulle bedømme 'Hans meget Høje Stæt' end det modsatte, vi var jo i en tryk flok på et dusin. Der blev hilst med hælesmæk og andre militære formalia, herunder styrkemelding til Obersten, mens vi stod så ret som tolv lys i en lagkage.

Premierløjtnanten fik ordre til at genoptage undervisningen på normal vis og befalede straks sine elever atter at indtage siddende stilling, hvorpå han sagde: »9' Jespersen«, – Jeg sprang op og stod ret. – »De vil fortælle os om feltskydning med mortér model 81. Først vil vi høre, hvad De ved om gaffelindskydning, bagefter vil De konstruere en belægning af fladeild fra to parallelstillede mortérer mod mål bag skjulene bakkekam.« – Det kunne der siges meget om, og det gjorde jeg så. Tavlen kom snart til at ligne en valplads, garneret med fikse parallakse-beregninger, alt imens jeg måtte svare på nærgående spørgsmål. Omsider lod man mig vide, at det var tilstrækkeligt, og jeg sluttede af som jeg var begyndt med at samle hælene i retstilling mod de høje gæster. Obersten rettede et par venlige ord til mig, men så var det Hans Majestæt tog til orde: »Ja, kornetelev, det har glædet mig at høre Dem. Jeg kan forestille mig at De måske er polytekniker, stud.polyt. i det civile liv?«. – Jeg brød mig ikke meget om det spørgsmål. Nu også det, tænkte jeg. Hvad pokker skal jeg svare? – hvad er jeg egentlig? – Og selv om det sikkert var ukorrekt at svare kongen benægtende, uden nærmere forklaring, så vidste jeg i øjeblikket intet andet end: »Nej, det er jeg ikke, Deres Majestæt.« –

»Nåh,« sagde kongen lidt utålmodigt – så er De kan hænde stud.theol. da?«. – (Jeg bar briller og lignede mindst af alt en soldat).

– »Nej, det er jeg heller ikke, Deres Majestæt.« –

– »Nåh – jamen hvad er De da, kornetelev? – noget må De vel have været.« –

Attituderelativisme er et frygteligt ord, som bedst kan omskrives til en grimasse der kan passe, og det var just den jeg havde så svært ved at finde. Som forklaring på det, der var mig penibelt må man forestille sig den tids

voldsomme brydning mellem militæret og arbejderklassen. Stauning var ved magten, og socialdemokratiet ønskede nærmest militæret afskaffet. Der blev agiteret hadefuldt i arbejderkredse mod officererne og soldatertjenesten, og faktisk var de indkaldte styrker så nedskåret som hverken før eller siden. I militære kredse frygtede man det værste.

Det var et af de aspekter, jeg havde for mig og som krævede sine hensyn. Et andet var den mig indbyggede uvilje mod at skilte med mere end jeg var – så hellere underspille – også med henblik på kammeraternes omdømme.

Endelig var der som noget helt tredje og paradoksalt den 22-åriges sære, idealbetonede sympati for marxismen (i Rusland var den endnu ung og forholdsvis ukompromitteret).

Alt dette, i forbindelse med min ofte nærede følelse af at være kommet på forkert spor, jog gennem mit hoved. Men jeg måtte jo ud af busken. – Jeg svarede højt og klart: »Jeg er væver, Deres Majestæt.«

Det var i 1933. Siden har tiderne unægtelig ændret sig, og hvilken klasseudjævning har der ikke, glædeligvis, fundet sted. Dengang var ca. 30% af de organiserede arbejdere arbejdsløse. Der var nød og fattigdom i mange hjem.

Væver – om jeg havde sagt et uhyrligt tabuord kunne virkningen næppe have været større. Det gav et sæt i den ledsagende generalmajor, og kongens adjutant hævdede øjenbrynene og så misbilligende på mig. Hans Majestæt selv sendte skolechefen et forundret blik som ville han spørge: »Hvad i alverden! – Skal mit officerskorps nu rekrutteres blandt arbejdere og bolschevikker?«. –

Oberst Jessen rømmede sig og gav – hvad der dengang imponerede mig og har gjort det siden – et kortfattet resumé af den levnedsskrivelse jeg havde afleveret den første skoledag, idet han sagde: »Jeg har forstået at 9' Jespersen, som er student, har arbejdet i sin fars firma og er i færd med at uddanne sig teknisk i tekstilfabrikation. Er den opfattelse rigtig, kornetelev«. –

Jeg svarede naturligtvis: »Javel hr. Oberst«, hvorefter den trykkede stemning lettede noget.

Premierløjtnant Broberg, som stod bagved de høje herrer sendte mig et lille nik og et smil.

En dag i slutningen af januar (1933), da vi efter middagsspisningen stod i sovesalen i færd med at anbringe spisegrejene i vore skabe, kom en eller anden færende ind og råbte, at der var meddelt i radioen, at Adolf Hitler havde overtaget posten som rigskansler. Jeg ved ikke om det gjorde samme indtryk på de andre som på mig, men jeg tror nok jeg var den der bedst tydede skriften på væggen. Fra mine læreår i Tyskland vidste jeg lidt om hvad de stod for, nazisterne og de militante brunskjorter med hagekorsbind om armen.

Men ude på eksercerpladsen og i det os så intimt bekendte terræn omkring Helsingør fortsatte korneteleverne og deres overordnede med at lege krig. Hver formiddag rykkede vi i felten: »Øresund er supponeret land. Fjenden står med sine fremskudte styrker i Vedbæk.« – Adskillige øvelser foregik efter gode, gamle opskrifter – nogle måske fra '64'. Vi trænedes sikring under march med forpatulje langt foran forspidsen, som igen var langt foran fortroppen, som så længere tilbage efterfulgtes af hovedstyrken, og udsendt til højre og venstre for disse kolonner gik der sidepatruljer og andre mindre enheder igennem terrænet. Da vi imidlertid kun var 12 mand i delingen, måtte man ustandselig for sit indre øje se Fritz Jürgensens tegning af de tre drenge, der leger soldater ridende på kæpheste: »Rid længere borte, du, vi er jo et helt regiment!«. –

Vist havde hæren da to tanks, eller var det kun panservogne? – Dem havde man lovet os, vi skulle få at se ved førstkommende efterårsmanøvre i Jylland. Og næsten daglig, og til megen ulejlighed, indøvede vi noget så avanceret som at søge i flyverskjul. Men endnu var det heldigvis ikke blevet moderne at sværte ansigtet og pynte hjelmen med grene og græs. Til de mere rolige sysler hørte udstilling af post vor veét (feltvagt), som navnlig foregik under natøvelser. Men hvor utroligt det end i dag måtte lyde, havde vi dengang i den danske hær en kommando som: »Rytteri – front!«. – Den lød,

når den kommandoførende mente at få øje på en eskadron fjendtlige dragoner komme drønende hen imod hans tapre lille skare af infanterister. Disse formodedes ved dette ildevarslende brøl straks at slutte kreds og stå fast, for derefter med påsat bajonet at fyre magasinskydning med deres karabiner (model 89 (1889) – lade-greb for hvert skud) mod de omringende dragoner der huggede ind på dem fra alle sider.

Rytteri front.

Alt imens fløj de 'afskudte' blinde patroner om ørerne på skytterne, der faktisk let kunne være kommet noget til og som efter hvert atak havde frygteligt besvær med at finde dem, samle dem op og anbringe dem i patrontasken for hurtigst muligt at være klar til kommandoen: »Lad gevær!« – (en i kammeret – fem i magasinet). Det gjaldt om at være forberedt på det værste, for vi kunne godt på sådan en almindelig formiddag blive angrebet henved fem-seks gange. Hallucinationer hos befalingsmænd er noget af det mest trættende i militærtjenesten, men heldigvis var det altid os, der vandt.

Det var lørdag aften med liv og glade dage alle andre steder end lige netop i makketutten på Kronborg. Marketenderen, der i dåben havde fået navnet Jensen, men som fornavn be-

klageligvis Oluf, blev naturligvis aldrig kaldt andet end Oluf Hunger. Vi sad 25-30 kornet-elever ved de tre borde i spisesalen, de øvrige stod tomme eftersom resten af skolen var på søndagsorlov. Vi, der var ladet tilbage, tumlede med Oluf Hungers farserede håndgranater. Om vi ikke havde haft den vagthavende officer, ville vi have følt os glemt og svigtet af hele verden. Den aften var det C.F. von Schalburg, den lange tynde officer med det aristokratiske overbid. Han var premierløjtnant i garden og kammerjunker, og selv om han kun var femseks år ældre, var der en gabende kløft mellem ham og os. Vi vidste, at han var dansk-russisk af fødsel og ven af storfyrstinde Olga og hendes familie, som nu boede i Danmark. Det var ham der yndede at docere, at en kornet skulle se storsnudet ud – uden at være det.

von Schalburg spankulerede på sine lange livgarderben frem og tilbage i spisesalen med langsomme skridt, tilsyneladende uden at ænse os. I tankerne var han nok langt væk. Han kunne bestemt også tænke sig noget mere spændende en lørdag aften. Pludselig hørte man ikke mere lyden af de lange ridestøvler mod stengulvet. Han stod stille netop ved det bord, hvor jeg sad. Vi så op, højt op. Der stod han og stirrede vedholdende ned på mig – tavs og uden at røre sig. Det var mærkeligt, vi gloede på hverandre og standsede tyggebevægelserne. Han stod der stadig, og forsigtigt begyndte vi igen at stoppe mad i munden, også jeg, selv om det var mig han fikserede. – »Nå«, tænkte jeg, »han må vel før eller senere spytte ud med hvad der er galt. Hvad pokker har jeg mon gjort – eller ikke? – Har jeg måske glemt at sætte lås for min pudsekasse eller er det hanen på min karabin, der ikke er nedlagt? – I hvert fald står jeg nok til noget med omstilling.« –

Omsider, da der vel var gået et helt minut sagde han skarpt: »9' Jespersen!« – Jeg rejste mig hurtigt og stod ret: »Javel, hr. prmjéløjn.«

»De melder Dem omgående efter spisningen i officerernes opholdsstue.« – »Javel, hr. prmjéløjn.«

Resten af spisningen foregik under hvirken og spørgen, og naturligvis fik jeg malt Fanden

på væggen, men de skulle da nok give mig et lille nap, hvis der var noget af pudsningen der skulle gås efter.

Da spisningen var til ende ilede jeg 'som aftalt' over til hovedbygningen. Jeg løb op på 1. sal og bankede reglementeret på døren ind til officererne. Ingen svarede. Da jeg efter de næste to forsøg stadig ikke hørte nogen svare, åbnede jeg som foreskrevet døren, trådte ind og stillede mig i retstilling. Lokalet var kun svagt oplyst. En enlig læselampe var tændt over en dyb lænestol, og der sad von Schalburg mutters alene med de lange ben strakt lige ud, mens han pustede røgringe. Sceneriet var så teatralisk arrogant, at det helt og holdent påkaldte min humoristiske sans, hvad det muligvis også skulle (det vil jeg helst tro). Jeg blev stående ved døren og meldte mig højt og tydeligt, hvorpå han uden at flytte blikket fra røgringene henkastede i en træt, nasal tone: »Åh ja, 9' Jespersen, det er sandt – ser De, man skærer ikke hverken kartofler eller frikadeller, hvor forbandede de sidste end måtte være, over med bordkniv. Man anvender hertil gaffelen alene. – Forsvind!« – I farten nåede jeg at opfange et skævt smil. Herregud, vi havde jo ikke andre fornøjelser sådan en aften end de små sjove jokes, vi selv satte i scene.

Den mulighed var slet ikke til stede (ingen konversation) at jeg kunne forklare, at jeg stod vagt på Flagbastionen netop den eftermiddag, da kaptajnløjtnant von Lüttichau – der underviste os i noget som hed tjenesteforhold – var trådt ind i klasseværelset med tallerkener og spisebestik og indgående havde demonstreret den korrekte måde, hvorpå man retter angreb mod hvad der befinder sig på såvel den flade som den dybe tallerken. Det forholdt sig jo således at skolen tilstræbte at give eleverne ikke blot pli, men også en smule levemåde.

Det var von Schalburg, der en halv snes år senere efter at han var faldet på Østfronten, kom til at lægge navn til det forhadte Schalburgkorps.

Schalburg havde som opløben dreng været på kadetskolen i Petrograd, hvor han oplevede slutningen af Første Verdenskrig. Næsten alle

hans onkler og fætre deltog i krigen som russiske officerer. De af dem, der ikke faldt ved fronten, blev dræbt under revolutionen. I 1918 slap Schalburg igennem til Danmark, og han havde da mistet det meste af sin mødrende familie, der havde ejet store godser i Ukraine.

Det må forekomme alle, der har kendt von Schalburg som ond ironi, at hans navn skulle knyttes til det forbryderiske Schalburgkorps, der – blandt anden terror – udførte sabotage med modsat fortegn, det der kom til at hedde schalburgtage. Korpset blev rekrutteret blandt danske nazister og uddannet af Gestapo på kasernen i Ringsted. I sit værk, 'Danmark under Anden Verdenskrig' skriver Børge Outze: »Det samlede Schalburgkorps skulle resten af krigen slæbe von Schalburgs navn gennem sølet og for altid knytte hans navn til forbrydelser af uhørt omfang. Det er rimeligt at minde om at han for længst var død da det skete.«

Når jeg dykker ned i erindringen om min tid som kornetelev forstår jeg godt, at jeg dengang fandt den drøj og ofte formålsløs. Trods alt har dog de mange år, der er forløbet, lagt et forsonende slør over den virkelighed der var, således at de lyse stunder stjæler billedet. Enhver gammel kornetelev ville nok nødig undvære det afsnit af sit liv. Et tidsrum man passende kunne regne for det sabbatår, der er så eftertragtet blandt nutidens unge. (Om man overhovedet vover at forbinde Kornetskolens med noget så afslappet som sabbat!).

Skolens lærere, som virkelig kørte os i stramme tøjler og som vi dog respekterede, har vi også lært at påskønne for den ildhu og idealisme, hvorved de med skræbete bevillinger og knap afmålt tid gjorde, hvad de kunne for at bibringe os de allernødvendigste militære kundskaber.

Årgang 1932 var den ældste årgang af værnepligtige befalingsmænd der blev indkaldt ved mobiliseringen søndag den 3. september 1939,

tredjedagen efter det tyske overfald på Polen. De mobiliserede kornetter havde allerede tidligere været indkaldt til en eller to efterårsmanøvrer og var for de flestes vedkommende udnævnt til sekondløjtnanter. Årgang 32 kom dog aldrig i krig, eftersom den blev hjemsendt allerede i midten af december samme år.

Det blev den danske modstandsbevægelse, der senere – da man efter El-Alamein i 1942 så hvor det bar hen – udviskede indtrykket af Danmarks mangel på forsvarsvilje. Et indtryk, der i hvert fald udefra nok kunne tolkes som maskepi med nazityskland.

Feltmarchall Montgomery, viscount of El-Alamein, var velsignet generøs, da han under sit triumftog til København karakteriserede den danske modstandsbevægelse som 'second to none'.

Men alt dette lå i 1932/33 skjult i fremtiden. Det gjaldt også delingsføreren for maskingeværerne, kaptajn løjtnant Fox Maules tragiske død i kz lejren Dachau. At prins Peter af Grækenland, kornetelev 32/33, deltog i krigen som græsk officer – naturligvis på den rigtige side – bør også nævnes, og mon ikke størstedelen af skolens lærere og elever var mere eller mindre involveret i kampen mod nazismen.

Bortset fra en afbrydelse under Anden Verdenskrig, var Kronborg siden 1887 sæde for uddannelse af infanteriets kornetter og sekondløjtnanter. I 1951 udgik kornetter af hæren, hvorefter skolen blev anvendt til anden form for militær uddannelse.

Teksten er et uddrag af Gunnar Jespersens bog »Ung i gamle dage«, som udkom i 1989. Illustrationerne er forfatterens egne tegninger. Teksten og tegningerne er gengivet med familiens tilladelse v/ Torben Elming, Herning, den 25.8.2018.

Porten til Eventyret

Peder Christensen (1874-1954), borgmester i Helsingør 1919-1946

Af Tove Lund

Prolog

Personer er hurtigt glemt, men deres handlinger og resultater kan give nye slægter viden om fortiden, mente Peder Christensen, der afslog at skrive en selvbiografi, fordi skæbnens uransagelige veje bestemmer livets gang, og at man på trods af den gang er ansvarlig for sine handlinger og har pligt til at lytte til det store Bud, at vi skal elske vor Næste som os selv.¹

I forbindelse med 100-års jubilæet i 1919 for Helsingørs første folkevalgte borgmester, blev Kong Peder med efternavnet Christensen sat på Helsingør-kortet, da Helsingørs nuværende borgmester åbnede en udstilling på Kulturværftet, efterfulgt af en perlerække af receptioner og foredrag på Rådhuset, Marienlyst, Konventum og sluttede på Toldkammeret. Grunden til fejringen var, at Peder Christensen gennem de 27 år han var borgmester, fik sat gang i erhvervsliv med kooperative virksomheder og bygningen af sunde arbejderboliger i grønne områder i Helsingør, der efter Sundtoldens ophør i 1857 var sygnet hen. Hans mange efterkommere deltog i fejringen af de 100 år.

Det har været en stor hjælp, at Peder Christensens datter donerede sin fars private arkiv til Helsingør Kommunes Museums Arkiv (HKMA). Det har betydet – ud over adgang til arbejderbevægelsens arkiv i København (ABA) – en adgang til materiale i form af borgmesterens egne håndskrevne manuskripter til taler samt nedskrevne interviews, foretaget af journalister i forbindelsen med jubilæet. Peder Christensen har gennem årene stillet op og ladet sig interviewe til aviser og ugeblade, men først i hans seneste år begyndte han at give oplysninger om sit privatliv. I hans arkiv ligger der et manuskript dateret den 21. juli 1942 dedikeret til en reportage fra Radiohuset.² I Museets arkiv har klip fra Helsingørs forskellige aviser, hvor vurderinger af borgmesterens tiltag, naturligvis, hænger sammen med avisernes politiske ståsted. Der er ikke overraskende både roser og tidsler. Helsingørs bibliotek har lokale aviser liggende i kælderen, så det har været muligt at få belyst de forskellige lokale politiske holdninger

Maleri fra 1880 af Frants Henningsen.

til den driftige borgmesters projekter. De mange interviews viser, at borgmesteren har givet de forskellige journalister de samme oplysninger, og at hans privatliv har været, netop, privat! I et meget langt interview fra juni 1942 i forbindelse med 50-års dagen for sin ankomst til Helsingør, åbnede han for første gang lidt op og fortalte om sin opvækst. En nekrolog, som vennen Frederik Dahlgaard skrev i 1954,³ viser, sammen med avisartikler og interviews, det eftermæle, som Kong Peder havde ønsket at få.

Opvækst

Peder Christensen voksede op i en brydningstid. Landbruget var i krise, og vandringer fra land til byernes industri var så småt i gang. Peder blev født som sidste barn i en børneflokk på 7 i 1874 og voksede op i en firelænget gård i Skåde Bakker ved Århus. Da han mistede sin mor som treårig, blev han opdraget af sin far, der både var venstremand, grundtvigianer og aktiv i sogneråd og andelsbevægelsen. Faderen deltog også i kampen mellem Venstre og Højre om forfatnings- og forsvarspolitik. Han havde været med i »skyttebevægelsen«, der ville bekæmpe Estrups Blå Gendarmere.

Hvis de dukkede op i hans område, hang riflen skydeklar på væggen. Gendarmene skulle opkræve skatter, der blandt andet skulle finansiere en befæstning af København, på Jyllands bekostning. Befæstningsværkerne blev bygget, men kom aldrig i brug, men kan ses den dag i dag rundt om København. Forfatningskampen endte med Systemskiftet i 1901.

Peders far havde ikke penge til, at den sidstfødte dreng kunne komme i latinskolen, men regnede med, at sønnen skulle arve gården og blive bonde, som han selv. Da Peders far vidste, hvor vigtig viden var, aftalte han med læreren, at sønnen skulle gå i skole hver skoledag og ikke kun 4 dage ugentlig om vinteren og 2 om sommeren. Det betød, at den lille Peder kunne være hjælpelærer nogle dage for de yngre klasser. I sin skolegang havde han, som

mønster elev og læsehest, lånt og læst de bøger, skolemesterens ældre søn, der gik i latinskolen, havde forsynet den videbegærlige Peder med.

Men i 1888, da Peder var 14 år og nylig konfirmeret gik faderen fallit, og gården gik på tvangsauktion. Det var hårdt for alle. Familien blev spredt for alle vinde. Den fjortenårige skulle stå på egne ben. Peder fik arbejde i Århus centrum på en mineralvandsfabrik, samtidig med, at han blev lærling hos en smed i Fiskergade. Faderens afskedsord til drengen havde lydt: *Vogt dig min Dreng, for Højremænd og Socialister.* Det sidste råd fulgte han ikke. Han meldte sig ind i Socialdemokratiet og forblev der resten af livet, fortalte Peder Christensen til en journalist fra Berlingske Aftenavis ved sit 50-års jubilæum for sin ankomst til Helsingør i 1892.⁴ Fra skolen havde Peder taget følgende forskrift i et hæfte i skriveundervisningen til sig. *Du skal arbejde, som om du skal leve evigt, og være from, som om du skal dø hver Stund.* Han havde levet med det første og byttet ordet *from* med *beredt*, fortalte han i et radiointerview i 1942.

Faderens politiske engagement i andelsbevægelsen, havde sået spiren til sønnens senere interesse for især de kooperative virksomheder, som han siden fik etableret.

Projekt til Helsingør Fællesslagteri. Uden år. Helsingør Kommunes Museers Arkiv (HKMA).

At faderen har haft stor indflydelse på sønnen, viser de leveregler, som Peder Christensen har fået af ham, og som han har efterfulgt og citeret i taler og manuskripter – f.eks. at et menneske *har en medfødt frihed og pligt til at udnytte de evner man har på forsvarlig måde.*⁵

I Århus arbejdede Peder fra tidlig morgen til langt ud på natten. Lønnen var kost og logi. Det var drøjt. Han havde set, at lærlinge, sven-
de og arbejdsmænd, der arbejdede på Søren Frichs Smede- og jernværks Fabrik, havde ordnede arbejdstider med en arbejdsdag på 12 timer fra 6 morgen til 6 aften. Han ønskede at arbejde under lignende faste forhold, men han havde også en drøm, som han havde taget med sig fra barndommen.⁶

Drømmen

Peder kendte Århus fra torvedage og salg på havnen, hvor sømændene, når Peder som dreng havde solgt friskplukkede vilde bær til dem, udover penge for bærrerne havde belønnet ham med historier om Helsingør som porten til den vide verden. Faderens drøm om, at sønnen skulle overtage gården, var slut. Men Peder huskede sømændenes historier om Helsingør, den internationale by, hvor folk fra alle folkeslag mødtes.

Sudergade 16, 1905. Julius Jensens Dalsborg blikkenslagerværksted. HKMA.

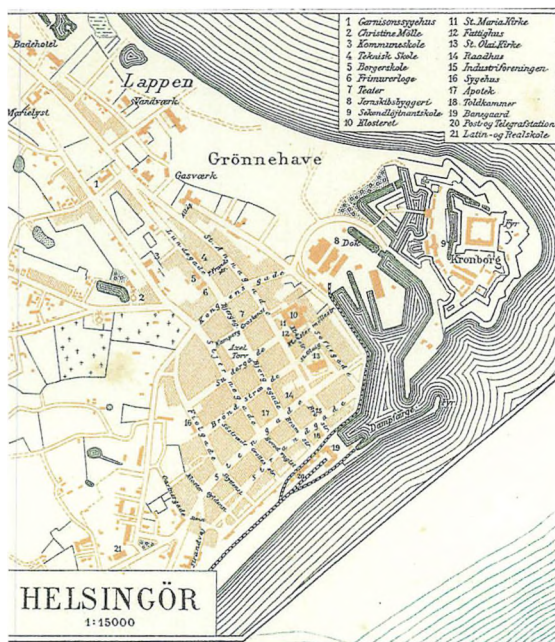

Helsingør Station ca. 1900. HKMA.

En nyere udgave af medlemskortet. HKMA.

Fra sømændene havde han hørt, at Helsingør blev oversvømmet med duftende krydderier og te. Og at man kunne købe kineserier, porcelæn og silke fra Orienten, og fra Vestindien kom sukker, tobak, kaffe og chokolade. Peder havde kombineret sin læsning af eventyr om Orientens eksotiske lande med sømændenes fortællinger om Helsingør. Byen med de store palæer på havnen var simpelthen Porten til den vide verden.⁷ Der måtte han hen. Da Peder var halvvejs igennem sin uddannelse i Århus, ville han til Skibsværftet i Helsingør, så hans far skaffede sønnen en anbefaling til Mads Holm, grundlægger af og direktør for Skibsværftet i Helsingør.⁸

Kort over Helsingør 1900. Wikimedia.

Porten til den vide verden

Den 1. august 1892 begyndte den nu 18-årige Peder Christensen sit livs rejse ombord på den natfærge, der sejlede fra Århus til Helsingør. *Det var ingen tilfældighed at jeg forlod Aarhus, jeg ville til Helsingør,*⁹ sagde han i et interview i 1944. Han nævnte, at han ikke havde regnet med at skulle blive i Helsingør. Byen skulle være et skridt på vejen til eventyret, hvor en rejse og en faglig uddannelse på skibsværftet var et skridt på vejen. Men det gik anderledes. Det blev et eventyr, men af en helt anden art, end han kunne have forestillet sig. Med anbefalingen i bagagen blev Peder Christensen om morgenen roet i land af en færgemand. Han fandt et værtshus på havnen, fik en kop kaffe, stillede sin bagage og tog et bad i Øresund fra *Hansens badeanstalt*. Derefter gik han direkte til Helsingør Skibsværft. Vagten nægtede først at lukke ham ind, men da anbefalingen kom frem, blev Peder Christensen ført til Mads Holm, der ansatte ham på stedet som forbund-

ter og senere som lærling til maskinmester. Efter at være ansat hos Mads Holm, måtte den unge mand finde et sted at bo.

Eventyret kunne begynde

Helsingør var og er overskuelig, som den ligger omgivet af et bakket stort opland med skov, moser og søer med overvejende jordveje, der førte til Esrum, Gurre og Hillerød. Mod nord og øst er byen afgrænset af havet. Stengade var og er hovedgaden med de store købmændsgårde, hvis lange smalle parceller munder ud i Strandgade. Ved havnen er porte ind til de store palæer bygget i slutningen af 1700-tallet, i Sundtoldens blomstringstid. I ejendommene med sidehuse i bindingsværk var der plads til heste, køer og kareter. I palæerne var der blevet afholdt store fester. I sidegaderne boede håndværkerne i mindre bindingsværkshuse- og gårde, hvor der var værksteder og små værelser og lejligheder uden bekvemmeligheder. Ugift tyende boede hos arbejdsgiverne, som regel i loftsrum, indtil de blev gift og fik bolig.

Helsingør efter 1880. HKMA.

Helsingør efter Sundtolden

Peder Christensens første møde med Helsingør var havnefronten, hvor tidligere bygninger, deriblandt byens indenrigs toldkammer og

pakhuse, var ved at blive revet ned for at give plads til den nye jernbane, og til det nuværende Toldkammer og skrabede etagehuse. De gamle palæer i Strandgade lå og ligger der stadig, mens resten af havnen blev fornyet.

Med Sundtoldens ophør i 1857 og Næringsfrihedens indførelse, var den tidligere blomstrende by sygnet hen. Byen havde ikke noget opland. Byen havde levet af sundtoldshandelens vareudveksling og skibsklarerernes servicering af skibenes kaptajner og proviantering til skibene i sejlådernes tid. Men skibsklarerne forsvandt. Sundtoldens højt gagerede embedsmænd forsvandt. Byens internationale præg forsvandt sammen med de fleste englændere og hollændere og de mange ambassadører.

De riges Helsingør, med finkultur og fester, loger og klubber med mange traditioner, var skrumpet. Ikke kun småhandlendes og håndværkernes forhold blev ændret. Håndværkerlavens betydning ændredes, og arbejdere kunne organisere sig i fagforeninger og melde sig ind i politiske partier fra slutningen af 1800-tallet.

Hjørnet af Hovedvagsstræde og Strandgade i Helsingør. Til venstre den gamle hovedvagt og til højre slagtermester Coldings hus. Foto fra mellem 1897-1910. Museet for Søfart (M/S).

Gården i Stengade 72. Foto før 1932. HKMA.

Fra land til industri

Det tidligere overvejende landbrugsland udviklede sig til et industrisamfund, hvor en ny klasse, arbejderklassen, dukkede op. Det konservative borgerskab var bekymrede for, at de ufaglærte tidligere landarbejdere og socialister, som strømmede til byen for at arbejde på værftet, ville oversvømme byen, og ønskede derfor ikke, at der skulle bygges lejekaserner med billige huselejer til dem. Indbyggertallet steg alligevel, og med det steg omsætningen hos byens handlende. Den by Peder Christensen kom til, var ikke længere hverken international eller Sundtoldsby. Med de nye tider var det ikke kun Sundtolden og en del af udlændingene, der var forsvundet, men også en del af den tidligere overklasse. Befolkningstallet var dalet. Mange arbejdspladser var væk. Men en del af byens redning blev, da Mads Holm oprettede Helsingør Jernskibs- og Maskin Fabrik i 1882.

På grund af værftet blev byen en del af det industrielle samfund. Der kom flere arbejdspladser til byen. I løbet af få år havde værftet en arbejdsstyrke på 1000 industriarbejdere, som Peder Christensen i 1892 blev en vigtig del af. Befolkningstallet steg, og der kom igen gang i handel og erhverv. I Stengades østlige

Værftets administrationsbygning 1901. HKMA.

Helsingørs folketal 1801-1970.

ende stod de gamle pakhuse i miserabel tilstand tomme. Fattighuset, der var indrettet i Karmeliterhuset i det nuværende Bymuseum i Sct. Annagade var en skam for byen og kunne, ligesom Øresunds Hospital i Fiolgade, trænge til en kærlig hånd. Arbejderklassen satte gang i de små købmænds og håndværkeres omsætning. Men de manglende boliger medførte, at der i bykernens baggårde ved knopskydning blev opført sidebygninger og skure med bittesmå værelser uden varme og ordentlige sanitære forhold. Det skabte slumlignende tilstande for de fattigste. Heller ikke de snævre gyder og stræder blev vedligeholdt.¹⁰

Det var en del af den virkelighed, der mødte Peder Christensen på hans vandring gennem

byen, da han kom til Helsingør. I Århus havde han haft kontakt til fagbevægelsen og Socialdemokratiet, så noget af det første han gjorde, da han kom til Helsingør, var at gå til forsamlingsbygningen i Søstræde, hvor Socialdemokratiet havde samlingssted og hvor *Bygningen*, det senere Folkets hus, lå. Her har han kunnet få nogle tips om, hvor han kunne bo.

Helsingørs Fattighus, Karmeliterhuset, på hjørnet af Sct. Anna Gade og Hestemøllestræde. Foto fra 1903 taget kort efter nedlæggelsen som fattighus. KHMA.

I Helsingør færdedes Peder Christensen i Bygningen i Søstræde,¹¹ hvor han blev politisk skolet gennem foredrag, politiske debatter og undervisning. Bygningen må næsten have været Peder Christensens andet hjem. I 1896 blev han både udlært smed, havde aftjent sin værnepligt som marinesoldat, blev gift og havde fået en søn med hustruen Nielsine Lovise Nielsen. Hans far stod fadder til barnebarnet.

Det unge par havde fået en bolig i Stengade 82¹² tæt på *Bygningen*, hvor deres stue blev arbejdsplads og arkiv for deres virke: De unge havde mødt hinanden i forbindelse med det politiske arbejde.

Peder Christensen som marinesoldat i udgangsuniform efter aflæggelse af sin svendep prøve. Billedbladet nr. 25, 1943.

Peder Christensens egne og andres oplevelser har været med til at udvikle hans sociale engagement i parti og fagbevægelse for at forbedre levevilkårene for de svage i samfundet. På værftet var han dygtig, ikke kun til sit arbejde, men også til at mægle, når der var konflikter. Peder Christensen var blevet medlem af So-

cialdemokratiet i 1894, hvor partiet fik 3 medlemmer valgt ind i Byrådet. Han meldte sig ind i Smedeforbundet som udlært og blev tillidsmand på værftet i 1897.

Peder Christensen som tillidsmand i maskinværkstedet. Han ses i midten med kasket. Foto: HKMA.

I 1899 oplevede han Storlockouten, Septemberforliget og Systemskiftet i 1901. I 1908 fik kvinder og tyende stemmeret til kommunalvalg og i 1915 også til Folketinget. 1906 forlod han værftet og blev medarbejder ved Socialdemokraten til 1915.

Når man ser på Peder Christensens Blå Bog, forstår man ikke, at han har haft overskud til at deltage i både de mange hverv og have et familieliv. På trods af ægtemandens travlhed synes ægteskabet at være lykkeligt, og hustruen har bakket ham op. Da Peder Christensen i 1897 blev tillidsmand på værftet og var det til 1906, må hans økonomi have været i orden. I perioden fra omkring 1896 til 1899 opholdt familien sig i København i en lejlighed på Nørrebro i Baldersgade. Der blev han ramt af lockouten 1899 og benyttede chancen til at uddanne sig

som maskinpasser, inden han med familie var tilbage i Helsingør, hvor de boede først på Axeltorv og på Lappen 10 i et havehus. Derefter i Murgade 5.

Nye tider – virkelyst

I 1909 døde Peder Christensens hustru. Som enkemand passede han sit arbejde og sine børn, hvor en slægtning gav en hånd med.¹³ Efter 5 år giftede P. Christensen sig i 1914 med Jenny Kirstine Olsen, som han levede sammen med til sin død i 1954. Ægteparret flyttede i 1915 ind i en lejlighed i Stengade 37, hvor der var plads til både Peder Christensens 2 børn og parrets tvillingepiger. Gennem årene fik de sammen 6 børn.

I øvrigt havde kommunen så småt fået gang i byggerier i bymidten til byens småborgerskab. Boligmanglen skulle afhjælpes. Peder Christensen fortalte, at de erfaringer han fik med fattigdom og slum, både i Århus og i løbet af sin første tid i Helsingør, havde rystet ham. Det *eventyrlige* Helsingør han i 1892 havde forestillet sig, var borte. Men det havde betydning for hans indsats i byen. Han gjorde eventyret til en del af sin medvirken i opførelsen af tidssvarende alderdomshjem, sociale boliger som Hamlets Vænge, Stiftelsen, og kolonihaver. Hamlet-fest-

spil på Kronborg og nordisk samarbejde blev hans *eventyr*. Især kooperative virksomheder som fællesbageri, slagteri og brugser, der henad vejen blev etableret og betød sunde varer til en pris, folk kunne betale, var noget Peder Christensen havde fået sat i gang.¹⁴ At det kunne lykkes, så han som en del af sit livs eventyr.

Glædelig Nyltaar!

Helsingør Fællesbageri 1908. Fremstillet som postkort. Foto: HKMA.

Peder Christensen brændte for Arbejdernes kooperative Virksomheder i Helsingør, som han både var medstifter af og i 1906 forretningsfører for samtidig med, at han var involveret i Fællesorganisationen og for Helsingørs Fællesbageri indtil 1919. Man må ikke glemme, at han også sad i Socialdemokratiets Hovedbestyrelse fra 1908 til 1920 og i De samvirkende Fagforbunds repræsentantskab indtil 1915.

Peder Christensen forsøgte livet igennem at opfylde faderens ord om det enkelte menneskes ansvar ved at arbejde for, at alle havde

Peder Christensen som formand for bestyrelsen for Smede- og Maskinarbejdernes fagforening. Han ses yderst til højre. Foto 1909. HKMA.

ret til et arbejde, de kunne bestride og en ordentlig bolig og sund mad, der var til at betale. Det var det, der skulle være basis for at leve. Han blev medarbejder på Socialdemokraten til 1915 og formand for Smeden- og Maskinarbejdernes fagforening indtil 1913. Han blev ved et suppleringsvalg medlem af Folketinget i 1918, som han forlod i 1920, fordi han var blevet folkevalgt borgmester i 1919 og ikke kunne bestride flere poster.

Peder Christensens valg til borgmester i 1919 blev fejret i Forsamlingsbygningen i Søstræde 4. HKMA.

Peder Christensens mange boligskift i de unge år kan fortælle noget om de vanskelige boligforhold, der var i Helsingør. Man må formode, at parret for hvert skift har fået en bedre økonomi og fået en bedre bolig. Den unge mands blå bog, som selvfølgelig blev skrevet løbende, viser, at han livet igennem havde energi ud over det sædvanlige, og at han ikke er kommet sovende til sin stilling som »Kong Peder«. Han blev i 1906 forretningsfører for Arbejdernes Fællesorganisationen, blev byrådsmedlem samme år og var aktiv i den kooperative bevægelse. I 1919 blev Peder Christensen Helsingørs første folkevalgte borgmester.

Folketinget 1918. Peder Christensen i bagerste række med Stauning. Forrest Nina Bang i midten med Frederik Borgbjerg bag sig med stort skæg. HKMA.

»Jeg har intet til gode«

Ifølge folketællingen i 1921, hvor Peder Christensen havde været borgmester et par år, var familien flyttet til Gl. Banegårdsvej. Familien bestod da af forældrene samt den 20-årige Helge, som var uddannet elektriker på Elektricitetsværket, og den 18-årige Evald, der sammen med fællesbarnet, den 11-årige Grete, gik i den højere Almenskole. De havde også fruens 18-19-årige slægtning Ella Olsen boende som husassistent.

Peder Christensen havde formodentligt et godt forhold til sin far, siden faderen har deltaget i både glædelige og sørgelige begivenheder i livet, nemlig bryllup, dåb og begravelse i Helsingør. Men da Peders far var født i 1824 og altså var 76 år, da familien var i København, har han ikke haft kontakt til sønnens seneste fødte børn, nemlig en søn født 1924 og i 1932, da datteren blev født. Da begge børn blev døbt i Mariæ Kirke, hvor de øvrige var døbt i Olai, må man formode, at familien var flyttet til Lindevej 2 på dette tidspunkt.¹⁵

Verdens lykkeligste menneske

Når man har samlet oplysningerne om Peder Christensens liv og levned, får man forståelse for det menneskesyn, han formulerede i et talemanuskript, der er fra 1944 med overskriften: *»Jeg har intet til gode«* i et interview fra Berlingske Aftenavis i 1944. Der ville han stadig ikke tale om sit liv fra A til Z, som han blev bedt om. Hans liv *skulle ikke være en roman, men et levet liv*. Han fortalte, at hans *fart i livet har gået gennem Himmelrummet og gennem det ganske land*. Inden for det offentlige mener han at *have haft indflydelse og været alle steder i løbet af sit lange liv*. Han havde altid brændt for Helsingør og Kooperationen og havde håbet på *»at bevare Helsingør ung og dog gammel og man skal lære af de gamle og bygge fremtiden på nutidens erfaringer«*. Det var hans politiske mål. Han havde oplevet sit liv som et eventyr. Det blev ikke det eventyr, han havde drømt om som barn, da han på havnen i Århus hørte om Helsingør. Men det, at han har været *en vigtig brik i den genrejsning af byen og den udvikling industrialiseringen medførte, så småkårsfolk kunne få et godt og værdigt liv*. Det har været med til at gøre ham til verdens lykkeligste menneske.¹⁶

Konklusion:

verdens lykkeligste menneske

Borgmester Peder Christensen har været aktiv i både fagforeninger og partipolitisk næsten fra første dag, hvor han kom på værftet i 1892, til sin død som 80-årig i 1954. Han var med til at skabe en moderne by med gode sociale forhold og sunde boliger, der var til at betale. At han har været aktiv paletten rundt, og *ville* have ret, når han mente at have det, har givet knubs. Det har krævet robusthed både fysisk og psykisk. Der har været både politiske og sociale konfrontationer, der ind imellem har været særdeles ubehagelige for ham i hans borgmestertid. Helsingør har haft et politisk borgerskab, der har givet kamp til strengen. Hans politiske modstandere har set ham som en hård, egenrådig

socialdemokratisk bykonge, der støttet af et flertal på *ét* mandat i byrådet har gennemført sine ideer og politik uden at lytte til mindretallet, sagde nogle. Selvom han havde held med det meste, var det ikke et samarbejdende byråd. Og han har ikke altid haft ret!

Hjemme hos Peder Christensen. Foto fra Billedbladet, 1943.

De mange tiltag må have bevirket, at han gennem sit voksenliv ikke kan have været meget aktiv på hjemmefronten. I Politiken 1935 findes en notits om Kong Peder, hvor spørgsmålet *Hvornår holder den Mand fri?* blev stillet.¹⁷ *Borgmesteren skulle igen indvie en begivenhed, denne gang et nyt Svømme-stadion, holde en Tale og se Ragnhild Hvegner svømme*. I 1943 havde Billedbladet lavet en billedreportage om *»Kong Peder og hans mindretal«*. Her løfter han sløret for sit privatliv og viser sin bolig, have og familie frem.¹⁸

Peder Christensen mente selv at hans livs drøm om eventyr blev at forvandle et fattigt Helsingør til en velfungerende, dejlig by med smukke bygninger og kultur.

Litteraturliste

Kraks Blå Bog, 1954.
Madsen; Lars Bjørn.
Kong Peders Helsingør, 1997.
Mikkelsen, Birger: Kong Peder, 1991.
Pedersen Kenno:
Mads Christian Holms Helsingør, 1996.
Materiale fra Helsingør.
Danske slægtsforskere.
Bidrag af Lis Petersen, 2019.

Aviser og ugeblade

Politiken
Berlingske Aftenavis
Billedbladet 1943
Ude og Hjemme, 1938

Arkiver

Arbejderbevægelsens Arkiv (ABA).
Helsingør Kommunes Museers Arkiv
(HKMA).
Helsingør Leksikon.
www.helsingsingorleksikon.dk
Museet for Søfart. Billedarkiv.
<http://billedarkiv.mfs.dk/fotoweb/>

Noter

- ¹ HKMA. Håndskrevet talemanuskript, 1944.
- ² HKMA. Radiohuset, 21. juli 1942.
- ³ HKMA. Frederik Dahlgaard.
Nekrolog 1954. 11 sider.
- ⁴ Berlingske Aftenavis 30. maj, 1944.
- ⁵ HKMA. Håndskrift. U.å.
- ⁶ Berlingske Aftenavis 30. maj, 1944.
- ⁷ HKMA. Manuskript 1944.
- ⁸ HKMA. 1944.
- ⁹ HKMA. 1944.
- ¹⁰ Pedersen, s. 18 ff. og Mikkelsen, s. 99-101.
- ¹¹ Helsingør Leksikon. Opslag: Folkets Hus.
- ¹² Mikkelsen, s. 19.
- ¹³ Samtale med Birte Christensen, datter af P. Christensen.
- ¹⁴ HKMA: Frederik Dahlgaard 1954.
- ¹⁵ Lis Andersen, slægtsforskning Olai kirkebog og Mariæ kirkebog. Privat mail.
- ¹⁶ Berlingske Aftenavis 30. maj, 1944.
- ¹⁷ Hvornaar holder den Mand fri. Notits i Politiken 28. juli 1935.
- ¹⁸ Billedbladet nr. 25 1943, s. 8-11.

Kong Peder og hans modstandere 1919-1946

Af Tom Sinding

*Stor politisk uenighed i Helsingør i 1920'erne og 1930'erne.
Skal Helsingør Kommune drive virksomhed eller ej?*

Før 1. Verdenskrig blandede stat og kommuner sig ikke meget i erhvervslivet, men ½ år efter krigens udbrud i 1914, havde Rigsdagen – efter svære diskussioner med landbruget – besluttet at indføre maksimalpris på rugbrød. Det var første maksimalpris, der blev indført, men inden fredsslutningen i efteråret 1918 var der maksimalpriser på en lang række madvarer og andre daglige livsforbrugsvarer. Maksimalpriserne gjaldt alle – rig som fattig – land som by.

Efter at Tyskland erklærede uindskrænket ubåds-krig i starten af 1917, var et loft over priserne ikke nok. Der blev derfor indført rationering på mel, brød, flæsk, kaffe, smør og mange flere daglige madvarer.

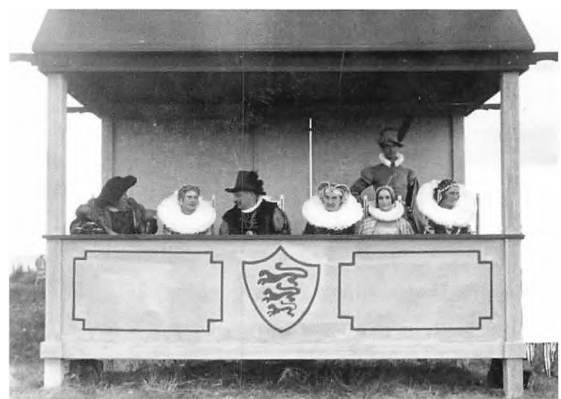
I en lille pamflet, »Kong Peders Helsingør« på 24 sider fra 1997, opremser Lars Bjørn Madsen nogle af de eksisterende initiativer, som består den dag i dag og som borgmester Peder Christensen stod bag. Lars Bjørn Madsen nævner eksempler som »Hamlets Vænge«, »Negerlandsbyen«, »Kong Peders Park«, Kolonihaveparken »Solbakken«, »Grønnehaven« og »Nordhavnen«. Mange af projekterne blev udført trods stor lokal modstand, men i dag vil de fleste vel se tilbage med tilfredshed på borgmesterens mange tiltag.

Der har været tvivl om, hvorfra tilnavnet »Kong Peder« stammer. I et interview i Socialdemokraten den 6. juni 1954 i forbindelse med sin 80-års fødselsdag siger Peter Christensen, at han dårligt nok ved det. »Men når jeg fortæller, at jeg aldrig har kendt til opposition, aldrig er blevet desavoueret og aldrig har været udsat for en afstemning af afgørende art under mit virke i Helsingørs arbejderbevægelse fra 1906 til dato, giver det måske et fingerpeg om årsagerne til mit tilnavn.« Efterfølgende nævner han, at

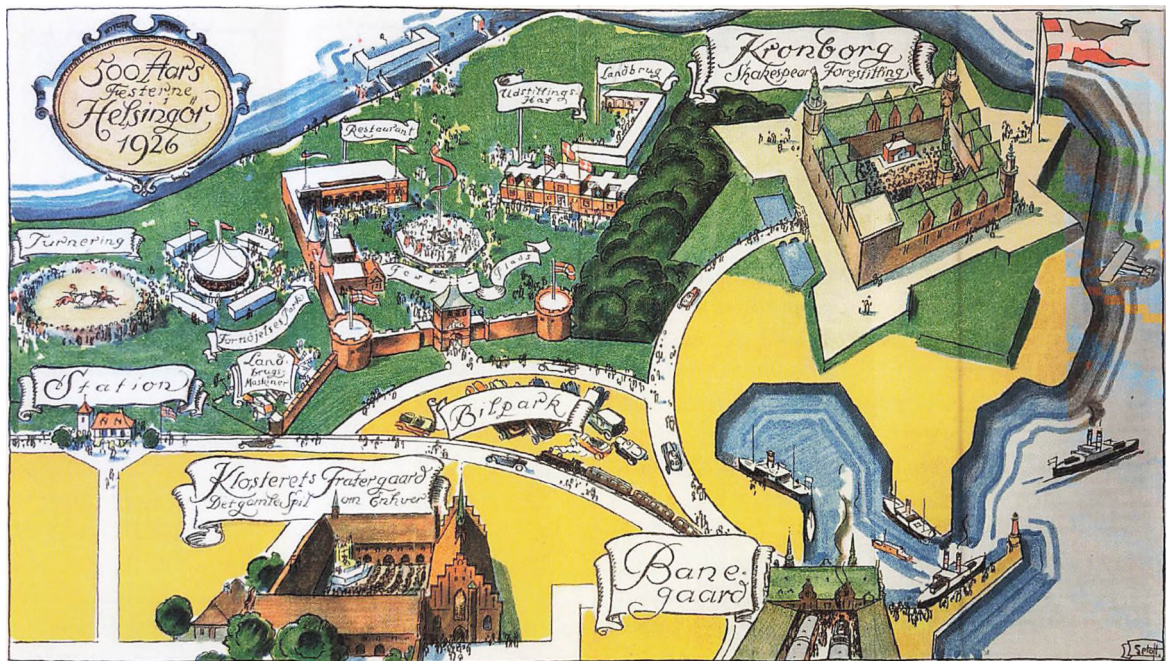
navnet opstod, da professor Vilhelm Andersen under en tale i forbindelse med færdiggørelsen af Kronborgs renovering i 1929 brugte formuleringen »Kong Peder« i Helsingør.

Men tilnavnet kommer fra Helsingørs største fest til dato, nemlig jubilæumsfesten i 1926, hvor Peder Christensen havde klædt sig ud som dommer i en ridderturnering. Festens anledning var de købstadsrettigheder, som Erik af Pommern havde skænket til Helsingør 500 år tidligere. Udtrykket »Kong Peder« ses første gang i Politiken den 12. juli 1926, og det bliver gentaget i et interview en måned senere den 14. august 1926 i »Kong Peder fortæller«. Tilnavnet blev mest kendt og brugt i 1930'erne i den landsdækkende presse, men meget lidt i den lokale.

I Helsingør indførte kommunen med Socialdemokratiets flertal med borgmester Peder Christensen et erhvervsmæssigt engagement. Først købtes gasværket, derefter fulgte forpagtning

Peder Christensen udklædt som dommer i ridderturneringen under jubilæet i 1926. Helsingør Kommunes Museers Arkiv (HKMA).

Kort over festspillene i forbindelse med jubilæet i 1926. HKMA.

af Hornbækbanen og endelig etableredes Kronborg Vinduesglasværk. Dette gav anledning til en voldsom kritik fra den borgerlige opposition, der ikke mente, at det var en kommunal opgave.

Gasværket blev købt i 1921 med borgerlige stemmer. Gas var vigtig både til belysning, i husholdningerne og i virksomhederne. Samtidig var Helsingør på vej med elektrisk gadebelysning.

Det nedslidte gasværk blev moderniseret og udvidet.

Peder Christensen havde været formand for Hornbækbanens bestyrelse siden 1917. Banens økonomi skrantede, og i midten af 1920'erne forpagtede kommunen banen og fik skaffet lån til dens modernisering. Dette mødtes igen med stor borgerlig modstand. Men stemmerne i byrådet var stadig 10 mod 9. Senere fortalte Peder Christensen, at han havde måttet hente det 10. byrådsmedlem ud af sin sygeseng for at få flertallet. Banens økonomi blev saneret med kraftige nedskæringer og fyringer, hvor perso-

nalet fik flere opgaver på en gang, hvilket ses i en tegning i Blæksprutten i 1925.

Overtagelsen af gasværket og Hornbækbanen bevirkede, at der blev dannet en ny konservativ borgerliste, da ikke alle syntes, at den borgerlige opposition havde været stærk nok.

Sidst i 1920'erne blev Kong Peder og kommunen involveret i etableringen og driften af et glasværk. Et glasværk ville kunne give arbejde til mange arbejdsløse. Igen var der en kraftig borgerlig opposition. Efter lang tids tovtrækkeri lykkedes det at få et statslån og få stillet en kommunal garanti.

Socialdemokratiet havde stadig flertallet, og byggeriet af Vinduesglasværket Kronborg på Grønnehave kunne gå i gang.

Teknisk gik det helt galt med værftet, især manglede man folk med kendskab til glasarbejdet. Værftet blev aldrig fuldt udbygget, men begyndte driften 1. februar 1930. Efter blot 4 måneder blev det erklæret konkurs og sendt på tvangsauktion.

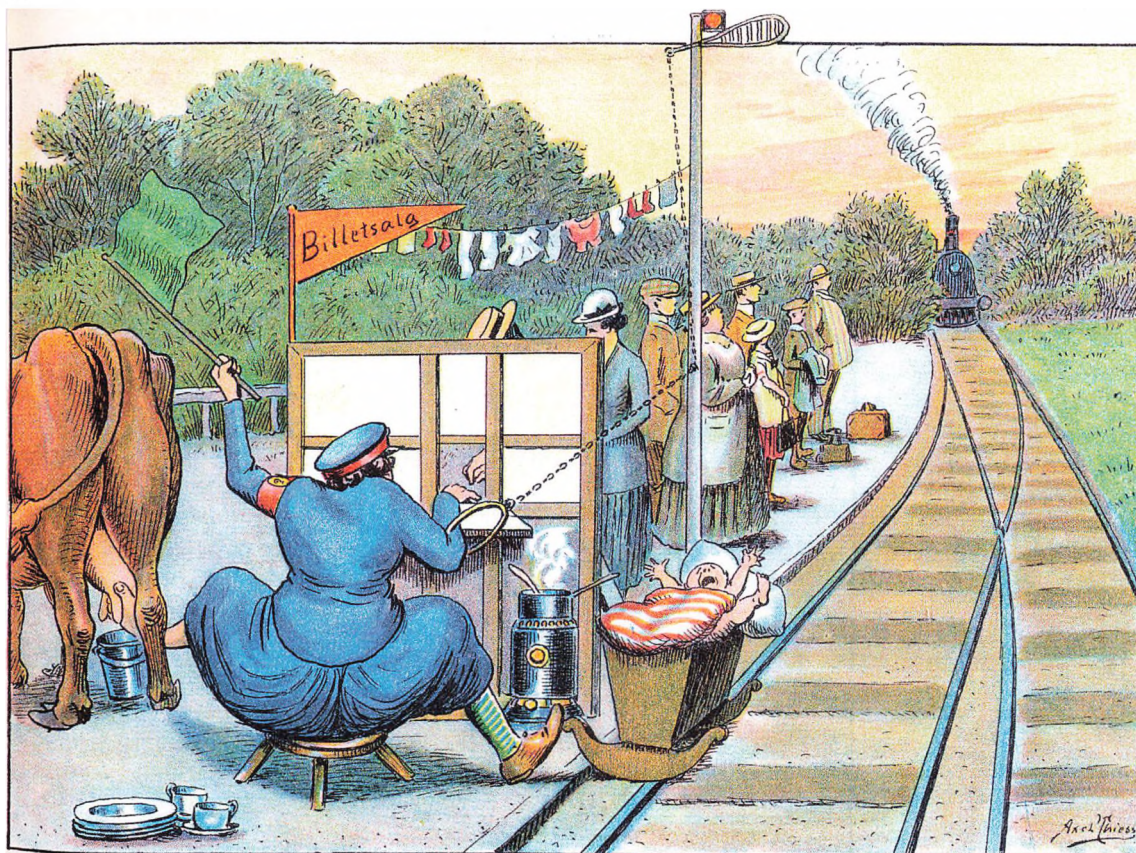
Konkursen blev et enormt prestigetab for Kong Peder. Statens og kommunens penge var tabt, og borgmesteren blev genstand for stor kritisk omtale i alle landets aviser.¹

Valgret i grundloven af 1915

Opgøret med den privilegerede valgret² blev kernen i især Socialdemokratiets kamp for udvidelsen af valgretten frem til grundlovsændringen i 1915. Grundloven i 1915 var et gennembrud for den lige og almindelige valgret. Politisk valgret blev her for første gang givet til både mænd og kvinder på lige vilkår. For at

opnå valgret skulle man være fyldt 25 år, have indfødsret og fast bopæl i landet. Kravet om fast bopæl i selve valgkredsen i et bestemt tidsrum var væk, og kravet om uberygtethed var skiftet ud med en bestemmelse om tab af valgret ved dom for en, efter den offentlige mening, vanærende handling uden æresoprejsning. Ikke tilbagebetalt fattighjælp og mangel på rådighed over eget bo betød stadig tab af valgret.

Ud over at kvinder blev regnet som medborgere var det afgørende nye, at det private tjenesteforhold uden egen husstand ikke længere blev betragtet som en umyndiggørelse. Husstandsoverhovedet repræsenterede med andre

En overbebyrdet Stationsforstanderske
Økonomisk Administration paa Hornbækbanen

»En overbebyrdet stationsforstanderske på Hornbækbanen«. Blækspruten 1925.

ord ikke længere hele husstanden, og valgretten var dermed blevet individualiseret. Forud for indførelsen af den almindelige valgret med grundlovsændringen i 1915 var gået en udvikling, hvor kvinder i 1903 havde fået valgret til menighedsrådene, i 1905 til værgeråd, i 1907 til de fattiges hjælpe-kasser og endelig i 1908 til de kommunale råd. Loven om valgret til de kommunale råd i 1908 gav ligesom Grundloven i 1915 valgret til både kvinder og tyende og kan altså ses som en forløber for den almindelige og individuelle politiske valgret.

Efter lange forhandlinger blev en ny grundlov vedtaget i 1915. Den indebar en udbredelse af de demokratiske rettigheder til en større del af den danske befolkning. Dette tema belyser indsatsen for at opnå valgret til den store gruppe af tyende (tjenestefolk uden egen husstand), der arbejdede som medhjælp på landet og som tjenestefolk i byerne. De havde hidtil været afskåret fra at stemme og stille op til rigsdagsvalg, men fik ligesom kvinderne fuld valgret ved grundlovsændringen i 1915.

I perioden op til grundlovsændringen i 1915 var der større fokus på kvindens valgret end på tyendets. I adskillige lovforslag, blandt andet om udvidelse af den kommunale valgret, stod der konsekvent »undtaget berygtede Personer og Personer, der uden egen Husstand står i privat Tjenesteforhold«, altså tyende. Tjenestepigeforeningerne og tyendeforbundene protesterede hver gang på talerstole og på skrift, hvilket resulterede i, at undtagelsen blev slettet i den endelige lov om kommunal valgret i 1908. Den gjaldt dog indtil 1915 ikke ved rigsdagsvalg. Tyendets rettigheder er dermed også en del af historien om valgrettens udvikling.³

De syv F'er

Med Junigrundloven fra 1849 gav man stemmeret til omtrent 15% af den voksne danske befolkning. Man udelukkede en række grupper fra stemmeretten. Disse blev siden kaldt 'de syv F'er'⁴ fruentimmere, folkehold, fattige, fremmede, fallenter, fjolser og forbrydere. Disse grupper er efterhånden blevet inkluderet i medbor-

gerskabet, men udviklingen har ikke kun haft én retning. Således bød Den gennemsete Grundlov i 1866 på en indskrænkning af valgretten.

I begyndelsen af 1900-tallet udvidedes valgretten gradvist. Med Grundloven af 1915 udvidedes den politiske valgret til Rigsdagen til kvinder og tyende, mens fattige, som havde fået ikke-tilbagebetalt fattigforsorg, først fuldstændig inkluderedes med valglovsændringen i 1933. Her skulle økonomisk støtte til borgerne som følge af en begivenhed ikke indskrænke borgerrettighederne. Straffede inkluderedes med en valglovsændring i 1959, mens næsten alle andre indskrænkninger først blev fuldstændigt afskaffet i 1961.⁵ Endnu i dag er »fjolserne« ikke fuldstændigt inkluderede, da folk under værgemål – tidligere umyndiggjorte – ikke har stemmeret. Ligeledes har »fremmede«, herunder også udlandsdanskere, der har boet uden for Danmark i mere end to år, ikke stemmeret. Herudover har valgretsalderen ændret sig, så den har inddraget større dele af befolkningen – fra 30 og 40 år til hhv. Folketinget og Landstinget i 1849 til i dag, hvor man kan stemme, når man er fyldt 18 år.

Stemmeberettigede i Helsingør 1921-1937

Byrådet skulle før hvert valg slette de vælgerne, der stod i restance med hensyn til skat eller fattighjælp. Da ægtepar var sambeskattede, betød det, at hvis en eneforsørger (normalt manden) skyldte i skat eller kommunalhjælp, mistede begge stemmeretten ved det kommende valg.

Byrådets berigtigelse af valglisterne.

År	Slettede	Vælgere	I alt
1921	1115	6468	7583
1925	1281	6341	7622
1929	1460	6486	7946
1933	2179	6311	8490
1937		9710	9710
1943		10432	10432

Tabel over Byrådets berigtigelse.

I Helsingør betød det, at en stor del af vælgere ikke kunne stemme. Ovenstående tabel viser, at i 1920'erne mistede mellem 15 og 20% stemmeretten, mens det under 1930'ernes værste krise i 1933 var godt 25%. Det var normalt de lavestlønnede, der var skyldnere. Derfor var det meget magtpåliggende for en socialdemokratisk borgmester som Peder Christensen at få sine tilhængere til at betale skat. I 1920 havde byens borgere 3.809 skatterestancer ud af 6.776 skatteydere. På et byrådsmøde den 12. august 1920 var det ikke de såkaldte skattemærker, der blev diskuteret, men mere et behov for flere skatteopkrævere. Borgmesteren sagde nej til at udvide den kommunale administration, han havde allerede fået kritik for dens størrelse.

Men i 1921 trykte Helsingør Kommune, som flere andre kommuner, sine »egne« pengesedler lydende på kr. 1 og 5. Ved at købe de såkaldte skattemærker i løbet af året hos bl.a. barberen i Bramstræde, der fik 3% i kommission, kunne borgerne bruge dem til at betale skatten sidst på året. Ældre borgere kender opsparingsprincippet fra julemærker som »Julens Glæde« og lignende. Skatten var bagudvendt. Kildeskatten kom først i 1970.

I marts 1921 var sedlerne blevet trykt og lå klar til at blive solgt. Men ordningen blev ingen succes, og desværre for borgmesteren klagede Nationalbanken i et brev den 13. april 1921 over 1 kronesedlens udseende, da den lignede den danske 1 krone for meget, så Helsingør Kommune ændrede senere udseendet og pålydendet blev i stedet på kr. 2.⁶ Nationalbanken, der var bange for at sedlerne kunne bruges som omløbende pengesedler henstillede, at sedlerne fik et udseende som sparemærker eller frimærker.

På et byrådsmøde den 18. april 1921 nævnte Peder Christensen en mulighed for at gøre Nationalbankens indvendinger til et spørgsmål for domstolene. Den konservative Welsch mente, at sagen var for lille, og borgmesteren endte med at foreslå midlertidige sedler. Anden udgave af sedlen kom til at lyde på 2 kr. – et beløb der ikke var på de danske pengesedler. Tallene

i hjørnerne blev erstattet med Helsingørs byvåben, og »kommuneseddel« blev ændret til »midlertidigt bevis«. Sedlerne blev imidlertid næsten ikke benyttet, så i starten af 1922 blev ordningen stoppet.⁷

Forsiden af 1. udgave.

Byrådsvalg i Peder Christensens borgmesterperiode

I forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel er Kong Peders 6 valgkampe som borgmester blevet undersøgt ved hjælp af de lokale aviser.

Helsingør havde i Mellemkrigstiden op til 5 fem lokale dagblade, der alle var tilknyttet et politisk parti. Der var Helsingør Dagblad for de radikale, 2 konservative aviser, Helsingørs Avis indtil 1936, hvor den blev sluttet sammen med den ligeledes konservative Nordsjælland, Nordsjællands Social-Demokrat og fra 1934 Helsingør Social-Demokrat samt for Venstre Frederiksborg Amtsaviser.⁸

Partiaviserne betyder, at de er farvede af deres tilhængere og kritiske overfor deres po-

litiske modstandere. Derfor er det kildekritisk et problem at få oplysninger og postulater verificerede.

Valgkampene til de kommunale valg var også meget anderledes end i dag. Først 4-5 uger inden valget blev der normalt opstillet kandidatlistor for partierne. Der var næsten ingen læserbreve fra opstillede kandidater eller deres tilhængere. De fleste valgoplæg kom gennem avisernes ledere og gennem kommentarer til, hvad der stod i modstanderavisene, og hvad der var blevet sagt på møder. Aviserne refererede i lange artikler valg møder fra eget parti, men kun i begrænset omfang for andre. Der var næsten ikke tværfaglige valg møder. Social-Demokratiet inviterede ofte de andre partier til at deltage, vel vidende at det normalt – bortset fra de radikale – blev et nej.

Det fremgår også af aviserne, at partierne havde »agitorer«, der skulle »stemme dørklokker« og uddele de valgviser, som partierne havde produceret op til valget, men disse ses desværre næsten ikke i det benyttede kildemateriale. I 1937 blev Social-Demokraten gratis uddelt til 3.000 husstande i 14 dage.⁹

I mellemkrigstiden skulle kommunalvalgene afholdes hver 4. år i den første halvdel af marts måned. De enkelte by- og sogneråd kunne selv bestemme datoen. I Helsingør fandt valgene altid sted en af de 2 første dage i måneden. Det samme gjaldt for andre Socialdemo-

Årstal	Højre/konservative	Socialdemokratiet	Venstre	Radikale	Borgerliste	DKP
1906	9	5	5			
1909	5	9	3	2		
1913	6	10	1	2		
1917	5	10	2	2		
1921		10		2	7	
1925	2	10		2	5	
1929	2	11		2	4	
1933	2	11		2	4	
1937	-	11	1	4	3	
1943	4	8	1	3	3	
1946	3	10	1	2		3

Kommunalvalg i Helsingør Kommune 1906-1946. 1906-1946 var de 27 år Peder Christensen sad i Byrådet. Peder Christensen stillede ikke op i 1946.

kratiske kommuner som Nakskov og Nyborg. Den borgerlige presse kommenterede, at socialdemokraterne satsede på fortsatte valgsejre i sine højborge for at skabe sejrstemning i de by- og sogneråd, der stemte senere.

Valg i 1943 var anderledes. Der skulle have været kommunalvalg i 1941, men det blev afløst på grund af besættelsen. I 1943 blev det muligt at afholde både et folketingsvalg og et kommunalvalg. Sidstnævnte skulle finde sted samme dag i hele landet, hvilket blev gældende fremover. I 1943 blev der ikke ført valgkamp, så valget kunne karakteriseres som et slags fredsvvalg. Aviserne opfordrede vælgerne til at stemme efter deres syn på partiernes og kandidaternes holdninger.

Danmarks kommunistiske Parti var forbudt i 1943, men i Helsingør blev der opstillet såkaldte »uafhængige« kandidater. Det fremgår klart af Social-Demokraten, at disse var kommunistisypatisører (kaldet splittelsesmænd), og senere kom de 3 valgte også i byrådet for DKP.

Konservative stemmer. Eksempel fra Helsingør Avis 1925.

Saaledes ser Stemmesedlen ud, naar De modtager den:

A. Socialdemokratiet.

B. Konservative Folkeparti

C. Radikale Venstre

D. Venstre

E. Borgerlisten

Saaledes vil vi gerne have at den skal se ud, naar De afleverer den:

A. Socialdemokratiet.

B. Konservative Folkeparti

C. Radikale Venstre.

D. Venstre.

E. Borgerlisten.

Stemmesedlerne så også anderledes ud end i dag. De fyldte næsten intet, da kandidaterne ikke blev nævnt ved navn. Man kunne stemme personligt, hvad meget få gjorde, da vælgeren selv skulle skrive kandidatens navn ud for partiets. F.eks. fik Borgmester P. Christensen 6 personlige stemmer i 1925 og 17 i 1929. Samme mønster ses for de andre partiers spidskandidater. Næsten ved hvert valg havde bekymrede vælgere spurgt aviserne, om deres stemme var spildt, hvis deres personlige kandidat ikke blev valgt. Alle aviser svarede hver gang, at i så fald tilfaldt stemmerne blot partiet.

Kommunalvalget 1921

Peder Christensen blev første gang valgt til Helsingør Byråd i 1906, som en af fem socialdemokratiske medlemmer. Der var helt frem til 1970 19 medlemmer i byrådet, men da borgmesteren var udnævnt af kongen var der reelt 20 stemmeberettigede medlemmer. Da den kongevalgte borgmester næsten altid stemte med den borgerlige fløj, kunne socialdemokraterne ikke udnytte det flertal på 10 mandater, de allerede havde fået ved kommunalvalget i 1913. Et forslag bortfaldt med stemmerne 10-10.

Peder Christensen blev ikke borgmester efter et valg. I 1919 trådte en ny styrelseslov i kraft for købstadskommunerne. Den nye lov gjorde, at det nu var byrådet og ikke kongen, som skulle vælge borgmesteren. I Helsingør, som i andre byer, benyttede socialdemokraterne den nye lov og deres absolutte flertal i byrådet til at få valgt en af deres egne til borgmester. I Helsingør blev oprettet en magistrat – i modsætning til de fleste andre provinskommuner. Magistraten bestod af borgmesteren plus 2 rådmænd, hvoraf den ene altid var en socialdemokrat. Magistraten, der senere af de politiske modstandere blev kaldt »Mørkekammeret«, fungerede frem til kommunesammenlægningen i 1970.

Peder Christensens første valgkamp som borgmester fandt sted i 1921. Til valget var opstillet 3 partier: Det radikale Venstre, Socialdemokratiet samt en Fællesliste bestående af

Det konservative Folkeparti (tidligere Højre) og Venstre.

Den konservative avis »Nordsjælland« kon-staterede den 21. februar – en uge før valget – at det havde været en usædvanlig stille valgkamp. Avisen mente ikke, at hverken organisationerne eller dagspressen var begyndt at røre valgtrommen.

Socialdemokraterne havde kun haft borgmesterposten i 2 år. Social-Demokraten fokuserede den 18. februar 1921 i en artikel på forsiden med den kongevalgte borgmester. Avisen ville forsvare at skatteprocenten, som var et borgerligt valgkampargument, var højere i 1921 end under 1. Verdenskrig. Det skyldtes, at det borgerlige styre havde tømt kommunkassen for at holde skatteprocenten nede. Rige borgere havde tjent godt på verdenskrigen, men de borgerlige ville beskytte sig »mod at bære en højst rimelig Del af Dyrtidens byrder«. Et par dage senere, den 20. februar, havde avisen en større artikel med overskriften »Hvem skal være Borgmester i Helsingør efter den 1. april?«. Her kritiseres det, avisen kalder den dårlige administration under den kongevalgte borgmester, og der tegnes et meget rosende portræt af Peder Christensen. »Hans Betydning ikke alene for Smaafolk, men ogsaa for hele Byens Trivsel, har været enorm«. På Borgerlisten var opstillet konsul Frederik Hansen, Sundeved, der var tilflytter og havde blandet sig i den politiske debat. Han havde ifølge avisen »i en onskabsfuld Bladartikel ... kaldt Arbejderne for »ansvarsløse Hvalpe« og karakteriseret dem som Folk, »der hellere vil ligge i Sengen og modtage Arbejdsløsheds-understøttelse fremfor at bestille noget«. Ved valget blev Frederik Hansen valgt ind som nr. 5 på borgerlisten.

Den konservative Helsingør Avis med redaktør Donatzky argumenterede imod Social-Demokratens artikler og en valgpieces udsagn om tiden med den kongevalgte borgmester. Avisen påstod den 22. februar, at borgmesteren »havde på sit Program at bringe Gælden for Kommunen op til svimlende Summer, men samtidig gennem sine kooperative Fore-

tagender gjorde sit allerbedste for at ødelægge de selvstændige Næringsdrivende i Byen, de Næringsdrivende, der skulle betale Skatterne, der var en følge af Social-Demokraternes »Larulle-politik«. Avisen kritiserer at kommunens gæld er steget og omtaler borgmesterens »vanvittige Boligbyggeri«.

Den anden konservative avis, Nordsjælland, postulerer i en større artikel den 14. februar 1921, at de »socialistiske« kommuner i Danmark ødsler med pengene. Helsingørs gæld, det kommunale jordkøb og boligbyggeri bliver kritiseret.

Ved valget beholdt Social-Demokratiet de 10 mandater, men Nordsjælland undlader ikke at bemærke dagen efter valget den 2. marts, at socialdemokraterne er kommet i mindretal blandt de valgberettigede skatteydere, idet de radikale og Borgerlisten havde fået 2.679 stemmer mod 2.611.

I valgkampen gjorde det radikale Helsingør Dagblad opmærksom på, at de radikale var et »mellemparti«. Avisen appellerede til »Frisindede Vælgere«.

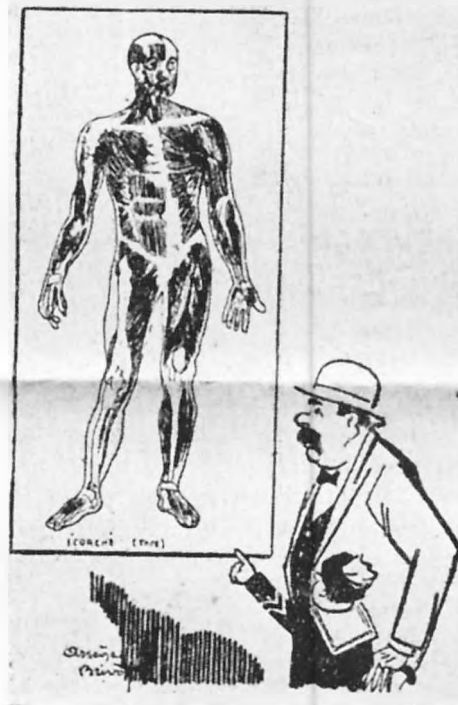
På et radikalt vælgermøde den 23. februar 1921 var der ifølge Helsingør Dagblad 200 mennesker til stede. Nordsjælland mente nu godt 100. Helsingør Dagblad og til dels også Nordsjælland gav et langt referat af forskellige taleres indlæg, men helt usædvanligt var, at borgmester P. Christensen kom til stede, som der står »for at imødegaa eventuel Kritik af den kommunale Administration; men nogen Kritik var jo ikke fremkommet, og Borgmesteren vilde derfor indskrænke sig til at knytte et Par Bemærkninger til de faldne Udtalelser«. Peder Christensen ønskede (naturligvis) ikke et »kraftigt Mellemparti«. Ifølge Dagbladets referat blev mødet afsluttet af 2 radikale spidskandidater. Det samme havde Nordsjælland med en anden vinkel, da avisen skrev at efter »denne Hr. Christensens faderlige Formaning« truede mødet med at slutte indtil de 2 radikale kandidater tog sig sammen for at redde det radikale »Postelin«, »og de lagde et Par manende Ord til Vælgerfolket om, trods alt, at fremme den radikale liste«.

Kommunalvalget 1925

Ved valget i 1925 stillede 5 partier op. Social-Demokratiet, Det radikale Venstre, Det konservative Folkeparti, Venstre og Borgerlisten. Fælleslisten fra 1921 var blevet sprængt af utilfredse konservative, der nu opstillede en borgerliste (liste E) med direktør F. Hansen som spidskandidat. Utilfredsheden skyldtes at Borgerlisten mente, at de konservative med redaktør og rådmand J.M. Welsch som spidskandidat havde været for eftergivende overfor det »socialistiske« flertal.

Den konservative Helsingør Avis og Borgerlistens »Nordsjælland« fokuserede i valgkampen især på kommunens skatteprocent og gæld.

Den flaaede Skatteyder

Drengen: Hvad er det dér, Fa'r?
Faderen: Det er en af de flaaede helsingør-ske Skatteborgere.

»Den flaaede Skatteyder«. HKMA.

Begge var ifølge de 2 aviser steget alt for meget i Peder Christensens borgmestertid. Men også kommunens overtagelse af gasværket og forpagtningen af Hornbækbanen samt købet af Sommariva var kritikpunkter. Begge grupper var også enige om modstand mod kommunens »støtte« til kooperative virksomheder. I løbesedler advares mod skattestigninger og i en valgavis viste Borgerlisten en tegning af den flåede skatteborger.¹⁰

Protester mod —

og sæt Bom for Socialiststyrets Bortødslen af Skatteborgernes Penge.

Kommunens Gæld er nu vokset til ca.

11 Millioner Kroner.

Disse 11 Millioner Kroner skal hver skatteydende Kvinde og Mand i Helsingør være med til at forrente og tilbagebetale.

Stem paa Borgerlisten!

Det er Protesten.

Kryds ved Bogstav

E.

Den kommunale Vælgerforening.

»Borgerlisten, liste E«. HKMA.

I Nordsjællands Social-Demokrat havde Peder Christensen den 14. februar 1925 et indlæg om Helsingør Kommunes finansielle kurs. Han gjorde opmærksom på, at det først var i 1919, at Social-Demokratiet kunne bruge sit flertal. Den kongevalgte borgmester blokerede for for-

andringer inden. »Finansiel Vanrøgt rettes ikke op på hverken et eller 4 Aar, der skal en længe-re Periode til«, men borgmesteren var tilfreds med de resultater, der var opnået i de sidste 6 år.

Debatten i aviserne kunne være hård. Social-demokraten taler om en løgnekampagne fra Nordsjælland, og specielt Borgerlistens spidskandidat Fr. Hansen bliver omtalt som den »forlorent overlegne Herre«, der som tilflytter ville spille stor med sin pengesæk. »Han var dog selv afskillige af Borgerskabet et Numer (Sic! – TS) for stram«. Avisen nævner, at »Hr. Hansen« var blevet smidt ud af flere foretagender.

Valget blev uforandret for Social-Demokratiet og Det radikale Venstre med henholdsvis 10 og 2 mandater som 4 år før. For Venstre blev det en katastrofe med kun 133 stemmer og 0 mandater. Det konservative Folkeparti måtte nøjes med 2 mandater, mens Borgerlisten fik hele 5.

Nordsjælland undlod ikke at kommentere, at nok fik Social-Demokratiet et flertal i mandater, men de andre lister havde SAMLET fået flere stemmer (2.765 mod 2.672) »Det giver en Minoritet paa 93 Stemmer. Byraadsflertallet sidder fremdeles paa et Mindretals Vælgerstemmer«. Valget fik desuden et efterspil med et opgør mellem Borgerlisten og Det konservative Folkeparti. Frederiksborg Amts Avis (V) og Helsingør Avis med redaktør Welsch havde kritiseret »Nordsjælland«s for »tølperagtighed« i agitationen mod socialdemokraterne. »Nordsjælland« kommenterede en 20. marts 1925, at Helsingørs Borgerskab med valget havde erklæret Welsch for en »død« mand i lokalpolitik.

Peder Christensen blev efter valgaftenen fulgt hjem med fuld musik og valgsange. »En Precession, større end nogen, der hidtil er set i Helsingør, fulgte Borgmesteren til hans Bopæl.« Noget der senere skulle ske flere gange.¹²

Kommunalvalget 1929

Byrådsperioden 1925-1929 ser ud til at være en af de mere fredelige i Peder Christensens borg-

mestertid. Tilnavnet Kong Peder blev brugt fra byjubilæet i 1926, men bliver først anvendt i aviserne i 1930'erne.

Borgerlisten var ganske vist den kompromisløse gruppe i 1925, men ifølge 3 byrådsmedlemmer fra Borgerlisten gik 2 af gruppens medlemmer for langt i 1925. Kommunens overtagelse af Hornbækbanen blev konstant kritiseret så meget, at en del »ansete« borgere på det kraftigste advarede de borgerlige byrådsmedlemmer mod at føre en politisk kamp ud i det ekstreme. »Nu var kontrakten jo bindende og lånene brugt.« Borgerlistens overbanemester C. Olsen sad i Hornbækbanens bestyrelse og havde i denne stemt for banens regnskab. Men i byrådet stemte han imod. Helsingør Dagblad skrev den 8. september, at byrådsmødet blev en forfærdelig aften for overbanemesteren. 10 andre »prominente« borgere fra bestyrelsen havde i en skrivelse taget afstand fra Olsens stemmeafgivning i byrådet og havde udtalt sin uforbeholdne støtte til borgmesteren, der var formand for banen. Olsen blev kun støttet af Fr. Hansen, der i flere avisartikler kritiserede regnskabet og borgmesteren. Kritikken kom fra flere sider. Både den konservative redaktør Wesch kritiserede, og Nordsjællands Social-Demokrat sammenlignede Fr. Hansen med Don Quixote og C. Olsen med Sancho Panza. Borgergruppens 3 andre medlemmer tog afstand fra Fr. Hansen og C.O. Olsen og gruppen blev sprængt. Emnet havde fyldt meget i byens aviser, og til sidst gik spidskandidaten Fr. Hansen og overbanemesteren ud af byrådet og ind som suppleant kom bl.a. redaktør Georg Donatzky, der snart overtog ledelsen af oppositionen mod borgmesteren.¹³

En anden sag, som blev lagt på is, var Havneseagen. Allerede i 1910 var der fremkommet en plan om en helt ny havn nord for Kronborg. Den plan blev taget frem i forbindelse med borgmesterskiftet i 1919. En kommission afgav betænkning i 1924, og i slutningen af året var der pressemøde om det valgte forslag om en nordhavn. Selv om havnen ville lukke Kronborg inde, blev forslaget godt modtaget i pressen. Havnen ville være til gavn for byens er-

hvervsliv. Men havneprojektet faldt på grund af økonomien. Staten skulle betale halvdelen af udgifterne og Helsingør den anden halvdel, men staten havde betinget sig, at der i byrådet skulle være enstemmighed for at være medfinansierende. De konservative og Borgerlisten stemte imod og en radikal undlod at stemme i 1926. Dermed blev sagen stillet i bero.¹⁴

5 partier havde opstillet kandidater til valget: Social-Demokratiet, Det radikale Venstre, Det konservative Folkeparti, Venstre og Borgerlisten. Der var 3 nye spidskandidater for de Radikale, Venstre og Borgerlisten. Sidstnævnte havde nu Georg Donatzky i front. Af Borgerlistens 23 kandidater, der opstillede i 1925, var der kun 6 gengangere 4 år senere.

Valget til byrådet skulle finde sted den 1. marts 1929, og den 19. februar indkaldte Social-Demokratiet til et offentligt vælgermøde, hvor også »talere fra alle opstillede Partier kan deltage ... Der findes i Nordsjællands Social-Demokrat og i Helsingør Dagblad et udførligt referat af mødet.

Borgmester Peder Christensen holdt et meget langt indlæg. Han omtalte Helsingør som en »Kampens By«. Donatzky fra Borgerlisten lå ikke kun i strid med socialdemokraterne, men også med de konservative. De har en »Nejpolitik«, der umuliggør saglige forhandlinger. P. Christensen håbede i sin tale på, at havnesagen blev taget op igen. Han omtalte også, at Hornbækbanen gav overskud. Arbejdsløsheden og bolig manglen er »Forbandelsens Svøbe« for arbejderne, og derfor er det kooperative byggeri ved Esrumvej (Hamlets Vænge) og tidligere boligforeningens ved Rosenkildevej et led i bekæmpelsen af de to svøber, som de politiske modstandere uretmæssigt har tordnet imod. Endelig nævnte han sine forhåbninger om etableringen af et glasværk på Grønnehavn. Selve etableringen havde betydet arbejde til 70 arbejdere i vinters.¹⁵

Nordsjællands Social-Demokrat havde søndag den 24. februar en hel forside, der var en optakt til valget. To billeder af tidligere tiders slum blev bragt overfor et billede af den ny Stiftelse på Gurrevej. Overskriften var: »De gamle

under 'Borger' styre og under Socialiststyre i Helsingør.« Samme dag var en rosende omtale og sammenligning af Peder Christensen og stifteren af Helsingør Værft, Mads Holm.

Den konservative Helsingør Avis nævner, at de konservative ikke ønskede at være med til mødet. »Et Vælgermøde, som det af Socialisterne her arrangerede interesserer ikke vore Meningsfæller og møde frem blot for at gøre Sammenkomsten mere tiltrækkende for Socialdemokraterne finder vi ingensomhelst Aarsag til.«¹⁶

Det radikale Venstre holdt et vælgermøde et par dage senere. Her brugte Chr. Møller Hou meget tid på diskussionen om nedbringelsen af Helsingørs gæld. Gælden skulle afvikles over flere år, og han ønskede lavere priser på gas og elektricitet samt et større børnefradrag. De radikale var et midterparti og et »Realitetsparti«, som kan samarbejde med socialdemokraterne, men som også er bekymret for, hvis et enkelt parti har det absolutte flertal. Peder Christensen var til stede på mødet og antydede, at de radikale i selve valgkampen var ved at skifte kurs. Tidligere havde de 2 partier holdt en vis borgfred. Der er »nu faret en ond Aand over alle vore Modstandere, der er blevet helt tossede«.¹⁷

Helsingør Avis nævner, at Peder Christensen fejlagtigt havde sagt, at de radikale ville sende de arbejdsløse til fattigvæsenet. Partiet havde netop stemt for omfattende nødhjælpsarbejder, men partiet ville ikke være med til at anbringe skatteydernes penge i private foretagender, hverken »kooperative Slagterforretninger eller Glasværksruiner«.

»Nordsjælland« (Borgerlisten) kommenterede det socialdemokratiske vælgermøde den 19. februar 1929. De borgerlige havde takket nej til mødet, der kom til at forme sig som »et socialistisk Bønnemøde«. Peder Christensen »fik brugt sin rappe Tunge til Forherligelse af sit eget elendige Styre samtidig med, at han udløste sit Raseri over 'Passepaaformanden' Donatzky og Borgergruppens faste og maalbevidste Opposition«.¹⁸ Nordsjælland nævnte også i denne valgkamp de kommunale udgifter. Det nye gasværk skulle have kostet kr. 175.000,

men resultatet blev meget større, 640.000 kr. Avisen mente også, at kommunens priser på elektricitet, gas og vand var en form for indirekte beskatning.

Et eksemplar af bladet »Social-Demokraten« var den 24. februar blevet omdelt til alle byens borgere sammen med en pamflet, der roser partiet, udgivet af »en Kreds af næringsdrivende Borgere«. Georg Donatzky mere end antyder, at det er Borgerlistens tidligere spidskandidat Fr. Hansen, der stod bag. Den redaktør, der var ansvarshavende for skriftet, var kun en stråmand. Fr. Hansen nægtede at have noget med pamfletten at gøre, og hans advokat indledte en retsforfølgning af Donatzky.¹⁹

Valget 1. marts 1929 blev en sejr for Social-Demokratiet med 11 mandater – en fremgang på 1 mandat. Borgerlisten mistede 1 mandat, mens de radikale og de konservative uforandret hver bevarede 2.

Helsingør Dagblad nævnte, at Borgmester Peder Christensen igen på valgaftenen ved midnatstid af en masse mennesker blev »fulgt til sit Hjem i Allégade med Musik«.

Kommunalvalget 1933

I byrådsperioden 1929 til 1933 blev Peder Christensen for alvor kendt som »Kong Peder« i hele landet. En søgning i Politikens arkiv fra byjubilæet i 1926 til udgangen af 1929 giver intet resultat. Første gang »Kong Peder« nævnes er på forsiden af Politiken den 1. december 1931 med et stort billede og en artikel inde i avisen. Aftenen før havde der været en »storslaaet Hyldest med Fakkeltog til hans Bolig i Anledning af, at han fejrede 25 Aars Jubilæum som Kommunalmand« (byrådsmedlem). »Bag de 400 Fakler fulgte saa godt som alle Byens Borgere«, skrev avisen. Peder Christensen boede på den tid på Lindevej (i dag Slotsvej), og Politikens kendte journalist »Den gyldenblonde« kammer helt over med sætningen »Altanen ud mod Lindevej er som bygget for en Høvding, der modtager Fakkeltog«.

Året før i maj 1930 havde Peder Christensens fået meget kritik for sin håndtering af

Kronborg Glasværk, der gik konkurs efter et halvt års produktion. Politiken havde 20. maj 1930 en artikel med overskriften »Hvorfor gik Glasværket i Staa, inden det kom i Gang?«. Gælden blev opgjort til 1.799.139 kr., hvor staten tabte kr. 300.000 og Helsingør Kommune kr. 250.000. Men borgmesterens popularitet var åbenbart stadig til stede hos mange borgere.

I denne byrådsperiode begynder der også at komme satiretegninger i de landsdækkende aviser af kongen fra Helsingør. Politiken har en reportage den 21. november 1932 i anledning af, at Rudolph Tegnens »Kæmpegruppe« Herakles og Hydraen skulle afsløres. Avisen beskrev, at Peder Christensen havde måttet overvinde stor modstand inden monumentet blev opstillet. En tegning fra Berlingske Tidende og Politiken er blot to af mange eksempler fra 1930'erne.²⁰

Glæde i Helsingør

»Glæde i Helsingør«. Jensenius i Berlingske Tidende, 1933. HKMA.

Den sejrrige Kong Peder

(Udkast til et Monument i Grønnehavn)

— Puh, det gik, men det var en drøj Omgang!

»Den sejrrige Kong Peder«. Politiken 5. juni 1934. HKMA.

Ved valget i 1933 blev der opstillet 5 lister. Social-Demokratiet, Det konservative Folkeparti, Borgerlisten og for første gang Danmarks kommunistiske Parti. Venstre stillede ikke med en egen liste efter de pauvre valg i 1925 og 1929, men støttede Borgerlisten. Både de radikale og Borgerlisten havde fået nye spidskandidater.

Kanslergadeforligets aftale om ændrede regler for at blive slettet af valglisterne var endnu ikke trådt i kraft. Krisen kradsede og ud af 8.471 vælgere havde 2.179 mistet stemmeretten på grund af restancer. Det vil sige, at hver fjerde vælger kunne ikke stemme.

Mønsteret i valgkampen lignede de foregående år. Borgerlisten, nu med Georg Donatzky i spidsen, kritiserede både Social-Demokratiet og Det konservative Folkeparti. Sidstnævnte

havde ved Kallenbach haft en rådmandsstilling og havde flere gange stemt sammen med borgmesteren. Borgerlistens Nordsjælland skrev den 2. marts, at den konservative rådmand havde fulgt socialdemokraterne i tykt og tyndt. »En sørgmunter Farce, hvortil ikke kendes Mage i Danmark.« Kallenbach genopstillede efter 1 valgperiode ikke til byrådet, men de konservative anerkendte en rådmands vanskelige stilling.²¹

Georg Donatzky havde et større indlæg i Nordsjælland den 25. februar 1933. Han forsvarede Borgerlistens nej-politik overfor de væsentlige spørgsmål. Listen var indædt modstander af at skatteydernes penge blev brugt til »Glasværksspekulationen«, hvis de »fra første Færd saa vilde ende med en dundrende Fallit, der paa Forhaand var saa sikker, som at nat følger efter dag«. Desuden havde man bekæmpet den »unyttige og upaakrævede Havn på Grønnehave«.

Det konservative Folkeparti var mere afdæmpet end Borgerlisten, og kritiserede Socialdemokraterne og ikke de andre borgerlige lister. Kommunens gæld var igen til debat, og atter nævnes pengeforbruget til Hornbækbanen, boligbyggerier, glasværket med mere. Partiet gik til valg på at holde både gælden og skatterne nede.

Midt under valgkampen fremlagde et privat konsortium tegninger og planer for en badestrand og havn ved Grønnehave. Der skulle bygges kontorer, butikker, restaurant og små lejligheder, der kunne udlejes enten en weekend eller en uge. Planen omfattede 150 boliger på Grønnehave og Lappen.²²

Planerne blev offentliggjort i København den 21. februar og til stede var en del honorarioses, men ikke Peder Christensen, hvilket »Nordsjælland« kommenterede. Helsingør avis bragte dagen efter et billede af den kommende havn og strand mellem Kronborg og Marienlyst hotel med en »skyskraber« på 12 eller 15 etager. »Verdensbadestranden bliver til virkelighed«, stod der.

Den konservative »Nordsjælland« kommenterede, at konsortiet var anonymt bortset fra en

overretssagfører som talsmand. Avisen var negativ, da den tidligere direktør for det fallerede glasværk Edgar Jørgensen havde været med til at udarbejde planerne. Projektet kaldes et latterligt spekulationsprojekt. Det vil koste byens skatteydere penge og blive en pendant til glasværkskandalen.²³

Social-Demokratiet startede sin valgkamp med et stort vælgermøde den 10. februar 1933. Borgmester P. Christensen holdt et indlæg på 1½ time. Social-Demokraten skrev, at mødet »forløb fra først til sidst i mønsterværdig Ro og Orden«. Borgmesterens redegørelse omhandlede i deltaljer de sager og aktiviteter, som var blevet gennemført de sidste mange år.²⁴ Han kom også ind på Glasværket og Havnesagen. Glasværket var blevet ødelagt af de borgerlige i byrådet i samarbejde med »Importørerne af udenlandsk Glas«. Havnen nord for Kronborg havde der været enighed om i både by og amt, men arbejdet blev standset, da Borgergruppen kom i byrådet i 1925.

Efter valget var stillingen i det nye byråd uforandret. Social-Demokraterne havde stadig et absolut flertal med 11 mandater. De konservative og de radikale 2, mens Borgerlisten beholdt sine 4 mandater. Kommunerne fik med 57 stemmer ingen mandater.

I det nye byråds første møde foreslog Borgerlistens Georg Donatzky, at magistraten (kaldet Mørkekammeret) blev nedlagt. Han mente, at der for nedrullede gardiner forekom ting, som byrådets medlemmer ikke fik noget at vide om. Forslaget faldt ved afstemingen, da de radikale og socialdemokraterne stemte imod.²⁵

Der er ingen tvivl om, at Peder Christensen har været enerådende i magistraten. Et eksempel ses i slutningen af 1930'erne, da borgmesteren fik indsat 6 store glasmalerier i byrådsalen. Peder Christen valgte selv de 6 motiver fra Helsingørs Danmarkshistorie. Han valgte selv inskriptionerne, selv om den radikale rådmand Knud Klem var historiker. Endvidere udnævnte han selv kunstneren Poul Sæby. Sidstnævnte sendte i 1944 en fødselsdagshilsen til borgmesterens 70-års dag. I denne hilsen var et humoristisk forslag til en 7. mosaik med Kong Peder.²⁶

En hilsen fra 1944 i anledning af Peder Christensens 25-års jubilæum som folkevalgt borgmester i 1919. HKMA.

Det er svært at vurdere Peder Christensen som chef. Tempoet må have været højt, og en af hans gamle loyale medarbejder omtalte i sin nekrolog Peder Christensen som en »meget krævede mand« med en formidabel arbejdssevne. I bogen »Nat og Dag« af Ole Vinding fra 1980 omtales en episode, som journalist Ernst Eysler, formand for Folketingets Presseloge 1934-52, havde oplevet i Helsingør på Hotel Øresund. Eysler fortalte, at Kong Peder havde siddet ved sit stambord, da en embedsmand – »en af hans slaver fra rådhuset« – pludselig gik forbi og kastede sin tallerken med rødgrød i hovedet på borgmesteren. »Salen var lamslået, ingen sagde noget. 'Kong Peder' tørrede sin kravetøj af«. Om skildringen er sand vides ikke, og der er ingen kilder der kan skildre et evt. efterspil.²⁷

Kommunalvalget 1937

Den økonomiske krise kradsede stadig i perioden 1933-37. Nok var den store arbejdsløshed fra de første år i 1930'erne faldet til godt 20%,

hvilket stadig var højt. Det var også i denne periode, at Peder Christensen for alvor blev landskendt som »Kong Peder«.

I 1934 blev den næste Rudolf Tegnerfigur, Danserindebrønden, opstillet i Helsingør. Brønden havde stået foran Rosenborg i København, og Birger Mikkelsen refererer en myte, at Peder Christensen havde travlt med at få monumentet til Helsingør for at smykke indkørslen til den nye nordhavn.²⁸

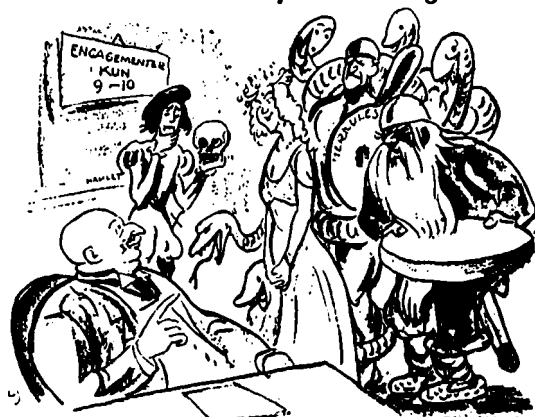

Danserindebrønden set fra Skibsværftet. HKMA.

I 1936 blev borgmesteren formand for bestyrelsen for festspillene på Kronborg.

Dette vakte ikke alene opmærksomhed i Danmark, men også i udlandet. I 1937 var der premiere med Vivien Leigh og Laurence Olivier i hovedrollerne i Hamlet.²⁹ Året efter blev Hamlet opført med tyske skuespillere. Blandt andet en meget blond Hamlet. Herman Göring var i sommeren 1938 på krydstogt i sin private yacht og blev i Helsingør modtaget af Peder Christensen. Göring overværede skuespillet i hvid habit på første række. Dette besøg blev naturligvis omtalt i landets aviser, og Blæksprutten og Svikmøllen bragte to store satiriske tegninger.

Arbejdsløse Skuespillere søger Ansættelse ved Friluftsteatret paa Kronborg

Kong Peder. – Ja, Herrerne er antaget, men Dan, hils Froben Olsbo, vil jeg gerne se drubne først!

»Arbejdsløse Skuespillere søger Ansættelse ved Friluftsteatret paa Kronborg.« Politiken 21. juni 1936.

Hermann Göring modtages i Helsingør i sommeren 1938. Illustration af Jensenius i Blæksprutten.

Hermann Göring i Helsingør i anledning af opførelsen af Hamlet i Helsingør i sommeren 1938. Illustration af Arne Ungermann i Svikmøllen.

Hermann Göring overværer opførelsen af Hamlet på Kronborg. Politiken 1938.

At bysbarnet Ragnhild Hveger også begyndte at sætte verdensrekorder – 44 i alt – og vinde medaljer gjorde, at Peder Christensen ofte kom i centrum i forbindelse med fejringen af svømmepigernes sejr. Atter kom der satiretegninger i den landsdækkende presse. I Peter Christensen arkiv findes en hollandsk tegning med Kong Peder og en overskrift, der oversat til

dansk er »Tårer i Helsingør«. Ragnhild Hveger havde en gang tabt en svømmekonkurrence til en hollænder, hvilket hele byen og borgmesteren begræd.³⁰

Men sagen om nordhavnen vedblev at være et problem. Borgmesteren kom både på de danske og svenske avisers forsider. I efteråret 1933

Droefenis in Helsingör.

In een Duitisch blad verscheen op de uderlesing van Roghildt Hoeyer tegen Rio van 4. Febr. op de 109. M. heratracht hoverssonde teekening met een gedicht van de volgende inhoud:

DROEFENIS IN HET DORP omdat Roghildt Hoeyer van de Hollandsche vertaalen.

In Helsingör
Verloos men oversij zijn goede konner.
Iedereen is veranderd,
Gedrukt en teleurgesteld.
Went Koningheyn meldt:
Roghildt heeft verloren.

De slag is hard,
Zelfs Koning Peder
Bijnt het hoofd.
Dooz het dorp gaat slechts één mare:
Roghildt is gestanen.

De goede figuren op den voorgrond is de heer Christensen, de burgemeester van Helsingör, de woonplaats van Roghildt Hoeyer. Christensen wordt in de wandeling „Koning Peder“ genoemd, welke naam ook in het gedicht voorkomt. Welk een plaats „Roghildt de geweldige“ inwendig in de barba van de sportliedende Deenen, blijkt duisterlijk uit deze teekening en dit gedicht, waaraan het rijm door de vertaling in het Nederlandsch verloren is gegaan.

Gelegen door Van Veen.
Verandert dat niet het hart tot steen?
In Helsingör vertelt men mistraastig,
Bedroefd en teleurgesteld,
Roghildt, de Trotsche, wie had dat gedacht.
Bleef nummer twee.

Zorgen en leed
Zijn door de uderlesing van
Hoeyer veygroot.
Eerst wanner Roghildt
Wredsteerente verheert
Zal men in Helsingör het hoofd
Reeking kunnen degen.

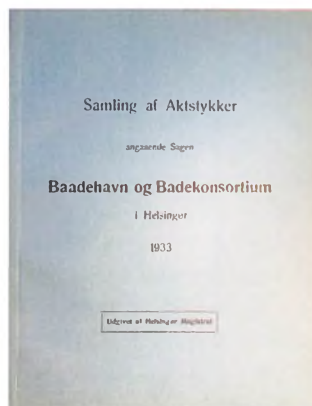
de konservativs redaktør Welsch. Mødet endte med at Borgerlistens 4 medlemmer udvandrede i protest. Politiken skildrede, at baggrunden for Peder Christensens forespørgel var, at Donatzky havde karakteriseret at Helsingør blev ledet af et diktatur, og at landsretssagfører E.H. Engelstoft beskyldte borgmesteren for at handle uden om byrådet. Engelstoft havde været kurator på det fallerede glasværk og havde omtalt, at det private konsortium bag havneplanerne var så »underfuldt og hemmeligt, at end ikke Magistratens to medlemmer har fået at vide, hvem konsortiet består af«. Kritikken bevirkede, at magistraten i slutningen af året udsendte en »Blå Bog«, der med 110 sider og 85 aktstykker viste dokumenterne i sagen om havnen og badekonsortiet.

Det dæmpede dog ikke kritikken, og Dagens Nyheder bragte den 10. januar 1934 en tegning af borgmesteren på en tronstol, der delte bogen ud til en bukkende undersåt.

Senere på året den 29. oktober lød overskriften i samme avis »Vil 'Kong Peder' sælge Helsingørs Gader og Kloaker«. Avisen påstod, at byen manglede de penge, som hans »letfærdige Sløseri« havde givet anledning til. Nordhavnen blev indviet den 4. juni 1934. Borgerlisten meldte afbud til indvielsen, da den ikke ville belaste skatteyderne. Dagens Nyheder var stadig negativ, men andre journalister og organisationsfolk viste deres glæde over havnen.³²

Overskrift på hollandsk tegning: *Tristesse i Helsingør ... Tristesse i byen.*

startede avisen Dagens Nyheder en kampagne om finansiering af den planlagte nordhavn, som bl.a. B.T. fulgte op med overskrifter som »Optræk til Skandale« og »Helsingør i oprør mod Kong Peders Grønnehave-dispositioner«. Politiken havde den 17. oktober 1933 en artikel med overskriften »Sensationelt Sammenstød mellem Kong Peder og de Konservativs i Byraadet«. Borgmesteren beskyldte oppositionen for at føre en bagvaskelses-kampagne mod kommunens administration i havnesagen. Helt usædvanligt stillede Peder Christensen 3 spørgsmål til sine modstandere om, hvorvidt de ville fortsætte med at bagtale Helsingør, som om byen stod på fallittens rand. Georg Donatzky fra Borgerlisten fandt Peder Christensens spørgsmål ejendommelige sammen med

*Blaa Bog:
Samling af
Aktstykker an-
gaaende Sagen
Baadehavn og
Badekonsortium
i Helsingør
1933. Findes
på Helsingør
Kommunes
Biblioteker.*

Fra Hoffet i Helsingør

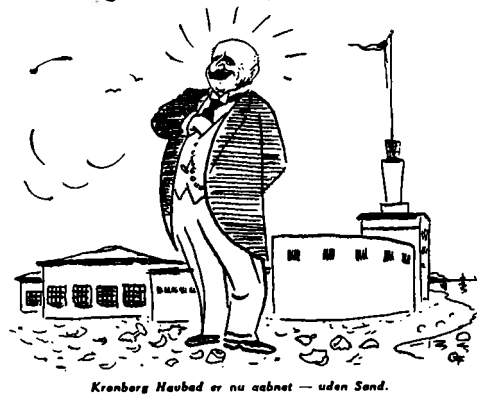

»Fra hoffet i Helsingør«. En borger får overrakt et eksemplar af Blaa Bog. Dagens Nyheder 10. januar 1934.

Politikeren viste en tegning af den sejrende Kong Peder.³³ Men Nordhavnen blev aldrig det, som borgmesteren havde ønsket. Dagens Nyheder havde ofte brugt udtrykket »Verdensbadestranden«, og avisen bringer en tegning i 1935 med Kong Peder på en strand uden sand.³⁴ Der blev aldrig bygget et skyskraberhotel og i begyndelsen af 1940'erne måtte kommunen overtage badestrand, forlystelsespark og restaurant fra det private konsortium. Allerede i 1935 havde Politikeren i en artikel spurgt om badekonsortiet havde snydt Kong Peder.³⁵

På landsplan havde Social-Demokratiet været et sejrende parti. Siden det første folketings-

»Kong Peder« paa Stranden

»Kong Peder på Stranden«. Kronborg Havbad er nu aabnet – uden Sand. Dagens Nyheder 8. juni 1935.

valg i 1918 efter den nye Grundlov var partiet konstant gået frem fra valg til valg. Hvilket kulminerede med det såkaldte »Stauning eller Kaos« valg i 1935. Her fik partiet 46,11 % af stemmerne. Et tal der aldrig senere er blevet overgået. I 1918 havde partiet 28,66 % af stemmerne.

I Helsingør sad Peder Christensen stadig solidt på magten, og mønsteret i valgkampen blev ikke helt som de foregående år, specielt fordi de radikale var stærkt kritiske mod det siddende styre. Både de radikale og den nye Fællesliste stillede med nye spidskandidater. Museumsdirektør Knud Klem var øverst på den radikale liste, og han skulle blive en kraftig modstander til borgmesteren.³⁶ Den gamle Borgerlistes ordfører Georg Donatzky var død i 1936 og op til valget opstillede De Konservative, Venstre og Borgerlisten en ny samlet Fællesliste. 11 ud af 17 af den gamle Borgerlistes kandidater fra 1935 opstillede, hvorimod kun 2 ud af 13 gjorde det samme for de konservative. Ved valget opstillede desuden Retsforbundet for første gang.

Fælleslisten havde selvfølgelig en række valgønsker om forbedringer, men kritikken af

Panorama: »Fra Kronborg til Marienlyst.« Tegning af P. Haagen Jørgensen 1936. HKMA.

borgmesteren drejede sig især om etableringen af Nordhavnen, »Bade-konsortiet«, nye kolonihaver uden for byen og kommunens inddragelse i et nyt stort boligkompleks ved Belvederevej. Listen ville ikke støtte socialdemokratiske »Fantasi-Projekter« og ville passe på skatteydernes penge.

De radikale nævnte også den »urentable« Nordhavn og det private (og anonyme) bade-konsortium. Det radikale Venstre vil undgå gentagelse af byrådsflertallets »fuldkomment forfejlede og letsindige Politik«. Partiet havde kritiseret, at borgmesteren havde taget beslutninger bag lukkede døre og ønskede en »demokratisk« politik og »Genindførelse af fuld Offentlighed ved Byraadets Forhandlinger«. ³⁷

Social-Demokraten afviste naturligtvis kritikken fra de to andre partier. Avisen mente, at den konservative Nordsjælland kom med »smudsige Angreb« på Peder Christensen og gjorde opmærksom på, at det til enhver tid er flertallet, der bestemmer med hensyn til rimelig hensyntagen til mindretallet.

Den 18. februar 1937 holdt Social-Demokratiet et »kæmpemøde«, hvor Knud Klem fra de radikale også var til stede. Partiets avis skrev, at borgmesteren gav en saglig redegørelse, og at vælgerne fik et klart overblik over kommunens arbejde. Peder Christensen omtalte sin glæde ved lejekontrakten af gummifabrikken Tretern som afløser af det glasværk, »som vore Modstandere slog itu«.

Derimod skulle Knud Klem være kommet med en uartighed ved at »udslynge Beskyldning om urigtig Embedsførelse« ved finansieringen af Nordhavnen.

I det radikale Helsingør Dagblad stod, at borgmesteren lod hidsigheden løbe af med sig i kritikken af Knud Klem, og Nordsjælland skrev på forsiden med store typer, at borgmesteren gav Klem en »voldsom Salut«. Ifølge denne avis skulle borgmesteren have betegnet ham som »Perfid« og med patos have erklæret at »med denne Mand kunde han intet have at gøre«. ³⁸ Knud Klem skrev efterfølgende et åbent brev til borgmesteren, som svarede, at han ikke ville gå ind i en »Bladpolemik«.

Helsingør Social-Demokrat fik også tilsendt Klems indlæg, men ville ikke bringe det. Avisen vil ikke være en radikal valgavis og skrev, at de »ikke kan aabne andet for hans Indlæg end Papirkurven«. ³⁹

Valget blev en sejr for de radikale, der med 1.537 stemmer mod 532 i 1933 fordoblede sit mandat til 4, hvilket betød at Fælleslisten også måtte nøjes med 4. Socialdemokraterne beholdt sine 11 mandater, men var meget tæt på det 12te. Den nye valglov efter Kanslergadeforliget var slået igennem. I 1937 var der i Helsingør 9.710 vælgere mod 8.490 i 1933. Færre vælgere havde mistet stemmeretten, hvilket alt andet lige måtte være en fordel for Social-Demokratiet. Valget i 1937 blev det bedste valg under Peder Christensens ledelse. Retsforbundet fik med 54 stemmer ingen repræsentation i byrådet. ⁴⁰

Ved det første byrådsmøde den 2. april 1937 blev borgmester P. Christensen naturligvis genvalgt. De radikale foreslog, at Magistraten blev udvidet med 2 rådmænd til 5 med borgmesteren. Dette faldt med stemmerne 11 mod 8. Den ene rådmænd blev som sædvanligt en socialdemokrat, men der var lodtrækning om den anden. Her vandt Knud Klem fra de radikale rådmandsposten.

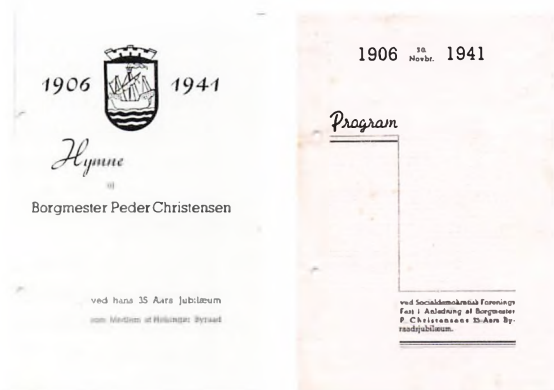
Kommunalvalget 1943

I 1939 blev Magistraten udvidet fra 3 til 5 medlemmer. 3 socialdemokrater og 2 borgerlige. ⁴¹ Det næste valg skulle have fundet sted i 1941,

men blev udskudt efter den tyske besættelse. Under besættelsen blev Peder Christensen fejret ved mange jubilæer og fødselsdage. 35-års medlemskab af byrådet, 25-års borgmester-jubilæum, 70-års fødselsdag. I arkivet ligger mange hilsner, hædersbeviser, lejlighedssange med mere.

Prolog i anledning af Peder Christensens 35-års jubilæum 30. november som medlem af Helsingør Byråd 1906-1941. Mikkelsen, s. 218.

Hymne og program ved Socialdemokratiets fest til Peder Christensens 35-års jubilæum 30. november som medlem af Helsingør Byråd 1906-1941. HKMA.

Besættelsesmagten havde beslåglagt flere af byens folkeskoler. Derfor fik Helsingørs skoleelever fri fra skole i januar 1941, hvilket medførte en avistegning med Kong Peder i tronstol tiljublet af glade skolebørn.⁴²

»Eventyrbyen Helsingør« ... saa sagde den gode, gamle Kong Peder: I Januar skal alle Børn have fri fra Skole. I anledning af 35-års jubilæet som byrådsmedlem. HKMA.

Rigsdagens valgperiode udløb den 2. april 1943. Statsminister Erik Scavenius havde forhandlet sig frem til afholdelse af et Rigsdagsvalg den 23. marts 1943. Valget blev reelt et valg uden valgkampe. Pressen var under censur og forholdet til Tyskland kunne naturligvis ikke diskuteres.

Valgdeltagelsen blev på 89,5%, noget der aldrig er overgået. De samarbejdende partier,

Social-Demokratiet, De radikale Venstre, De konservative, Venstre og Retsforbundet fik 141 ud af 149 mandater i Folketinget. Politikerne så det som en sejr for samarbejdspolitikken, men andre bl.a. den begyndende modstandsbevægelse så det som en national manifestation mod besættelsen.

Efterfølgende blev der afholdt kommunalvalg. Denne gang på samme dag i hele landet, nemlig den 5. maj 1943.

Danmarks kommunistiske Parti var blevet forbudt i 1941, men det illegale parti opfordrede gode danske »rankryggede« mænd til at opstille på særister, hvilket skete mange steder i landet og også i Helsingør.⁴³

Ved valget stillede 6 lister op. Social-Demokratiet, De Radikale, De Konservative, Venstre, Retsforbundet og en »uafhængig arbejderliste«. Peder Christensen og hans parti var ikke i tvivl om, at de »uafhængige« kandidater var kommunistisypatisører, og Helsingør Social-Demokrat førte en kampagne mod »splittelsesfolkene«.

Efter besættelsen den 9. april 1940 besluttede de 3 lister i byrådet at afholde sig fra al partipolitisk propaganda på offentlige møder. Ingen sager blev fremlagt i byrådet med mindre de 3 parter var enige. Den radikale Knud Klem skrev i Helsingør Dagblad den 28. april 1943, at der selvfølgelig var meningsforskelle, men at drøftelser var foregået i grupperne og mellem grupperne, og sagerne blev ført frem i byrådet i enighed. Samarbejdspolitikken fortsatte således også på kommunalt plan.

Listerne aftalte i forbindelse med valget, at agitationen skulle foregå ved, at listerne ikke angreb hinanden, men gerne måtte agitere for egne holdninger.⁴⁴ Bl.a. udsendte Helsingør Social-Demokraten den 3. maj 1943 et stort særnummer med det som partiet havde gjort godt i Helsingør de sidste mange år. Det fremgår dog af avisdebatten, at partierne alligevel beskyldte hinanden for ikke helt at følge aftalen.

Den stort set manglende valgkamp gjorde, at et byplansforslag pludselig blev et emne i Helsingør. Søndag den 4. april 1943 var Kong Peder og stadsingeniør A.T. Jørgensen på forsiden af dagbladet Politiken. »Helsingør har

store Fremtidsplaner. Den gamle Bydel skal bevares og Strandvejen nord og syd for Byen forbindes ved Omkørselsvej.« Inde i avisen fremgik det, at borgmesteren var tilfreds med byens størrelse på 18.000 indbyggere, og at han ikke ønskede mere storindustri. Det radikale Helsingør Dagblad var nu ikke helt tilfreds, og gjorde den 15. april 1943 opmærksom på, at en moderne bygning smukt kan ligge ved siden af en gammel bygning. I byen fandt man »Gotikens, Renaissancens, Rokokoens, Barokkens og Klassicismens Arkitektur repræsenteret – hvorfor saa ikke vor Tids?«.

Nordsjælland nævnte den 15. april 1943, at debatten om byplanen næsten var lige så heftig som den om Glasværket. Efter byrådsvalget blev planen vedtaget af Social-Demokratiet og 2 radikale.

Valget blev et nederlag for Social-Demokratiet, der tabte 3 mandater til Den uafhængige Arbejderliste, og mistede sit flertal. Daværende folketingsmand og senere borgmester Sigurd Schytz udtalte på valgaftenen, at det var første gang nogensinde, at partiet var gået tilbage i Helsingør.⁴⁵ De radikale, der havde et godt valg i 1937, gik tilbage fra 4 til 3 mandater, de konservative fik 4, Venstre og arbejderlisten 3 med 1.545 stemmer. Retsforbundet kom ikke ind med kun 24 stemmer. Valgdeltagelsen var ca. 80%.⁴⁶

Valget kunne ses som en kritik af samarbejdspolitikken, som både folketingspolitikkerne og Helsingør byråd havde fulgt. Historikeren Hans Kirchhoff gør opmærksom på, at Social-Demokratiet mistede flertallet i 15 købstæder og mistede 11 borgmesterposter. Kirchhoff gør opmærksom på, at de store socialdemokratiske valg Nederlag i en række provinsbyer netop fandt sted i byer, der var forrest i strejkebevægelsen i august 1943. Den bevægelse, der til sidst bevirkede, at regeringen trådte tilbage.⁴⁷

Der var også rygter om, hvorvidt Peder Christensen ville gå af. Han udtalte sig ikke om dette til Helsingør Dagblad, men han sagde dog til avisen, at han ikke havde regnet med det udfald af valget, og at partiet derfor ikke havde diskuteret borgmesterremner. Valgnederlaget vakte opsigt. Avisen Aftenbladet hav-

de på forsiden den 6. maj et spørgsmål: »Maa Kong Peder nu forlade sin Trone?«.

En helt uventet støtte fik Peder Christensen fra den nazistiske avis »Fædrelandet« den 8. maj 1943. Bladet kommenterede et eventuelt borgmesterskifte med, at det vakte bekymring i alle kredse i byens borgerskab, hvis der kom et borgmesterskifte. Den radikale kandidats evner tvivlede avisen på. Kong Peder var »respekteret saavel for sine rent personlige Egenskaber som for sin faglige Dygtighed«. Avisen omtalte borgmesterens taktfølelse, som bl.a. blev synlig, da rigsminister Hermann Göring kom på besøg. Det forløb blev »overordentlig hjerteligt og harmonisk«. Efter krigen blev Peder Christensen af enkelte kommunister kritiseret for sin modtagelse af Göring. Han svarede, at Göring på det tidspunkt var en repræsentant for en tysk regering.⁴⁸ I øvrigt fik Göring tildelt Storkorset af Dannebrogordenen med bryststjernet diamanter i 1938, og hans våbenskjold blev hængt op på Frederiksborg Slot i Hillerød, hvor det forsvandt under krigen.⁴⁹

Men Peder Christensen stillede op igen. Han udtalte, at under de nuværende og vanskelige forhold kunne det både være farligt og uheldigt for kommunen at skifte borgmester.⁵⁰ Genvalget til borgmesterposten fandt sted den 31. maj 1943. Den uafhængige arbejderliste ønskede ikke at stemme ved fordelingen af udvalgsposter, og derfor blev der foretaget flere lodtrækninger, hvilket bevirkede, at Social-Demokratiet mistede nogle formandsposter bl.a. for skolekommissionen og for hospitalsudvalget.⁵¹

Efter besættelsen

Samarbejdspolitikken under besættelsen var ikke populær i alle kredse lige efter besættelsen, men selv om Peder Christensen på kommunalt plan stod på samme linje som Stauning og Vilhelm Buhl på det landspolitiske, ses ikke kritik af borgmesterens rolle under besættelsen. Birger Mikkelsen roser i sin bog Peder Christensen for sine protester over tyske arrestationer af borgere fra Helsingør. Arrestationer, som han mente var helt ubegrundede.⁵²

Ved hans død kaldte »Nationaltidende« ham en stejl mand over for tyskerne, »og ofte var man bange for, at det skulle ende grueligt galt. Men Kong Peder holdt tyskerne stangen og bøjede kun sjældent af.«⁵³

Peder Christensen genopstillede ikke ved kommunalvalget i 1946 og fik ved sin afgang mange ord og hæder.⁵⁴ I hans arkiv ligger mange hædersbeviser, æresmedlemskaber, fest-sange og hilsner fra forskellige organisationer. Flere organisationer holdt afskedsreceptioner.

PROGRAM
—
Socialdemokratiske Forenings Fest
for Hø. Borgmester Peder Christensen
Lørdag den 20. April 1946

Program ved Socialdemokratiets fest i anledning af Peder Christensens afsked som borgmester 20. april 1946. HKMA.

I 1952 havde Det sociale Boligselskab tilbudt den tidligere borgmester en æresbolig i Rolighed som tak for hans arbejde som formand for selskabet. Det medførte en avisdebat med protester bl.a. fra kommunistisk side og en begyndende underskriftindsamling. Peter Christensen bragte en berigtigelse i et læserbrev. Han var taknemmelig over tilbuddet, men sagde nej tak. Han ville betale sin lejlighed som alle andre og kaldte »skrønerne« om hans bolig for »sladderpjat«.⁵⁵

Da han døde i 1954, blev det omtalt i landets aviser. To tidligere modstandere Knud Klem fra de radikale og den konservative Vejstrup skrev hver en nekrolog i Helsingør Dagblad den 1. november 1954. Knud Klem kaldte ham

en stor personlighed og enestående arbejdskraft. »Den store udvikling Helsingør by er undergået gennem de sidste 40-50 år, skyldes i meget væsentlig grad ham og er præget af hans målsætning.« Den konservative C. Veistrup, der havde siddet i byrådet med borgmesteren fra 1933 til 1946 skrev, at Peder Christensen havde format og storsyn dog parret med en vis hensynsløshed – også økonomisk. »Hans interesse for Helsingør og dens trivsel var enestående. Han elskede handling.« Videre hed det: »Han var stor i fejl og stor i fortrin, en mand af usædvanligt format.«

Disse og mange andre nekrologer viser igen, at nok bliver politikere skældt ud mens de er aktive, men der er ingen der er så populære som politikere, der er gået på pension eller afgået ved døden. Kong Peder sad som borgmester i 25 år og blev i 2019 fejret eftertrykkeligt i forbindelse med 100-året for en folkevalgt leder. Her var der fra alle sider kun ros for alle de projekter, som han stod for og som er synlige i dag.

Litteraturliste

Hæstrup, Jørgen m.fl. (red): Besættelsen og Frihedskampen 1940-45. Hvem Hvad Hvor. 3. udg. 1993.
Madsen, Lars Bjørn: Kong Peders Helsingør. 1997.
Mikkelsen, Birger: Kong Peder. 1991.
Møntsamlere 1976. Møntfestival på Lindeskov. Særtryk findes på Det Kongelige Bibliotek og kopi i arkivet hos HKBA.
Samling af Aktstykker angaaende Sagen Baadehavn og Badekonsortium i Helsingør. 1933.
Vinding, Ole: Nat og Dag. 1980.

Aviser

Helsingør Avis
Helsingør Dagblad
Nordsjælland
Nordsjællands Social-Demokrat (fra 1936)
Helsingør Social-Demokrat
Politiken (arkiv)

Arkiver

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA)
Helsingør Kommunes Museers Arkiv. (Heri
indgår Peder Christensens private arkiv, done-
ret af hans datter.) (HKMA).
Helsingør Leksikon. www.helsingorleksikon.dk

Noter

- ¹ Mikkelsen, s. 124ff.
- ² <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/valgret-1834-1915/>
- ³ <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/tyendevalgretten-i-1915/>
- ⁴ <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/den-almindelige-stemmeret-1848/>
- ⁵ http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Samfund/Sociale_forhold_i_verden/Danmark_-_social_sikring.
- ⁶ Frederiksborg Amtsavis 23.02.1976.
- ⁷ Møntsamlere 1976. Møntfestival på Lindeskov. Særtryk findes på Det kongelige Bibliotek og kopi i arkivet hos HBA. Desuden lokale aviser fra perioden samt Helsingør Byråds Forhandlinger.
- ⁸ Frederiksborg Amtsavis er ikke inddraget, da den ikke findes på Kulturværftet i Helsingør og fordi Venstre spillede en ... meget lille rolle i Kommunen.
- ⁹ Social-Demokraten 2. marts 1937.
- ¹⁰ HBA. Materiale afleveret af Birte Christensen.
- ¹¹ Nordsjælland 2. marts 1925.
- ¹² Nordsjællands Socialdemokrat 3. marts 1925.
- ¹³ Mikkelsen, s. 122-123.
- ¹⁴ Uddrag af Helsingør Byråds Forhandlinger fra 1. april 1925 til 31 marts 1926.
- ¹⁵ Nordsjællands Social-Demokrat 20. februar 1929.
- ¹⁶ Helsingør Avis 14. februar 1929.
- ¹⁷ Helsingør Dagblad 28. februar 1929.
- ¹⁸ Nordsjælland 20. februar 1929.
- ¹⁹ Nordsjælland 27. februar 1929.
- ²⁰ Mikkelsen s. 204, Jensenius 1933 og Politiken 5. juni 1934.

- ²¹ Nordsjælland 11. februar 1933.
- ²² Helsingør Dagblad 21. februar 1933.
- ²³ Nordsjælland 21. februar 1933.
- ²⁴ Nordsjællands Social-Demokrat 11. februar 1933.
- ²⁵ Helsingør Dagblad 1. april 1933.
- ²⁶ Mikkelsen s. 57 og HBMA.
- ²⁷ Mikkelsen, s. 59.
- ²⁸ Mikkelsen, s. 205.
- ²⁹ Mikkelsen s. 148.
- ³⁰ HKMA. »Tristesse i Helsingør ... Tristesse i byen.«
- ³¹ Mikkelsen s. 168-169.
- ³² Mikkelsen s. 173-74.
- ³³ Politiken 5. juni 1934 og 21. juni 1936.
- ³⁴ Mikkelsen s. 169, Dagens Nyheder 8. juni 1935. Findes i HKBM.
- ³⁵ Politiken 4. april 1935.
- ³⁶ Mikkelsen, s. 173.
- ³⁷ Helsingør Dagblad 10. februar 1937.
- ³⁸ Helsingør Dagblad og Nordsjælland 19. februar 1937.
- ³⁹ Helsingør Social-Demokrat 23. februar 1937.
- ⁴⁰ Helsingør Dagblad 2. og 5. marts 1937 samt Nordsjælland den 23. februar 1937.
- ⁴¹ Mikkelsen, s. 217-218.
- ⁴² HKMA. Tegning uden andre oplysninger.
- ⁴³ Hæstrup, s. 217-218 og 168.
- ⁴⁴ Nordsjælland 4. maj 1943.
- ⁴⁵ Helsingør Social-Demokrat 6. maj 1943.
- ⁴⁶ Nordsjælland 6. maj 1943.
- ⁴⁷ Hæstrup, s. 168.
- ⁴⁸ Mikkelsen, s. 152.
- ⁴⁹ http://www.din-bog.dk/Gorings_Storkors/Tildelingen/
- ⁵⁰ Nordsjælland 7. maj 1943.
- ⁵¹ Helsingør Social-Demokrat 1. juni 1943.
- ⁵² Mikkelsen, s. 232-34.
- ⁵³ Citat i Helsingør Social-Demokrat 2. november 1954.
- ⁵⁴ En del ligger i det materiale, som Birte Christensen har afleveret til HBAA.
- ⁵⁵ Mikkelsen s. 256-67 og HBMA. Maskinskrevet berigtigelse.

Stengade 58 – Købmandsgården blev reddet

Af Jørgen Jørgensen

Et eventyr

*I Helsingør der stod et hus
det havde stået længe
og ventet på en kærlig hånd
helst én med mange penge*

*Det havde i sin storhedstid
set herremænd og -fruer
Nu stod det nærmest som ruin
med tomme, mørke stuer.*

*På loftet ku' det regne ind
til duerne på rede
og gennem gulvet var der kig
til gården læng're nede*

*Og overalt var råd og svamp
i dør- som vindusrammen
og det var vansk'ligt at forstå
hvad der holdt huset sammen*

*Men så en dag kom der besøg
af folk med store drømme
og øje for en mulighed
hvor andre ville rømme*

*Og husets sjæl holdt stædigt ved
mens det blev demonteret
og mærket op og revet ned
og støbt og nivelleret*

*Rundt hundred men'sker kom og gik
og nogle blev der længe..
En skønne dag stod huset klart
komplet med bord og senge*

*Der bredte sig en fredet ro
op gennem trapperummet
da tusind dages ivrig sav-
og ham'ren var forstummet*

*Nu står det rankt - det gamle hus
kun det, der skal det, hælder
og på facaden breder sig
et smil fra kvist til kælder*

Helsingør, Stengade 58,
den 15. juli 2016
Pernille Hegelund

*Den renoverede ejendom – Stengade 58 – ind-
går sammen med nr. 56 smukt i rækken af be-
varede købmandsgårde i Helsingør.*

*Den gamle købmandsgård – Stengade 58 – blev
omskabt til gæstehus med bed-and-breakfast
og café. I dag står ejendommen smukt reno-
veret som del af Helsingørs bevarende byplan,
nu dog som boliger.*

I Helsingør finder man skibsklarerernes og
købmændenes store gårde fra Øresundstoldens
tid. De er i tidens løb blevet bygget på lange

smalle grunde mellem Stengade og stranden, hvor Strandgade senere blev anlagt. Øresundstolden ophørte i 1857, men bygningerne ligger der stadig. En af disse gårde, Stengade 58, ligger lige overfor rådhuset. Den består af forhus, sidehus og baghus omkring en brolagt gårdsplads. Alle bygningerne er i to etager.

Forhuset indgår i rækken af ensartede bygninger i denne del af Stengade. Gennem forhuset er der en smal indgang til gården bagved. Det er resten af en oprindelig port, som forsvandt i begyndelsen af 1900-tallet i forbindelse med indretning af butikker i forhusets stueetage. Sidehuset er bygget sammen med forhuset ved en såkaldt »lude«, dvs. en udskudsbygning på forhusets bagside. I luden ligger hovedindgangen fra gården og indenfor den en barok trappe, som er fælles for forhuset og sidehuset. Baghuset har oprindelig været stald og vognport, og en skråtstillet væg bagest i bygningen vidner om, at der en gang har været en udkørsel også mod Strandgade.

Ejendommens historie

Før den bevarende sanering i Helsingør tog fart, var byens facader domineret af skiltebånd og udstillingsvinduer – her Stengade 58.

Købmandsgårdens historie rækker tilbage til 1550-1600 og måske længere for så vidt angår forhusets kælder og visse tegn på, at der tidligere har ligget en bod på stedet. Mere sikre

Ejere & lejere

1704	<i>Brygger David Andersen</i>
1736:	Købmand Simon Sivertsen
1761:	Nicolaj Dahl
1771-82	Agent Hansen
1791:	Consul Lilliendahl
1801-27:	Bagermester Christopher Daniel Schmidt
1831-47:	Bagermester I.C. Herold
1854-67	Blikkenslæder L.C. Steen
1901	<i>Boghandel v/ J.C. Borregaard Trikotage/broderi v/ E. Andersen Sadelmager/tapetserer Popp</i>
1904:	Købmand E. Andresen
1910	<i>Cigar- & tobaksudsalg v/ A.C.T. Obel Boghandler Otto Schytt Broderiforretning v/ M. Jensen</i>
1916:	Købmand Ejnar Olsen
1916	<i>Materialhandel/bandagist E. Olsen Broderiforretning v/ A. Hansen</i>
1931-37	<i>Bogbinder N. Svendsen</i>
1931-44	<i>Broderiforretning v/ Agnes Hansen</i>
1931-98	<i>Helsingør Materialhandel/ Mendes/Matas</i>
1944-60	<i>Kgl. Octr. Brand.komp/Kgl. Brand v/ NH Vejby Niels.</i>
1961-65	<i>do.do. v/ Erling Henriksen</i>
1966-70	<i>do.do. v/ Bent Jacobsen</i>
1971-82	<i>do.do. v/ Jørgen Jørgensen</i>
1983-88	<i>do.do. v/ Per Johansson</i>
1949-60	<i>Helsingør Luftfartagentur v/N H Vejby Nielsen</i>
1961-64	<i>do.do. v/ Erling Henriksen</i>
1951-54	<i>Statsanstalt f. Livsforsikr. v/N H Vejby Nielsen</i>
1973-74	<i>Livsforsikr.selsk. Utrecht A/S</i>
2001	<i>Vinforretning Direkte Slotsvin</i>

(navne m. kursiv er butikker/virksomheder iflg. vejviser og ikke nødvendigvis ejere)

dateringer omtaler bindingsværksbygninger i én etage, som købmand Simon Sivertsen lod opføre i 1736, og i 1760-1761 blev disse forhøjet til to etager af Simon Sivertsens efterfølger Nicolaj Dahl.

Fælles ejerskab med Stengade 56 har medført flere fællestræk for de to bygninger, og der er tilmed et vist konstruktionsfællesskab. Således er nr. 58 opført uden selvstændig gavl mod nr. 56, og en tagflade på nr. 56's sidebygning afvandes ned over nr. 58's lude og sidebygning.

I en periode har begge bygninger haft frontispice mod gaden, og i tidens løb er visse ydervægge ændret til grundmur. Indretningen til boliger og erhverv har varieret med skiftende behov i tidens løb, og senest er butikkerne i forhuset blevet indrettet som café med vinduer i bygningens oprindelige takt.

Helsingørs bevarende sanering

Stengade efter den bevarende reovering. Husene »står på jorden« med muret facade helt ned til terræn, og skiltebånd er erstattet af bogstaver på facaderne.

Med afsæt i den reviderede saneringslov af 1969 blev den bevarende sanering af det gamle Helsingør i alt væsentligt gennemført i de følgende 30 år. Den bevarende sanering er dermed i sig selv blevet en del af Helsingørs historie. Helsingørs bevarende sanering har i sagens natur drejet sig om at bevare byens historiske huse, men også om at bevare den gamle by som en historisk helhed. Det var modsat udviklin-

gen i den samme periode i stort set alle andre danske byer, hvor målet var at rive det gamle ned og bygge nyt. Sådan skulle det ikke gøres i Helsingør, og som resultat står Helsingør i dag som en af Danmarks allerbedst bevarede byer.

Helsingørs bevarende sanering blev planlagt og gennemført karré for karré. Under ledelse af en særlig kommunal bevaringsafdeling foregik kampen fra hus til hus så at sige. Starten var vanskelig trods tilskud efter saneringslovens bestemmelser og al mulig vejledning fra teknikernes side, men reoveringen tog fart, da resultaterne begyndte at vise sig. En vis »nabosmitte« gjorde sig gældende, og i perioder mærkede man aktiviteten overalt i byen. Både ejere og lejere, og ikke mindst butiksindehaverne har i årenes løb ydet en formidabel indsats, hvis resultat vi i dag ser og glæder os over.

Ikke alle kom med fra start

Bag facaden til nr. 58 var intet sket.

Ikke alle ejendomme kom med, da den bevarende sanering satte i gang, og blandt dem var Stengade 58, hvor intet skete. En god grund var måske, at ejendommen en tid lang tjente sit formål uden behov for fornyelse, men efterhånden gik det ikke længere. Naboejendommen Stengade 56 blev fredet i 1999, og på grund af de to bygningers fælles træk kom en tilsvarende fredning af nummer 58 i spil. Den daværende ejer lod forholdene undersøge, men

endte med at skønne, at ejendommen efterhånden var kommet i så dårlig en stand, at det var mere hensigtsmæssigt at bygge nyt, omend gerne i samme udformning som det bestående. En tilladelse til nedrivning af det miserable baghus var allerede givet, men da den blev fulgt af en ansøgning om tilladelse til også at rive forhuset ned, sendte Helsingør Kommune ansøgningen til vurdering i Kulturarvsstyrelsen, som siden har ændret navn til Kulturstyrelsen og senere igen til Slots- & Kulturstyrelsen og som i det følgende forkortes til KAS.

Fredning og ejerskifte

I register over det gamle Helsingørs ejendomme var Stengade 58 blevet tildelt bevaringsværdien SAVE-4, som gives til en bygning, der i kraft af arkitektur, kulturhistorie og håndværksmæssige udførelse er vurderet som fremtrædende eksempel for sin art. KAS lod forholdene undersøge mere detaljeret, og af undersøgernes rapport fremgik, at: *»Ejendommen er voldsomt misligholdt og præget af rod og affald. Der er konstateret råd og svamp ... Især under skotrenden har utætheder medført nedbrud i en grad, så også etageadskillelsen er faldet ned, taget er meget utæt, og huset bør sikres ... skaderne er dog lokale og genoprettelige, og ved grundig oprydning og efterfølgende nænsom istandsættelse vil helhedsindtrykket kunne retableres sammen med opretholdelse af mange af bygningernes enkelte dele.«*

KAS bragte derpå sagen videre til Det Særlige Bygningssyn, som er Kulturministeriets rådgivende organ vedrørende blandt andet fredninger, og i august 2010 indstillede bygningssynet ejendommens forhus, sidehus og baghus samt den brolagte gårdsplads til fredning.

Proceduren efter sådan en melding er at sende sagen i høring, og her indkom anbefaling af fredningen fra Landsforeningen for Bygnings- & Landskabskultur og den lokale bevaringsforening By & Land – Helsingør, samt en indsigelse fra ejerens advokat med et skøn over meromkostninger ved en renovering. KAS sam-

SAVE

SAVE er en sammenskrivning af "Survey of Architectural Values in the Environment" (Kortlægning af arkitektoniske værdier i miljøet).

Metoden bygger på en vurdering af fem forskellige forhold ved en bygning:

- Arkitektonisk værdi
- Kulturhistorisk værdi
- Miljømæssig værdi
- Originalitet
- Tilstand

Hvert af disse forhold vurderes på en skala fra 1-9 og sammenfattes til en samlet bevaringsværdi for bygningen. Bevaringsværdien bygger således på et helhedsindtryk af bygningens kvalitet og tilstand. Som hovedregel vil den arkitektoniske og den kulturhistoriske værdi dog veje tungest. Karaktererne 1-3 regnes for en høj værdi, 4-6 for middel værdi og 7-9 for lav værdi.

Bygningerne med bevaringsværdien 1 er ofte, men ikke nødvendigvis fredede bygninger. Værdierne 2-4 gives bygninger, som i kraft af arkitektur, kulturhistorie og håndværksmæssig udførelse er fremtrædende eksempler inden sin slags.

menholdt disse oplysninger med omkostningerne, og med et brev af 5. april 2011 blev fredningen en realitet med begrundelse i ejendommens arkitektur- og kulturhistoriske værdier, og med det formål, *»at opretholde købmandsgården som en del af den sammenhængende række af bevarede eksempler på ældre købmandsgårde i Stengade«*.

Den afgørelse var ejeren ikke tilfreds med. Han gjorde gældende, at det offentlige burde overtage ejendommen, og det var situationen, da Ulla og Ove Kyhn meldte sig som købere. Deres tanke var at indrette ejendommen til egen bolig samt bed-&-breakfast for turister på byferie. Kommunalbestyrelsen godkendte ideen og handlen kom i stand.

De nye ejere

Ove og Ulla Kyhn.

Ove Kyhn er tømreruddannet og pedel på Den internationale Højskole (IPC) i Helsingør. Ulla er socialpædagog og i hele byggeperioden fuldtidsansat på en døgninstitution.

Som unge sagde de »Nej til Atomkraft« og engagerede sig i »Nørrebro Beboeraktion«, »Vesterbro Settlementet« og »Nicaragua-Komitéen«. Siden medvirkede de til opstart af økofællesskabet Dyssekilde i Torup ved Hundested, og her boede de i tolv år. Ove har arbejdet som tømrer på adskillige af de frit formede huse, som skulle virkeliggøre fællesskabets forestillinger om en bedre og mere bæredygtig verden. Deres eget hus i Dyssekilde var som de øvrige i hovedsagen bygget af genbrugsmaterialer, men mere traditionelt udformet omend usædvanligt ved at kombinere gammel byggeskik med nutidige isoleringsprincipper.

Det var dejlige og lærerige år i Torup, fortæller de, men på grund af deres drenges skolegang og andre praktiske grunde endte familien alligevel med at flytte til Helsingør, hvor Ulla og Ove lagde energi i at istandsætte og ombygge et ældre hus, som de overtog på Randersvej. Da sønnerne siden flyttede hjemmefra solgte de huset og overtog pedelboligen på Den internationale Højskole, hvor Ove var blevet ansat. Det gav »luft« og mod på nye opgaver, og netop da viste Stengade 58 sig som en mulighed.

Overtagelsen

Oprensning var første skridt.

I gården var »luden« mellem forhus og sidehus stort set faldet sammen.

Alt skulle have en omgang.

Ved overtagelsen i januar 2013 stod Stengade 58 bogstaveligt talt som ruin. Duer fløj frit ud og ind gennem huller i taget. Gulve manglede, eller de var skadede af vand.

Bindingsværket mod gården var flere steder skredet, og forbindelsesbygningen mellem forhus og sidehus – den såkaldte »lude« – var for en stor dels vedkommende styrtet sammen. Ved tagfoden mod gården var gesimsen faldet ned og havde trukket tre rækker tagsten med sig. Kun butikken og facaden mod Stengade havde endnu et skær af fordums storhed, men kun et skær, for alt skulle sættes i stand. Men som Ove optimistisk erklærede: »Så var der heller ikke lavet noget, som man skulle ærgre sig over at fjerne igen!«. – Det var bare at klemme på.

Første skridt var at rydde op for at skabe overblik. Bjerge af duelort blev fjernet og taget dækket med presenning for at lukke for duerne og holde regnen ude. Tagrum og baglokaler blev ryddet for skrammel og emballage, som skiftende virksomheder havde efterladt, efterhånden som rummene blev uanvendelige til andre formål. Adskillige containerfulde blev kørt bort.

Sideløbende blev huset sikret, hvor bygningsdele var faldet sammen, og konstruktioner i skred blev understøttet med »soldater« (justerbare stålsøjler) og forhåndenværende tømmer. Samtidig med dette blev gipsvægge fjernet, og sammen med dem interimistisk isolering og adskillige underlige konstruktioner, som i tidens løb var udført lag på lag. Løs puds blev rensset af til den rå mur.

Og så begyndte reoveringen omsider. Ulla Kyhn fortæller, hvor dejligt det var omsider at bygge noget op efter i mange dage at have brugt al tid på oprydning og nedrivning af gammelt bras.

Og så i gang

Som udgangspunkt for handlen og kommunalbestyrelsens godkendelse lå et skitseforslag, men sideløbende med oprydningen skete en justering efter de muligheder og begrænsnin-

Under sidehusets tag blev der plads til en feriebolig.

Mødelokale i forhusets tagrum.

ger, som viste sig under arbejdet. Således blev der fundet plads til en ekstra feriebolig i sidehusets tagetage, hvor der før kun havde været et loftskammer, og i forhusets tagrum viste sig mulighed for at indrette et mødelokale for 20 eller 30 mennesker, alt efter ønsket møblering. Det krævede »blot« nye kviste og en forstær-

ket konstruktion, men nu var man jo alligevel i gang.

Som det første blev baghusets to etager sat i stand som bolig for de nye ejere, som dermed kunne spare tid ved at bo på byggepladsen. Det krævede fuldstændig nyindretning af det gamle hus samt både undermuring og udgravning af stueetagens gulv for plads til isolering efter nutidens krav. Som eksempel på de overraskelser, som følger enhver renovering, kom de her ned i gammel strandbund med sten, som var for store at fjerne, og som derfor måtte sænkes på stedet ved undergravning. Indflytningen i baghuset skete i marts 2014.

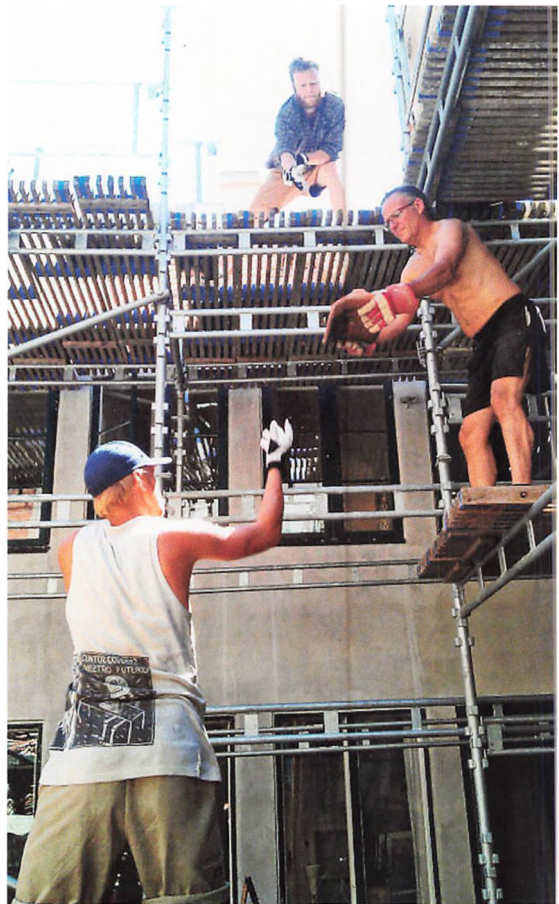
Derpå drejede det sig om gæsteværelser i sidebygningen og på første sal i forhuset. Nogle med eget bad og tekøkken, og andre med fælles faciliteter for således at tage størst muligt hensyn til den oprindelige indretning, hovedtrappen, de originale paneler, stuk og de gamle døre. I disse dele ligger »husets sjæl«, fandt Ulla og Ove, og så måtte der gives køb på ideel indretning. Ligeledes måtte der gives køb på ideel lydisolering og varmeisolering, som altid er problematisk i gamle huse med store bevaringsværdier. Indvendig isolering af ydermure blev udført, hvor det var muligt, og ellers drejede det sig om helt nutidig isolering af tagkonstruktioner og gulve mod jord, samt optimering af husets varme- og ventilationssystem.

Endelig, det vil sige efter godt 3 år og som det sidste, blev caféen indrettet i forhusets stueetage, hvor der under forløbet havde været værksted. Her skulle serveres morgenkaffe eller brunch for overnattende gæster, men også gerne for andre. Tanken var, at lade Stengade 58 udvikle sig som »forsamlingshus« for byens borgere. Der skulle være liv i huset, og gerne både musik, kunst- og kulturaftener.

Renovering og nybyggeri

I sagens natur adskiller renovering sig fra nybyggeri ved, at der allerede fra starten ligger et hus på stedet.

Det betød for Stengade 58, at man så at sige startede oppefra for at få taget i det mindste

Alle tagsten måtte tages ned til sortering.

En tid lang stod det gamle hus bogstaveligt talt »på pinde«.

Byggeplads på Stengade.

Byggeplads i gården.

midlertidigt tæt. Derpå blev væggene ordnet, det vil sige bindingsværket, og når konstruktioner var taget ned for reparation og udskiftning, kunne det under tiden synes, som om tag og de øvre etager svævede på de midlertidige afstivninger. Til sidst skete undermuring og udgravning for terrændæk samt sænkning af kældergulv og gårdsplads.

Maling af vinduer i gården.

At huset lå der, betød også, at man ganske lang tid skulle helt ind på byggepladsen for at se, hvad der var gang i, for længe stod facaden mod Stengade intakt, og kun en container signalerede folk i arbejde. Til sidst blev der dog rejst stillads og en mindre byggeplads blev etableret på gaden – dog kun forbløffende kort tid, når man tager i betragtning hvor lidt plads, der i grunden var inde på ejendommens areal. Butikken mod gaden tjente som værksted under det meste af byggeriet. Gården var oplagsplads, og en teltpavillon beskyttede mod vejrliget. Andre aktiviteter foregik, hvor der var plads. Det drejede sig for eksempel om istandsættelse af døre, paneler og maling af utallige vinduesrammer. Alt skulle flyttes den ene gang efter den anden på grund af arbejdsforholdene, eller fordi de pågældende rum (eller gården) selv stod for tur. Logistikken var utrolig, og som besøgende på byggepladsen blev man slået af den ro og sikkerhed, som trods alt prægede det jævnt fremadskridende arbejde.

Selvom renovering drejer sig om at bevare det eksisterende, drejer det sig dog også om nybyggeri i den forstand, at nye materialer, metoder og hjælpemidler bringes i spil, når der er grund til det. En fuldstændig retablering af det gamle, og ved gamle metoder, er kun relevant i museal sammenhæng. Nutidig anvendelse af en gammel bygning kræver tilpasning af både

indretning og konstruktioner. Alt er således til forhandling, kan man sige, men ændringer må dog foretages med respekt og omtanke. Det har man eksperter til, og det havde Ulla og Ove den allerbedste forståelse for.

Genbrug

Udtagning af døre fra genbrugslager.

- 1. Møre dele udluses på gamle vinduer.*
- 2. Den renoverede hoveddør.*

At bevare og genbruge de gamle konstruktioner var målet, men hvor det ikke lod sig gøre, fordi konstruktioner var udtjente eller utilstrækkelige, blev der anvendt genbrugsmaterialer og arbejdet efter gamle principper. De tid-

ligere erfaringer, som Ulla og Ove havde med genbrug og bæredygtighed kom her til nytte. Det er utroligt, hvad de fandt i genbrugslagre og Den Blå Avis og hvad gode mennesker bragte til stedet eller tilbød fra andre renoveringer. Gammelt konstruktionstømmer drejede det sig om, gamle gulve, fliser, paneler og in-

Den renoverede baroktrappe.

ventar, og alt sammen noget, som skulle oplagres, omarbejdes, indarbejdes og tilpasses på den i forvejen trange byggeplads. Nødvendige moderne konstruktioner og bekvemmeligheder blev nænsomt indarbejdet. Det drejede sig for eksempel om isolering af gulve, vægge og tagrum som allerede nævnt, om forsatsrammer til de gamle vinduer, og om nutidige installationer med gulvvarme som eksempel. Skorstenene var med en enkelt undtagelse revet ned til under tag, men skorstenene hører til et historisk hus, og fem stykker blev retableret med autentiske skorstenspiber, men hovedsageligt for udluftning og som føringsveje for forskellige installationer. Dyrt og omstændeligt var det at retablere sådanne skorstenene. Nyttens måtte overvejes, men også her blev arbejdet gennemført fuldt og helt.

Bemandingen

1. Murer Dave pudser loft. 2. Rune.

Gavlen pudses.

Som udgangspunkt skulle arbejdet udføres af de nye ejere med assistance af gode venner og parrets to sønner, men det stod hurtigt klart, at der skulle flere til.

Rådgivning vedr. renovering af Stengade 58

Ark. Finn Strabo: Fredningsundersøgelse 1999
Ark. Nebel & Olesen: Fredning 2011
Ark. Peter Friberg:
Skitseprojekt til politisk godkendelse
Ark. Leif Topsøe-Jensen:
Rådgivning vedr. renovering
Ing. Eduard Troelsgaard: Beregninger
Ark. Jesper Peter Jensen,
Kulturarvsstyrelsen: sagsbehandling
Ark. Jens Riis Jørgensen, Teknisk Forvaltning:
konsulent vedr. bevaring
Ing. Thomas Ebdrup Beck,
Teknisk Forvaltning: sagsbehandling
Ark. Lars Bjørn Madsen, Museet:
konsulent vedr. stilhistorie
Konservator Anne Simonsen,
Nationalmuseet: vedr. baroktrappe oa.
Farvekonsulent Lene Refsgaard,
Nationalmuseet: vedr. baroktrappe oa.

De første på pladsen var tre polske håndværkere, som blev ansat helt reelt af »Stengade 58 I/S«, et firma, som blev oprettet til lejligheden. De støbte gulv i baghuset, murede og pudsede og lavede tømrerarbejde, og de var i det hele taget uhyre kompetente. Polakkerne fortsatte med udgravning og terrændæk i sidehuset, men så ophørte samarbejdet, fordi arbejdsstyrken var for stor i forhold til den forberedelse, som Ove kunne præstere ved siden af sit arbejde på IPC. I fortsættelsen foregik det mere gelinde med skiftende murere og et par tømrere på byggepladsen, og visse arbejder blev sendt ud af huset. En gruppe elever fra Teknisk Skole kom i praktik, og Rune og senere også Benjamin, som ikke havde fundet læreplads, blev under byggeriet fuldbefarne i restaurering. Vinduer, kviste og andet blev sendt til kompetente håndsværksvirksomheder i byen, og dem er der rigtig mange af efter de mange renoveringsarbejder i Helsingør igennem årene. Mere eksotisk blev hejsevinduer til caféen rekvireret fra England, men selv sådanne vinduer findes

der andre eksempler på i den tidligere så internationalt orienterede by. Beslag og andet blev restaureret af Rådvas Center for Bygningsbevaring, og murer Dave fra Australien assisterede i den sidste lange del af byggeriet, hvor blandt andet vægpudsning og de mange badeværelser skulle laves. Blikkenslagerarbejde og nutidens installationer, det vil sige ventilation, vvs, el og til sidst også cafékøkkenet blev naturligvis lavet af autoriserede firmaer.

Den gode stemning

Mandskabet samlet i gården.

Engagementet i det gamle hus kunne sammenlignes med at få et barn igen, fortalte Ulla og Ove, da det alt sammen begyndte. Alle tanker drejede sig om huset og planer for fremtiden. Det utrolige var, at dette engagement holdt under hele byggeriet. Problemer var der ellers nok af: De store sten i udgravningerne for eksempel. Bærende konstruktioner, som smuldrerede væk. Uvisheden om planer, som flere gange måttet justeres. Myndighedskrav, som viste sig at være andre og skrapere end forventet. Uvisheden om hvor mange skorstene á 60.000 kr. stykket, og om arbejdsmængden i forhold til egen indsats, venners assistance, egne ansatte og eksterne håndværkere. Alligevel hørte man aldrig beklagelser, og kun undtagelsesvis har der været en trykket stemning, som da Ove havde overset, at brandsikringen mellem

kælder og café skulle udføres som BD90 konstruktion og ikke som sædvanlig BD60. Det betød en uges ekstra arbejde med beklædning af det ellers færdige kælderloft med yderligere 2 lag gips omkring både bjælker og rør. Heller ikke bevaringsarkitekters og bygningsarkæologers ønsker og anbefalinger har kunnet ryste det gode humør, selv om alt sammen kostede både penge og tid. Og arbejdet blev hele vejen igennem udført med fuld respekt for historien i den gamle købmandsgård, selv om visse bemalinger og andre indretningsmæssige opdagelser blot blev registreret og derpå gemt til fremtiden bag en gipsvæg.

Under besøg på byggepladsen oplevede man den gode stemning, som havde grebet alle medvirkende. Altid fik man glade oplysninger om, hvad der nu var nået, og hvad bygningsarkæologer og rådgivere nu havde opdaget, hvad man ville gøre ved det, og hvad man nu skulle i gang med.

Åbent hus

Åbent hus.

Arbejdet med Stengade 58 blev under hele forløbet fulgt med åbent-hus-dage, rundvisninger og skiftende udstillinger i vinduerne mod Stengade. Bygningstegninger og bygningsstumper, husgeråd og historiske detaljer, som dukkede op under arbejdet, blev vist frem. Byens borgere kvitterede med stort fremmøde ved hver given lejlighed, og også Helsingør Dagblad fulgte byggeriet med opmærksomhed.

Et af åbent-hus arrangementerne skete i forbindelse med færdiggørelsen af baghuset med boligen, og foreningen BY & LAND – Helsingør kvitterede med et diplom som flidspræmie og to artikler i foreningens årsskrift. Et andet arrangement var »Store Kalkedag« i forbindelse med Danske Kalkværkers landsdækkende arrangement, som faldt meget belejligt, da arbejdet med Stengade 58 netop var nået så langt som til kalkning af gården. Et sidste særligt arrangement var »Møde med håndværkerne« kort før den endelige indvielse, og også her med stort fremmøde og mange stambesøgende, som havde fulgt byggeriet opmærksomt fra arrangement til arrangement. Hver gang viste Ulla og Ove beredvilligt rundt, og som resultat fik adskillige af byens borgere under forløbet et ganske personligt forhold til gæstehuset.

Omsider færdig og så –

I juli 2016 åbnede Kyhns Gæstehus. Først med indvielse af caféen og ugen efter med indvielse af hele komplekset og med deltagelse af byens borgmester og repræsentanter fra rådhuset samt rådgivere, håndværkere og hjælpere og mangfoldige venner af huset. Alle døre stod åbne. Ulla og Ove Kyhn viste igen rundt. Det var en herlig dag.

Den store interesse førte til en god start på både gæstehus og café. Det var et dejligt sted at komme, og mange gjorde det. Men der skal meget til. »At bygge om var krævende«, sagde Ulla allerede ved indvielsen: »men opstart af café og gæstehus er ikke mindre krævende omend på en anden måde.« Indretning af køkken, café og værelser, anskaffelser og ansættelse af personale, menu, booking og markedsføring,

Lejlighed i sidebygningen. Ferie eller permanent bolig?

Ny bolig i den gamle købmandsgård.

priser og opbygning af en virksomhedskultur, alt sammen kræver sit, og man skal i virkeligheden helst have prøvet det før.

Kyhns Gæstehus var en drøm, der blev indfriet. For at virkeliggøre den satte Ulla og Ove alt det i spil, som de havde høstet af tidligere erfaringer, og en imponerende bedrift var det, men fortsættelsen blev tung. Mange gode oplevelser gør det ikke alene, for der er dage ind imellem, hvor hele beredskabet skal holdes kørende, og så er stedet enten for stort eller for småt.

Situationen omkring gæstehus og café kunne andre, med erfaring i de dele, utvivlsomt have fået styr på, men Ulla og Ove har nu fundet livet for kort til også at høste erfaringer på dette felt. Med få og enkle greb har de i stedet valgt at ændre Kyhns Gæstehus til seks interessante lejligheder midt i byen, og cafélokalet i forhuset kan udlejes separat. Atter et overraskende initiativ, men indlysende nu hvor det er gjort.

Tak for indsatsen må man sige, og nu er det fremtiden det gælder. En tid vil Ulla og Ove Kyhn endnu bo på stedet, men nye initiativer er i sving, og ingen ved, hvad fremtiden bringer. Sikker er det dog, at den velrenoverede købmandsgård i Stengade nu står som et værdifuldt bidrag til Helsingørs bevarende byplan og et fornemt eksempel til efterfølgelse.

Illustrationerne til artiklen er stillet til rådighed af Ulla og Ove Kyhn.

Kilder

»Købmandsgården blev reddet« er en samenskrivning af tre artikler af samme forfatter og tidligere bragt i årsskrift for By & Land – Helsingør, nemlig:

»Nyt liv i købmandsgården« (2014),

»Stengade 58 – Fredningen« (2014), og

»Kyhns gæstehus – Stengade 58« (2017).

Hvis murene kunne tale

Kunst og Byrum Helsingør 2012-19

Af Elisabetta Saiu, kurator i samarbejde med Ditte Jacobsen og Jørgen Sprogøe Petersen

Kunst og Byrum Helsingørs begyndelse

Byens historie og identitet som visuelle fortællinger

Det hele startede med visionen om at skabe nye måder at bringe Helsingørs historie ud på gaden, hvor folk færdes, og arbejde med byens identitet både den historiske og den nutidige.

Jeg kommer fra Sardinien. Her i det sydlige Italien bliver husmurene brugt til historiske fortællinger, politisk og socialt. Fortællingerne bliver fortalt figurativt som murmalerier, så de er tilgængelige for forbigående.

Jeg tænkte, at Helsingør ville have glæde af at gøre den lokale historie synlig i store billeder til glæde for lokale og turister. Helsingør er en smuk by med gamle bygninger. Men der var ingen historier om dét, der er inden i husene. Derfor fik jeg lyst til at udbrede dem og gøre lokalbefolkningen og turister nysgerrige efter at interagere med historien.

I Italien går denne tradition med historiske fortællinger som murmalerier langt tilbage og det er en tradition, man kerer sig om. Som studerede på Sardinien Kunstskole lærte vi at skabe kunst i byens rum. Min professor, Pinuccio Sciola, var billedhugger og murmaler, oplært af Mexicos berømte muralist, David Alfaro Siqueiros. Sciolas store passion for murmaleri resulterede i et bymuseum i San Sperante med et utal af murmalerier og andre kunstværker i det offentlige rum. Sciola underviste os kunststuderende i murmaleriets proces, holdbarhed, udtryk og lokation. Jeg har lært af den bedste.

Derfor fik jeg den idé at gøre Helsingørs historie tilgængelig for folk, der hvor de færdes, i et koncept om et bymuseum. Her skulle kunstnere inviteres til Helsingør for at skabe kunst om byen til byen.

Det har været et mål at bruge hele Helsingørs spænd af historier. At gå fra renæssancepe-

rioden til samtidshistorien ved at analysere og bruge vigtige dele af byens historie, Øresunds transformation (naturen, søfartshistorien og udfordringerne ved at bevare miljøet) og nutidens sociale fortællinger i boligområder som Vapnagaard.

Som kurator og koordinator ville jeg arbejde med at udvælge kunstnere, hvis visuelle stil svarede til fortællingen om Helsingør og byens rum. Dette bliver uddybet længere fremme, hvor jeg forklarer hvert projekt og begrundet mit valg af kunstnere.

Samtidig har tanken fra projektets start været at udvælge en kombination af forskellige kunstneriske udtryk (murmalerier, fotografier, grafik og skulptur) samt kunstnere, der arbejder i et klassisk eller et mere nutidigt billedsprog.

Helsingørs mure beretter om Øresundstolden. 2012. Foto: Elisabetta Saiu.

Kunst og Byrums strategi beror på 3 elementer

1. Bevægelsen «indefra til udenfor»: Kulturen trækkes ud af husene og ud til folk i det offentlige rum

Ved at flytte kulturen ud af museerne, husene og institutionerne får man gjort befolkningen og turisterne nysgerrige efter historien og omgivelserne. Både den gamle og den moderne historie havde brug for et sprog, som kan tale til fællesskabet. Det kan den visuelle kunst.

I samme bevægelse fyldes byrummet med kunst. Kunsten bliver tilgængelig for alle, for nu er den dér, hvor folk er og lever livet. I det offentlige rum gives alle mulighed for at opleve kunst.

2. Skønhed

Fortællingerne bliver formidlet i billedkunstens figurative sprog på husenes mure, i byens tunneler og på dens pladser. De er tilgængelige for alle forbipasserende. Den lokale historie bliver synlig i store billeder, skulpturer og installationer. Kvalitet og skønhed, holdbarhed og stedsspecifikke arbejdsmetoder er væsentlige kriterier for kuratorens udvælgelse af kunstnerne.

3. Identitet og ejerskab til byen værker

Kunstværker er med til at skabe nye historier om byen, nye identitetsmuligheder og muliggøre nye relationer til byen for både borgere og turister. Den lokale opbakning til projekterne er et fundamentalt succeskriterium. Derfor inviteres kunstnerne til at samarbejde med lokale kulturinstitutioner, foreninger og befolkningen.

Samarbejde: Kunst og Byrum Helsingør og Helsingør Kommune

Jørgen Sprogøe Petersen, daværende kulturchef i Helsingør Kommune og jeg tog i 2012 initiativ til at udvikle konceptet »Kunst og Byrum Helsingør«. Vi præsenterede idéen for en rådgivende bestyrelse bestående af Elisabeth

Momme fra Billedskolen/Toldkammeret og en konsulent fra KØS Museum for kunst i det offentlige rum og fik udarbejdet et koncept for Kunst og Byrum Helsingør.

Helsingør Kommune havde i begyndelsen af dette årtusinde satset stort for at skabe en ny fremtid for byen og havnen i dyb respekt for den historie og de fortællinger, som fylder hver krog i den gamle fæstnings-, handels- og industriby.

I 2010 blev først Kulturværftet indviet, herefter det nye havneområde og endelig i 2013 det nye søfartsmuseum.

En af Helsingør Kommunes opgaver bestod i gennem byplanlægningen at understøtte en nytænkning af hele byens sammenhæng med havnen og skabe et samspil mellem Kronborgs verdensarv, havnens nye institutioner og den unikke middelalderby.

Det internationalt anerkendte danske arkitektfirma Jan Gehl Architects blev sat til at udarbejde en byrumsplan, som blev fremlagt i 2011 med en række anbefalinger, som skulle være med til at nedbryde det historiske skel mellem det gamle industriområde ved havnen og middelalderbyen.

Derfor var kommunens politikere og kulturafdelingen åbne for et koncept, som kunne understøtte udviklingen af byens rum og skabe oplevelser langs nye ruter, med afsæt i historien og de fortællinger, som er med til at danne Helsingørs identitet. Både Helsingør Kommune og Kunst og Byrum Helsingør ønskede at arbejde ud fra en strategi, hvor kunsten skulle gøre noget godt for borgerne og stederne.

Takket være støtten fra byrådet kunne jeg realisere og lægge masser af energi i projektet. Vi har holdt produktionsomkostningerne nede og brugt pengene på så meget kunst som muligt.

I løbet af de syv år, projektet har fungeret, er Helsingør blevet mange kunstværker rigere, og befolkningens opbakning har fra starten været stor. Vi har oplevet, ligesom det beskrives i Statens Kunstfonds landsdækkende kortlægning af offentlig produktion af permanent kunst i det offentlige rum fra 2016 »Kunst i det

Helsingørs mure beretter om kloster, kirke og hospital. 2012. Foto: Peter Odel.

offentlige rum«, at bykunst bevirker en ny dynamik i byrummet.

»Ud over at bidrage til forskønnelse af det offentlige rum peger flere kommuner på kunsten som en kilde til dialog, refleksion og almindelse blandt kommunens borgere. Blandt de kommuner, som prioriterer kunst i det offentlige rum højt, er der en tendens til, at kunsten løftes op og bliver et fælles anliggende i kommunen, som kan samle borgere, erhvervs- og andre interessenter om fælles projekter.«¹

Publikationen »Kunst i det offentlige rum« bruger i øvrigt på side 14-15, Kunst og Byrum Helsingør som case, til at beskrive et vellykket

koncept, der har både politisk og folkelig opbakning.

Kunst og Byrum Helsingør arbejder med idéer til nye projekter og vi håber på et fremtidigt samarbejde med kommunen, hvor kunstprojekterne fortsat bliver en måde at forankre og synliggøre de fælles historier i byen eller området, skabe nye identitetsmuligheder, øge interessen for historien og skabe nye fællesskaber.

Kunst og Byrum Helsingørs koncept

Hovedidéen er og har fra projektets start været med forskellige kunstneriske repræsentationer at fortælle og åbne Helsingørs historier og samtidens emner.

Denne idé skal ses i relation til et koncentrisk koncept: Fra Helsingørs historiske epicenter, det gamle, historiske centrum, tegnes større cirkler, der indfanger byens industrihistorie for så at cirkle om samtidens emner som globale klimaforandringer og flygtningekriser, hverdagsliv og fremtidsdrømme. Således har projekterne bevæget sig også fysisk fra centrum i Helsingør til byens industriområder og boligområderne Vapnagaard og Boliggården Abildvænget.

For at gennemføre projekterne har det været nødvendigt at skabe et tæt samarbejde mellem historikere, kulturinstitutioner og den lokale befolkning samt kunstnere, der er vant til at arbejde med et metasprog.

Med udgangspunkt i hvert område – dets arkitektur, beboere og historier – har kuratoren forud for hvert projekt haft en lang researchperiode. Hun har skullet finde den bedst egnede kunstner, skabe kontakt til de rigtige samarbejdspartnere fx kulturinstitutioner og skaffe tilladelser fra ejere af bygninger med egnede vægge til murmalerier.

Udvælgelse af kunstnere

Samarbejde og sensibilitet

Når man arbejder med lokalbefolkningens ejerskab til byens nye kunstværker som et succeskriterium, giver det en del arbejde til kuratoren. Kvalitet og skønhed, stil og holdbarhed skal gå hånd i hånd med en kunstner, der har lyst til at arbejde med Kunst og Byrums koncept, samarbejde med museumsfolk og være lydhør i relationen til byens borgere.

Teknisk erfaring

Det kræver håndværk at arbejde med kunst i det offentlige rum. Det fordrer en professionel kunstner, der kender sine materialer og teknikker, som har erfaring med at arbejde i enorme størrelser fx udføre et gavlmaleri på en treetagers bygning eller forvandle en lang grå tunnel til et gigantisk maleri. Derfor udvælger Kunst og Byrum Helsingør kunstnere med dokumenteret erfaring og som specifikt arbejder med kunst i det offentlige rum.

Uddrag af »Helsingørs mure beretter om kloster, kirke og hospital«. 2012. Foto: Carsten Nielsen.

Billedsprog og koncept

Konceptet går altid forud for kunstneren! Vi har fortalt om middelalderen til samtiden og undervejs valgt maleteknikker og udtryk, så de svarede til skiftet i byens arkitektur og sociale udvikling, ved hjælp af amerikansk realisme og cool streetart.

Derfor leder kuratoren blandt nationale og internationale kunstnere, hvis visuelle billedsprog vil korrelere sted og historie.

Internationalt Open Air Galleri

Derfor er kvaliteten af kunsten i Helsingørs byrum høj. Kunstnerne har en lang portefølje med deltagelse på udstillinger i museer, gallerier og, ikke mindst, i byrum verden over. Kunst og Byrums projekter gennem de seneste 5 år har sat Helsingør på landkortet over byer, der udstiller stedsspecifik kunst i verdensklasse.

Kunst og Byrum Helsingør oplever en stigende interesse fra kunstforeninger, der har lyst til at opleve byens kunstgalleri under åben

Havbarsen. 2014. Foto: Yodogawa Technique.

himmel, og henvendelser fra projektledere, der arbejder med kunst i det offentlige rum.

Workshops og visioner

Gennem årene har Kunst og Byrum afholdt fem workshops/Master Class, hvor gensidig inspiration og læring har fundet sted mellem lokale/nationale og internationale kunstnere.

Vi afholder workshops med det formål, at vores lokale kunstnere kan tilegne sig teknikker med stedsspecifik kunst i stor skala. Underviserne er professionelle street art kunstnere, ofte fra udlandet, og undervisningen har mindst tre formål: At de lokale kunstnere får erfaringer med at skabe kunst i byens offentlige rum, at de tilegner sig bykunstens maleriske teknikker og at de får viden om at arbejde med steders identitet.

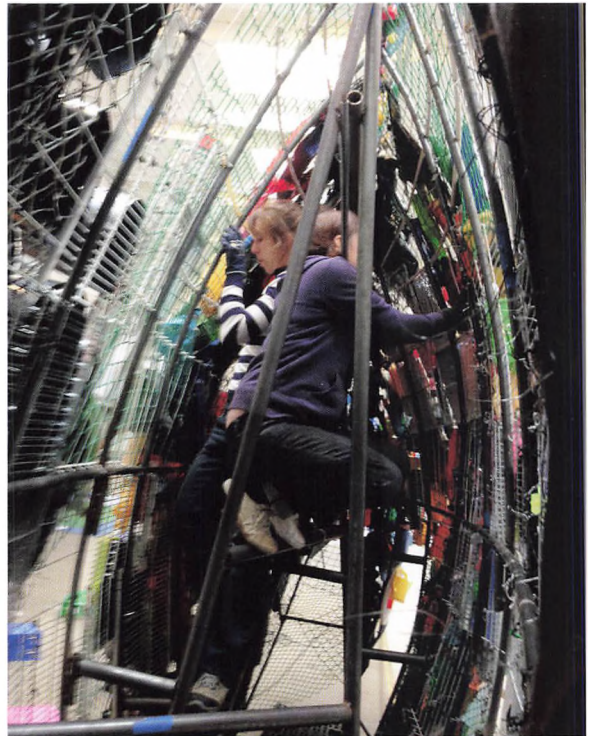
Hver workshop har resulteret i stedsspecifik kunst i forskellige former: tunnelmaleri, installationer, kunstnerisk miljøaktivisme og murmaleri.

Hver workshop har involveret de lokale kunstnere i at folde Helsingørs fortællinger ud.

Miljømæssig Street Art Workshop. Havbarsen fra Øresund: Yodogawa Technique: Hideaki Shibata, Kazuya Matsunaga, Yuragi Wakiya. 2014.

Den store fisk, som i 2015 rejste rundt i Øresundsregionen, blev skabt i Helsingør af den japanske kunstnergruppe Yodogawa Technique. Sammen med 12 frivillige professionelle kunstnere, akademistuderende og kunsthåndværkere byggede de i løbet af sommeren 2014 kæmpefisken af værdiløse efterladenskaber.

Hvis man kigger nærmere efter, finder man hjulkapsler, benzindunke, havemøbler, en ski, en juletræs fod og masser af kasseret plasticlegotøj – noget endda med lyd i. Hideaki Shibata og Kazuya Matsunaga fra Yodogawa Technique fortalte i forbindelse med projektet: »Vi laver kunst af det, folk ikke ønsker. Når du ser affaldet, tænker du på den historie, det fortæller, om den erindring og baggrund, det har.« På workshoppen lærte deltagerne om kunst med et aktivistisk islæt, der tager verdensproblemet mikroplastik alvorligt.

*Fremstillingen af havbarsen. 2014.
Foto: Elisabetta Saiu.*

Printmaking Master Class. Drømmen om at flyve

*Jake Ingram, Rob Swainston and
Russ Spitkovsky den 3. juli-6. august 2017*
En masterclass på Danmarks Tekniske Museum med 13 deltagere, der lod sig inspirere af »Drømmen om at flyve« i historier som myten om Ikaros, Leonardo da Vincis tegninger og flyvemaskinens historie, som er udstillet på museet. På en fem uger lang workshop arbejdede deltagerne med træskæring i gigantiske størrelser, som blev trykt ved hjælp af museets vintage vejtrølle, og som blev udstillet på museet i et installationsværk. Det store fælles kunstværk blev akkompagneret med en tredages workshop, hvor det endelige kunstværk blev til foran et livepublikum.

Tunnel art Workshop. Public space/ltra space

*Liqen og Loredana Calvet,
Vapnagaard Helsingør, 3.-7. august 2015*
Den verdenskendte kunstner Liqen stod for en fantastisk workshop. Her opnåede de 11 lokale kunstnere og Liqen at udføre et fællesmaleri, som findes i tunnelen mellem Hovmarken og Skolen ved Rønnebær Allé. Denne workshop var en master class i murmaleri og om at transformere en lille skitse til et maleri i en lang tunnel.

*Fællesværk i tunnellen ved Hovmarken. 2015.
Foto: Elisabetta Saiu.*

Fotoworkshop & public art. Himlen over byen,

Elisabetta Saiu, Helsingørs gågade, april 2012
Idéen bag »Himlen over Byen« var at give Helsingør et spændende kunstværk bestående af ca. 340 store portrætter, som viste den mangfoldighed af mennesker, der befolker kommunen. Jeg stod bag konceptet og fik samlet 12 fotografier i det fælles projekt, hvor de involverede fik en række erfaringer med at tage fotografier til og udstille fotografi i det offentlige rum.

Himlen over byen. 2012. Foto: Susanne Buhl.

Stencil Workshop. Abildvængets bibliotek

Rustam Qbic, august 2018
»Stencil workshop. Skitser dit eget murmaleri« med den kendte street artist og illustrator Rustam Qbic.

Qbic fortalte om murmaleriers mange faser fra de første skitser til det endelige værk. Deltagerne arbejdede med egne skitser og Qbic gav undervejs tips og tricks til at få et murmaleri til at fungere stedsspecifikt og arbejde

med malerier i enorme skalaer. Skitserne blev udstillet i det gamle apotek tæt ved biblioteket.

Vision om en Street Art skole

Vores vision er at skabe et solidt fundament, hvor vores dygtige lokale kunstnere kan blive professionelle murmalere og på sigt opnå kompetencerne til at arbejde på egen hånd i byens rum. De skal gives mulighed for først at arbejde som assistenter og udvikle sig som street artister for senere at arbejde med egne værker. Derfor samarbejder Kunst og Byrum Helsingør med Helsingborg Kulturhotel om Street Art Skolen.

Skolen skal have til huse i begge byer og undervisningen skal tilrettelægges med henblik på udvikling og kommunikation byerne imellem. De studerende skal lære hinandens byrum at kende fx industriområder og historiske centrum. De skal undervises af professionelle street artister og lære om perception og murmaleriets udfordringer i at fungere både langt fra og tæt på. At skabe kunst også til folk der ikke vælger det til, men som ikke kan undgå at se det. De skal kunne arbejde med at give ny identitet til steder i byens rum og bruge redskaber som maleruller og spraydåser.

Kunst og Byrum Helsingør har undersøgt den figurative street art gennem mange år og der er ingen lokale kunstnere, der kan levere et professionelt produkt. Med en Street Art Skole i Helsingør/Helsingborg vil vi på sigt kunne udvælge lokale professionelle street artister.

Kunst og Byrum Helsingørs vision er at skabe en murkunstskele i Helsingør og Helsingborg for at styrke byernes status som centre for byrumskunst i verdensklasse.

Projekter i årene 2012-2019

Siden 2012 har Kunst og Byrum Helsingør arbejdet med stedsspecifik kunst. Der er i alt blevet produceret 26 kunstværker i byen til glæde for borgere og turister og 22 står endnu. I forskellige medier repræsenterer kunstværkerne forskellige historiske og samtidige fortællinger om byen.

Helsingørs Mure fortæller, 2012-14

Antal værker: 5

Kunstnere: Lara Atzori (Italien), Piercarlo Carella (Italien), Garin Baker (USA), Oriol Caminal Martinez (Spanien), Erica Ilcane (Italien) og Bastardilla (Colombia).

Projektet »Helsingørs Mure Fortæller« var Kunst og Byrum Helsingørs første projekt. »Helsingørs Mure Fortæller« udtrykte idéen, at projektet skulle bevæge sig fra Helsingørs gamle centrum og ud. Således blev fire af byens historiske fortællinger fortalt i en rejse fra middelalder til samtid i form af fem murmalerier. Til hver historie og murmaleri blev maleteknikker og udtryk ændret, så de svarede til skiftet i byens arkitektur og sociale udvikling. Derfor blev en række kunstnere inviteret, idet de hver især brugte et billedsprog, der passede ind i den historiske/sociale/arkitektoniske stil, vi ville ramme. Derfor udfolder Helsingørs Mure Fortæller kunsthistorien med start i det klassiske murmaleri, via amerikansk neo-realisme til et moderne udtryk i cool street art. Væggene blev valgt på grund af deres beliggenhed og synlighed.

Den første cirkel

Lara Atzori (Italien) og Piercarlo Carella (Italien): Kirkens Historie (2012) og Øresundstolden (2012)

De fire cirkler.

Ved den første cirkel, i Helsingørs historiske centrum, i Kirkestræde fortælles historien om kirken før og under reformationen. I Sct. Anna Gade forestiller det Sundtoldstiden under Erik af Pommern.

Det kuratoriske valg faldt på kunstnerne Lara Atzori og Piercarlo Carella fra Italien. De er skolet i murmaleri og de benytter en klas-

sisk, illustrativ stil og et fabulerende billedsprog, som ville være perfekt til at visualisere nogle af de begivenheder, der fandt sted i og omkring nogle af Helsingørs historiske steder. På murmalerierne i Helsingør viste Atzori og Carella, at deres klassiske formsprog var et perfekt udgangspunkt for repræsentationerne af de historiske hændelser. Eksempelvis gjorde kalkmalerierne i Sct. Mariæ kirke og i klostret i Helsingør et stort indtryk på kunstnerne og derfor indfattede de murmaleriet i en bort fra klostrets musikværelse. Motivet udviklede kunstnerne i samarbejde med museumsfolk, som forsynede dem med materiale til researchen om Helsingørs ældre historie.

Den anden cirkel

Den anden cirkel på hjørnet af Allégade og Kongensgade fortæller om byens industrielle historie fra slutningen af 1800-tallet til lukningen af værftet i 1983. Desuden vises tre faser af skibsfarten og udviklingen af skibstyper og maritime symboler gennem århundreder. Det ene murmaleri er næsten todimensionelt med små tredimensionelle elementer, det andet er lavet som et neorealistisk værk i fotografisk stil.

Værftet. 2013. Foto: Garin Baker.

Garin Baker (USA): Værftet, 2013

Den amerikanske maler Garin Baker blev inviteret, netop fordi han med sit socialt realistiske billedsprog ville være en ideel kunstner til at illustrere den industrielle periode i Helsingør. I Bakers værk »Værftet« på Kongensgade 23 fortælles der om Helsingør som værftsby i et øjebliksbillede, hvor værftsarbejdere er ved at bygge et enormt fartøj. Forlægget har været fotos fra værftstiden og man kan genkende flere af værftets arbejdere.

Udsnit fra »Værftet« 2013. Foto: Garin Baker.

Oriol Caminal Martinez (Spanien) og Piercarlo Carella (Italien): Helsingørs søfartshistorie, 2013

Kunstnerne Martinez og Carella tog udgangspunkt i søfarten, der spillede en stor og vigtig rolle for Helsingør i mange århundreder. Det var her skibene lagde til på vej ud på verdenshavene, og det var her, de betalte Øresundstold, som gav byen og landet store indtægter. Helsingør var skibenes, sømændenes og skibsbyggernes by. Maleriet er en hyldest til de sidste 300 års udvikling i skibsfarten. Gavlmaleriet

repræsenterer 3 tidsaldre af dansk søfart: en lille træbåd med sejl, et dampskib og nutidens fuldautomatiserede Mærsk containerskib.

*Helsingørs søfartshistorie. 2013.
Foto: Finn Vogsen.*

Den tredje cirkel

Ericailcane (Italien) og Bastardilla (Colombia): Livet i Øresund, 2014

Ved busstationen i den tredje cirkel, den yderste, fortælles historien om byens omgivende hav, Øresund, med elementer fra den nordiske mytologi. Fortællingen er illustreret i et moderne street art sprog med store konturlinjer og karikaturer, som kunstnerne mestrer. Valget af kunstnerne beroede på, at de i en poetisk stil kunne blande realismen med havets myter og forene det med fremtidshåb om naturen og mennesket i harmoni. Kunstnerne samarbejdede med Øresundsakvariet og dets biologer for at få indblik i Øresunds fauna.

Livet i Øresund. 2014. Foto: Elisabetta Saiu.

Reaktioner fra byens borgere

Murene fortæller 2012-14 var Kunst og Byrum Helsingørs første projekt og her blev det afprøvet, om kunsten blev godt modtaget. Det blev en succes.

Dels fordi kunstnerne formåede at samarbejde med museumsfolk og aktivt bruge institutionernes viden i den billedskabende proces, og dels fordi kunstnerne formåede at involvere beboere i den kunstneriske proces. Alle følte sig involveret. Beboere og turister roste de færdige kunstværker for deres skønhed og narration.

De nye kunstværker skabte en ny dynamik i byens rum, nye steder hvor folk kunne standse og tale om byens historie. Nye samtaler, der tog udgangspunkt i de nye værker, opstod i byens rum både blandt venner og blandt fremmede.

Det var fra starten tænkt, at værkerne kun skulle bestå nogle få år, men på grund af den gode respons står værkerne stadig og nogle af dem blev i 2018 restaureret for at kunne stråle endnu nogle år. Samtidig var det en øjenåbner, at områder blev mere interessante med smukke farver og historier, når slidte vægge og kedelige distrikter fik tilført forskønnende kunst.

Institutioner, turistguider og skoler bruger i dag vægmalerierne til at fortælle byens historie. Et eksempel er lærer Jan Pedersen fra

Espergærde, der stolt fortæller, at han bruger vægmalerierne til at formidle historien. Og resultatet er, at eleverne har forbedret sig i historietimerne.

Himlen over byen, 2012

Antal værker: 1 installation bestående af ca. 340 fotografier.

Kunstnere: Elisabetta Saiu og 12 frivillige.
Fotografer: Daniel Sommer, Mathias Boberg, Jakob Knudsen, Susanne Buhl, Emilie Josefine Warburg, Anna Karas, Tine Marianne Nielsen, Celine Förster, Sabina Louise Nesheim, Nina Maria Brenholdt, Alexander Schimmel og Charlotte Bisgaard.

Med fotoinstallationen »Himlen over Byen« undersøgte vi samtidig med murmalerierne, hvordan en helt anden kunstgenre kunne skabe en anden form for dialog med byens rum og historie.

I »Himlen over byen« portrætterede vi byens indbyggere, byens pulserende sjæl, og hængte dem op i stort format i gågaderne i Helsingørs centrum. Tanken var at skabe en dialog med borgerne, at inkludere dem og gøre dem til en del af kunstværket. På denne måde bragte vi kunsten ud på gaden ved direkte medvirken af borgerne og skabte et kunstværk lavet helt lokalt.

12 frivillige fotografer, der bestod af lokale unge studerende og professionelle fotografer, blev udvalgt efter en åben invitation i de lokale aviser. Tilsammen fotograferede de 340 borgere i alle aldre fra hele kommunen. Alle som små levende historier, der på denne måde blev udødeliggjort i en god fotografisk kvalitet.

Fotograferne og jeg indgik i en kollektiv proces med møder, gennemgang og udvælgelse af fotos, som varede i fire måneder. Billederne blev blandet og fotografernes navne blev ikke synliggjort, hvert enkelt fotografi var nemlig en del af en større helhed. De store sort/hvide fotografier blev udstillet hængende over gaden, så publikum måtte kigge op og hermed få en ny synsvinkel på byen.

Reaktioner fra byens borgere

I de tre uger, fotografierne blev udstillet, mødte vi masser af smil og glæde fra de forbipassende. Mange tog til byen for at se billederne og finde venner eller slægtninge. Også de lokale medier tog projektet til sig og lavede historier med fotograferne og nogle af de portrætterede.

Gågaderne blev til et stort, udendørs galleri. Nogle af kommentarerne lød: »Endelig en kunstbegivenhed til os!«, »Det er en fornøjelse at gå gennem gågaderne, når jeg skal på arbejde«, »jeg vil også fotograferes!«, »jeg kommer her med familie og venner fra Sverige for at vise mine børnebørn«.

Det er oplagt at lave offentlige kunststillinger, så opholdet på gågaderne ikke bare handler om shopping, men også om god kunst lavet til borgerne.

Livet i Øresund, 2014

Antal værker: 3 samt et akvarium.

Kunstnere: Ericailcane og Bastardilla, Hideaki Shibata, Kazuya Matsunaga og Yuragi Wakiya, Jesper Kikkenborg og Bent Yde Jørgensen.

Det store byrumsprojekt i 2014 fandt sted omkring Helsingørs trafikknudepunkt ved havnen, busstationen og banegården. Den kunstneriske cirkel blev flyttet tættere på vores nutid og fælles for alle årets kunstværker var, at de beskæftigede sig med havet, det maritime liv og den levende natur i Øresund, som ligger lige for vore fødder.

Hovedformålet var at bringe naturen og historierne fra havet op over havoverfladen og gøre det synligt for alle. Ønsket var at informere om miljøsituationen og gøre os bevidste om havenes forurening af plast og affald, men samtidig skulle der også være plads til mytterne, historierne fra havet om alt fra forliste skibe til økosystemer. Kunsten blev brugt som et middel til viden og bevidstgørelse men var også til stede med sin egen æstetiske skønhed.

Der blev skabt værker i forskellige medier: murmaleri, en skrotskulptur, et akvarium, videoinstallation og en performance under

vand. For alle værkers vedkommende hjalp jeg kunstnerne med at udvikle idéerne, skaffe materialer og følge dem under tilblivelsen af værkerne.

*Akvarium med elementer fra Øresund. 2014.
Foto: Elisabetta Saiu.*

Ericailcane (Italien) og Bastardilla (Colombia): Livet i Øresund (2014)

Det store murmaleri om livet i Øresund af Ericailcane og Bastardilla er omtalt i afsnittet Helsingørs Mure Fortæller.

Elisabetta Saiu i samarbejde med Øresundsakvariet: Akvarium, 2014

I 2014 samarbejdede vi igen tæt med en af byens kulturinstitutioner. Denne gang var det Øresundsakvariet, som stillede sig til rådighed med knowhow og inspiration. Jeg indgik i et samarbejde med personalet i Øresundsakvariet, der byggede et stort akvarium fyldt med levende fisk og planter indsamlet i havet ud for Helsingør. På akvariet skrev vi sentensen: »Vores fremtid er i havet«. Sætningen er et omskrevet citat fra Erik af Pommern »Min fremtid er i havet«. Jeg ønskede netop, at akvariet som kunst i det offentlige rum skulle invitere den enkelte til at deltage i en kollektiv æstetisk oplevelse.

Reaktionerne fra befolkningen

I de tre uger, akvariet stod på Kongekajen, oplevede publikum ved selvsyn Øresunds mangfoldighed. Akvariet var noget helt særligt og blev et stort trækplaster for utallige forbipassende turister og børnefamilier.

Yodogawa Technique i samarbejde med bl.a. Anne Sophie Bulou, Kayne Frøslev, Claus Julius Abildgaard, Francesca Re, Serine Sinding Yde, Maria B, Hanne Niess, John C. (desværre har vi mistet nogle efternavne og navnene på to frivillige): »Havbarsen fra Øresund«, 2014

Med årets tema, Livet i Øresund, var det oplagt at invitere den japanske kunstnergruppe Yodogawa Technique. De har specialiseret sig i kunst, der kredser om miljø, globale klimaforandringer og det problematiske faktum, at plastik og mikroplastik flyder rundt i verdenshavene. Med stor succes har de bygget fiske-skulpturer af havaffald flere steder i Asien, og som undervisere på kunstakademiet involverer de – de studerende i miljøaktivisme – der arbejder i kunstens sprog.

Derfor var det et scoop, at vi her i Helsingør, år før alle andre, kunne sætte fokus på plastik i havet og i særdeleshed i Øresund.

Inden kunstnerne ankom, havde vi via pressen bedt borgerne samle affald på strandene omkring Helsingør. Alle materialerne blev samlet i en af de nedlagte værfthaller, hvor skulpturen blev bygget.

Via Facebook og pressen fik vi samlet 10 frivillige, som tilbragte tre festlige og lærerige uger i samarbejdet med de to kunstnere, Hideaki Shibata og Kazuya Matsunaga og deres assistent Yuragi Wakiya fra Yodogawa Technique.

Reaktionerne fra befolkningen

Der opstod stor samhørighed og ejerskab til processen, så de frivillige var fantastiske am-

bassadører for projektet. Mens byggeriet stod på, var der flere hundrede besøgende i værkstedet. De blev vist rundt og hørte om skulpturen.

Efter skulpturen, som blev døbt »Havbarsen fra Øresund«, blev stillet på Kongekajen, har den været besøgt og er blevet fotograferet af tusinder af forbipasserende. Der har været mange grin, når publikum har genkendt kasse-rede genstande, og det har givet debat omkring den måde, vi behandler vores affald og havet på. Og alle billedskolens elever har været forbi for at tegne skulpturen.

»Havbarsen fra Øresund« var også på turné og blev udstillet i danske og udenlandske byer, der ligger ud til Øresund. Tanken var netop at sætte fokus på, at havmiljø er et fælles anliggende på tværs af landegrænser.

Sidste år, 2018, blev skulpturen repareret efter et ønske fra helsingoranere, der gerne så, at den kunne stå endnu nogle år på Havnen foran Kulturværftet.

Jesper Kikkenborg og Bent Yde Jørgensen: Videokunst, 2014

På stationen i perronens vinduer kunne man opleve poetisk videokunst med optagelser fra Øresund af undervandsfotograferne Kikkenborg og Jørgensen, som jeg havde redigeret.

Den fjerde cirkel

Kunst hvor folk bor.

Tunnel art i Vapnagaard, 2015-2019

Antal værker: 5

Kunstnere: Aaron Li-Hill (Canada), Michael Wisniewski (Danmark) og Liqen (Spanien) i workshopsamarbejde med de lokale kunstnere: Danielle Garcia Nielsen, Mette Maulitz, N.P. Dahlerup, Luca Corsi, Jon Zeuthen, Freja Rosen-gaard, Steen Berg Hansen, Pia Vestmar, Jacqueline Uhrenholdt, Olivia Løvenring og Ulla Kragh.

Tunnel Art kan betragtes som Den fjerde cirkel af Helsingørs Mure Fortæller og er et street art

projekt i byens beboelsesområder, hvor vi forsøger at engagere det lokale samfund bestående af både unge og voksne med moderne street art.

I disse kvarterer kan samtidskunsten gå ind og skabe forandringer, der giver farve og historie til bygninger og veje. Kunst og Byrum Helsingør har netop vist, at ved at male bygningerne kan man ændre dagsordenen i et lokalområde.

I 2015 blev Kunst og Byrum Helsingørs første tunnelmaleri skabt. I Vapnagaard bor der knap 4000 mennesker med 51 nationaliteter og hele boligområdet er forbundet med gang- og cykeltunneler. Tunnelerne er primært i beton, de er slidte, triste og utrygge at færdes i. Derfor var det et stort ønske for Kunst og Byrum Helsingør at samarbejde med Vapnagaard for at forskønne området, tilføre nye fortællinger til området og skabe trygge passager.

Vapnagaard ligger i byens periferi og er et boligområde med 57 boligblokke i beton. Derfor beroede kuratorens valg af kunstnere sig på deres stil: en nutidig street art der kunne matche boligområdets arkitektur, men samtidig benytte sig af et billedsprog, der kunne favne områdets sociale diversitet.

Vi indgik dette første samarbejde med stor spænding. Vores viden om boligområdet var primært baseret på (dårlige) historier fra nyhederne og vi var meget nysgerrige efter beboernes reaktioner og velvilje til at lade en kunstner skabe kunst i deres område. Kuratoren ville afprøve kunstens virkning.

Det viste sig, at folk var utrolig søde og rare at samarbejde med. Og trods der ikke tidligere havde været kunstprojekter i området, opstod der med projektet et behov for mere kunst. Det virkede bare.

Kuratoren har til alle projekterne valgt kunstnere, der – udover at være internationalt anerkendte kunstnere – havde lyst til at være i dialog med beboerne og skabe tunnelmalerier, som med et positivt og fredeligt afsæt kunne rumme og visualisere områdets diversitet og historik. Det har virket inkluderende, at kunstnerne, hvis de havde mulighed for det, har besøgt området og talt med beboerne, inden de begyndte at male.

»Tidens Tunnel«. 2015. Foto: Liqen.

»Free Style tunnel kunst«. 2019.
Foto: Elisabetta Saiu.

»Uden titel« – tunnel Ponydalen. 2017.
Foto: Elisabetta Saiu.

Åbning af »Free style tunnel kunst«. 2019.
Foto: Ditte Toft.

Liqen (Spanien): Tidens Tunnel, 2015 & Liqen og Loredana Calvet i workshop-samarbejde med de 11 lokale kunstnere Danielle Garcia Nielsen, Mette Maulitz, N.P. Dahlerup, Luca Corsi, Jon Zeuthen, Freja Rosengaard, Steen Berg Hansen, Pia Vestmar, Jacqueline Uhrenholdt, Olivia Løvenring og Ulla Kragh: Tunnel Art Workshop – Public Space/Ultra Space, 2015

Liqen er verdensberømt for sine kæmpe gavl-malerier, som han har udført over hele verden. Kunstneren henter sine motiver i naturen, han forfiner og stiliserer dem og blander street art med samtidskunst.

Begrundelserne for at invitere Liqen til Vapnagaard var, at hans udtryk og stil ville passe godt til boligområdets arkitektur og rå beton. Samtidig havde kunstneren allerede specialiseret sig i at skabe fabelagtigt smukke murmalerier med udgangspunkt i historier. Liqen skabte Vapnagaards første tunnelmaleri, som er et stedsspecifikt værk, der er inspireret af områdets rå beton og naturen.

I Tidens tunnel udfolder kunstneren en sælsom natur med planter, dyr og et menneskelignende væsen, der under indflydelse af stjerners sælsomme rytme, har forandret sig til et bevin-

get væsen og et mekanisk hjul. Evolution sker i stilhed over lang tid. Liqen siger om sit værk, at »rum og tid fortyndes i denne verden med bølger af nutid, der bor i en atypisk fortid med spor af fremtiden«.

Samtidig deltog 11 professionelle lokale kunstnere i en workshop med den velansete spanske gadekunstner. Dette samarbejde resulterede i et fælles tunnelmaleri ved Hovmarken og Skolen ved Rønnebær Allé.

På den måde bidrog både Kunst og Byrum Helsingør og Liqen til, at de lokale kunstnere fik chance for at tilegne sig nogle af murmaleriets særegne teknikker.

Kurator og kunstner ved »Tidens tunnel«. 2015. Foto: Jørgen Sprogøe.

Aaron Li-Hill (Canada): No Title, 2017

Da kuratoren var på jagt efter en kunstner, der skulle udsmykke boligområdets anden tunnel, faldt valget på Aaron. Vapnagaard er en kompleks samling af mennesker med mange kulturelle baggrunde, og det er et område med en lang udviklingshistorie. Aaron havde i tidligere malerier arbejdet med motivers kompleksitet, dynamik og forandring. Han var den rette kunstner til at fortælle om Vapnagaards transformation.

Den verdenskendte Aaron Li-Hill gik i gang med at omdanne Vapnagaards historie til en

kunstnerisk sort/hvid fortælling, der i et poetisk sprog fortalte om transformationen af stedet, både dets natur og samfund. Stedet og dets historie var vigtig for både Aaron Li-Hill og Kunst og Byrum Helsingør. Det var her, at Li-Hill fandt sin inspiration og her han skabte forbindelsen til stedets beboere.

Tunnelmaleriet fortæller om diversitet og forandring. En cyklisk fortælling opstår også: en fortælling om hvordan noget bliver drevet væk for at nyt kan komme til. De vilde dyr i de store skove, der tidligere dækkede området, blev fordrevet af kongen på jagt; de vilde dyr forsvandt da landmændene rykkede ind; bønder og husdyr måtte vige for nye boliger og mennesker fra verden over, der nu har bosat sig i området – rejst hertil drevet af drømme om et bedre liv og om leve et liv i fred. Maleriet udtrykker fred og leg. Da Aaron malede tunnelmaleriet passerede en ung fyr ham og i en hurtig vending blev han inviteret af Aaron til at stå model.

Michael Wisniewski (Danmark), No title, 2019

Michael Wisniewski arbejder free style, hvilket vil sige at han arbejder uden skitse og undervejs i sin proces er åben for, at maleriets motiv kan udvikle sig i mødet med mennesker og ny inspiration. I Vapnagaard skulle han arbejde med to sammenhængende tunneler. Ikke en nem opgave, idet den ene tunnels overflade bestod af rustne jernlameller. Derfor arbejdede Wisniewski med forskellig detaljerighed i de to tunneler.

Kuratorens interesse for Wisniewski skyldes to faktorer. Dels er Michael Wisniewski graffitikunstner med stort G, han er autodidakt i gaderne. Dels arbejder han også i en naturalistisk stil, hvor han formår at forfine spraydåsens stil og streg, og han kan professionelt afbilde landskabers perspektiv og lys, detaljerighed og skønhed.

I Vapnagaard kombinerede han det naturalistiske udtryk med samtidens street art og fik skabt et fuldkomment stedsspecifikt værk, der

tog udgangspunkt i området. På én gang sender Vapnagaards nye tunnelmaleri en hilsen tilbage i tiden til den franske post-impressionist Henri Julien Félix Rousseaus skildringer af urskov og dyr. Og det træder ind i fremtiden med et moderne formsprog, der kan forstås på tværs af alder og kultur. Den ældre person vil genkende kronhjorten, der brøler mod himlen. Barnet vil forsøge at fange sommerfuglene, der flakser hen over Michael Wisniewskis tunnelmaleri. Unge vil opdage de store V'er, der står for Vapnagaard.

Tunnelens forvandling til en frodig oase overrasker måske de forbipasserende, men det viser samtidig den natur, vi deler lokalt og globalt. Måske har graffitien udviklet sig fra simple tags til et avanceret klimabudskab, der opfordrer til en fælles interesse for den natur, vi verden over må passe på.

Maleriet blev indviet i forbindelse med Vapnagaards 50-års jubilæum.

Reaktioner fra beboerne

Modtagelsen fra beboerne i Vapnagaard har været varm og de har udvist stor opbakning og nysgerrighed lige fra begyndelsen. De har i hvert projekt sat pris på, at kunstnerne har fundet områdets og beboernes historier interessante, og at de har formået at udtrykke deres historier og kompleksitet i et visuelt sprog.

Samtidig har beboerne udtrykt deres begejstring, idet tunnelmalerierne giver hele kvarteret et løft: Visuelt; idet de grimme og slidte tunneler bliver til smukke kunstværker. Socialt; idet værkerne samler beboerne i nye konstellationer i nye samtaler. Ry; idet indvielsen af tunnelmalerier tilfører nyt stof til journalisternes tekster. Identitet; idet områdets beboere er stolte over at verdenskendte kunstnere laver kunst i området. Respekt; ingen af tunnelmalerierne er blevet ødelagt med overmalinger.

Derfor er det Vapnagaards udtalte ønske, at restens af områdets tunneler skal forskønnes og forvandles til kunst i samarbejde med Kunst og Byrum Helsingør. Tunnelmalerierne

bliver hver dag set og værdsat af mange folk. Det giver mening at udstille kunst, der hvor folk bor. Måske især i områder, hvor der ikke tidligere har været kunst udstillet, for det giver beboerne en fornemmelse af at være en almindelig del af samfundet.

Omverdenen ser med nye øje på området og både KLUB ARKEN og det store internationale netværk af kunstnere og kuratorer STYRIAN har fået omvisninger i Byens Open Air Museum.

Tilbage til den første cirkel

On The Trail of Hamlet, 2016

Antal værker: 4

Kunstnere: Eron (Italien), MTO (Frankrig), Fintan Magee (Australien), Hands of Elsinore (Danmark)

Byen Helsingør er dér, hvor Shakespeare valgte at iscenesætte Hamlets historie, og i dag minder Kronborg os om tragedien. Projekterne i 2016 havde alle Hamlets tragedie som udgangspunkt. Kuratoren valgte at invitere fire kunstnere, fordi de i hver deres materiale, billedsprog og kulturelle tilhørsforhold til byen kunne udfolde historien og skabe en bro mellem fortid og nutid. Derfor består værkerne af alt fra Hamlets grav i en smal gyde, et sfærisk maleri af Hamlet på en husgavl til et lysende kranie.

Eron (Italien), »Soul of the Walls« 2016

Den italienske kunstner Eron er en legende indenfor street art og i hans kunst undersøger han, hvordan vi som beskuer sanser billeder. Udgangspunktet er fænomenet pareidolia, der dækker over noget, de fleste af os sikkert kender: at man genkender ansigter i billeder, på trods af at der ikke er afbilledet et ansigt.

Derfor var det et oplagt valg at invitere Eron til at skildre den spøgelsehistorie, som Hamlet er. Kunstnerens måde at komponere bille-

der i lag og hans eminente brug af farver vækker beskuernes interesse i at afkode mønstre som ansigtstræk. På vores vej gennem Hamlets Helsingør åbner vi spøgelsesets kontur. Men Eron formår også at gøre historien om Hamlet nutidig. Med et kranie i den ene hånd og en Cola i den anden bliver det også en moderne undersøgelse af identitet i et senkapitalistisk samfund. Ligesom kunstneren har fundet inspiration til sin Hamlet i filmatiseringen fra 1948, hvor en ung og flot Laurence Olivier spiller Hamlet.

Kulturudvalgsformand Henrik Møller åbner »On the trail of Hamlet: Soul of the walls«. 2016. Foto: Elisabetta Saiu.

MTO (Frankrig) »Hamlet GO«. 2016

Hos MTO er historien om kongesønnen Hamlet udfoldet i en samtidig undersøgelse af det, der definerer virkelighed.

MTO arbejdede med reference til spillet Pokemon Go, der blander virkelighed og virtuel virkelighed på en måde, der ikke før var set. Han udviklede sin egen digitale figur «Yorick skalp», som han malede rundt om på byens mure. Yorick er i Shakespeares fortælling slotets hofnar og det er Yoricks kranium, som Hamlet tager i hånden, mens han siger de berømte ord: »At være eller ikke at være«.

I Pokemon Go er spillerne ude i den virkelige verden, på jagt efter virtuelle monstre. Virke-

lighed og virtuel virkelighed blandes. I Hamlet GO kan beskuere gå på jagt efter byrummets mange kunstværker og æstetiske udtryk. Hertil giver MTO dig mulighed for at fange Yorick på din smartphone som ét blandt mange virtuelle monstre, der for tiden optræder i byrummets virkelige verden.

MTO udtrykker sig oftest gennem realisme, surrealisme og futurisme i relation til det steds-specifikke eller politiske budskab. Det var netop ud fra de elementer, kuratoren valgte at engagere MTO, idet kunstneren kunne lave et værk, der kunne undersøge fiktion, lokation, virkelighed og relationerne fortid/nutid i et greb.

»On the trail of Hamlet: Hamlet GO«. 2016. Foto: Jørgen Sprogøe.

Fintan Magee (Australien):

»Ofelias blomster«. 2016

Australske Fintan Magee, hvis temaer kredser om oversvømmelser og flugt, har med værket, Ofelias blomster, valgt at fokusere på Ofelias tragedie og død.

Ofelia er Hamlets forlovede og i tragediens 4. akt beskriver Ofelia mennesker omkring sig som blomster, for på symbolsk plan at fortælle om sine følelser og relationer til disse mennesker.

Fra Akt 4, Scene 5

(Ofelia til Laertes)

»Her er rosmarin, det er for erindring – jeg be'r dig, hjertenskær, kom mig i hu – og her er stedmoderblomster, det er for tanken.«

(Ofelia til Gertrude) »Her er fennikel til Jer, og akelejer. (Ofelia til Claudius). Her er rude, for anger og ruelse, til Jer og til mig: om søndagen kan vi kalde den nådesurt. Åh, men I må bære Jeres rude med et særligt mærke ved. Der er en tusindfryd. Jeg ville gerne gi' Jer violer, men de visnede alle sammen da min far døde. Man siger han fik en smuk død.«²

Magee har i sit murmaleri netop arbejdet med blomsternes symbolske betydning og han har med blomsterfloraens naturlige og dog prangende farver givet kunstværket et stærkt og fangende udtryk. Det minder om våde blomster i en sø, hvor de græder og drukner i vandet.

Magee er en erfaren kunstner, der er vant til at arbejde med murmalerier af stor størrelse. Det har resulteret i et kunstværk med to niveauer af dybde og oplevelse. Farverigt og med et islæt af ekspressionistiske udtryk fremstår murmaleriet på tæt hold som et fragmenteret væld af stærke farver, følelser og kontraster. Hvortil man på afstand oplever et helhedsbillede af de mange blomster og farverige nuancer som Ofelia i sine metaforer bruger, når hun beskriver sine nærmeste.

»On the trail of Hamlet: Ofelias blomster«. 2016. Foto: Elisabetta Saiu.

Hands of Elsinore (Danmark): »Memento mori«. 2016

Kunstværket tager udgangspunkt i døden og dennes ligestillende omgang af rig og fattig. I tragedien om Hamlet er det døden lige meget, om du er konge eller tigger, succesfuld eller en fiasko. Døden er ligeglad og ingen kan undvige den.

Shakespeare bruger blandt andet ormene til at fortælle, hvordan disse sætter tænderne i alle døde uden at skelne mellem en konge og en tigger.

I sit arbejde med døden har Hands of Elsinore valgt at opstille Kong Hamlets gravsten. Kongens død er, i kunstnerens øjne, raison d'être for hele stykkets tilblivelse. Hvis ikke kongens broder havde slået Kong Hamlet ihjel, var Hamlet ikke blevet tvunget ud i de handlinger, som stykket bygger på. Det er kongens død som driver stykket og kongens genfærd der med sin genkomst får Hamlet til at handle.

»Know, thou noble youth, The serpent that did sting thy father's life Now wears his crown.«

Værket, som består blandt andet af en gravsten, er placeret, hvor der tidligere lå en kirkegård. Både kunstnerens stedsspecifikke greb og hans måde at arbejde med nutidens aktuelle emner, var årsager til, at kuratoren valgte at invitere kunstneren til *On the Trail of Hamlet*.

Udtrykket Memento mori blev i Shakespeares tid brugt til at huske mennesket på dets forgængelighed. Intet varer evigt og når du engang dør, skal du, som alle andre, dømmes af Gud.

Der er et subtilt islæt af ligestilling i døden. Nok er Memento mori en gammel tanke, men i kunstnerens øjne er det stadig en aktuel tanke i en verden, hvor mange føler sig hævet over andre.

Hamlet kan forstås som et billede på Shakespeares kritiske syn på sin samtid. I fiktionen skabte han en metafor for den situation, landet befandt sig i på forfatterens tid. På samme vis

kan værket »Memento mori« ses i lyset af, at kunstneren ofte arbejder med temaet immigration. Hænderne rækker ud og opfordrer forbi-passerende til at give nødstedte medmennesker en håndsrekning.

Kunstneren har valgt at være anonym, sådan at kunstværket, og ikke personen bag, forbliver centralt for beskuernes oplevelser af værket.

»On the trail of Hamlet: Hands of Elsinore«. 2016. Foto: Hands of Elsinore.

Drømme, 2017

Kunstværker: 3

Kunstnere: Ken Hermann (Danmark), Aaron Li-Hill (Canada), Rob Swainston (USA), Jake Ingram (USA) og Russ Spitkovsky (USA) samt Tine Hind (DK), Louise Thrane Jensen (DK), Pernille Struer (DK), Mette Uldal (DK), Marina Pagh (DK), Shengqui Kong (Kina), Gerardo Gouveja (Venezuela), Linda Lildholdt (DK), N.P. Dahlerup (DK), Lisbeth Neigaard (DK), Kristoffer Raasted (DK), Mette Mauliz (DK), Freja Rosengaard (DK).

Hvis mennesket altid har drømt om at flyve, var det så kunstneren eller videnskabsmanden, der udviklede og skitserede idéer til at gøre drømmen til virkelighed? Og hvad med alle vores fremtidsdrømme, drengedrømme og dagdrømme, hvad fortæller de os om os selv.

Kunst og Byrum Helsingør tog dette år fat i temaet drømme og ved hjælp af tre meget forskellige kunstneriske strategier og udtryk blev der produceret tre nye gigantiske kunstværker til tre meget forskellige steder i Helsingør.

Tilbage til den fjerde cirkel

Ken Hermann (Danmark):

Drømme fra Vapnagaard, 2017

Ken Hermann er en dansk fotograf med international anerkendelse og han blev inviteret til at arbejde i Vapnagaard af Kunst og Byrum Helsingør, idet hans metode og udtryk ville kunne vise nye historier fra området.

Ken Hermann arbejder globalt, rejser rundt i verden og fotograferer folk i samspil med den kultur, de er del af. Derfor opstod idéen, at Hermanns nærmest antropologiske registrering ville fungere godt i Vapnagaard. Ren dokumentar er hans metode dog ikke, for Ken Hermann instruerer portrætpersonerne inden han tager billedet, han sætter lys og arbejder med personerne i forhold til omgivelserne. Sådan opnår han en æstetik og en stemning, der er langt fra hverdagen, men udtrykker et surrealistisk og drømmeagtigt univers.

10 indbyggere åbnede deres hjem og bød Ken Hermann velkommen. Her fortalte de om deres drømme og deres liv og viste deres hjem. Det kom der 10 smukke, rørende portrætter ud af. Ken Hermann fotograferede lejlighedens ejer lige i midten af stuen omgivet af alle sine ting.

Fotografierne er store og knivskarpe. Derfor kan man zoome ind på menneskene og den bolig, der er rammen for deres liv. Hver genstand i stuerne er samlet, gemt og symboliser det, som beboerne kommer fra, gerne vil, tænker på eller drømmer om. Fotografierne blev udstillet udendørs og projektet gav alle mulighed for ved selvsyn at se bag fordommene og øjne skønheden i de almindelige mennesker – opfyldt af drømme.

Ken Hermanns installation skulle kun have været udstillet én måned men står stadig på 3. år. Således skabte kunstprojektet en bevægelse

indefra og ud og berigede os med nye historier fra vores by.

Drømmen om at flyve på Danmarks Tekniske Museum

Rob Swainston (USA), Russ Spitkovsky (USA) og Jake Ingram (USA) fra Guttenberg Arts og 12 samtidskunstnere: Tine Hind (DK), Louise Thrane Jensen (DK), Pernille Struer (DK), Mette Uldal (DK), Marina Pagh (DK), Shengqui Kong (Kina), Gerardo Gouveja (Venezuela), Linda Lildholdt (DK), N.P. Dahlerup (DK), Lisbeth Neigaard (DK), Kristoffer Raasted (DK), Mette Mauliz (DK), Freja Rosengaard (DK): Printmaking Master Class: Drømmen om at flyve, Danmarks Tekniske Museum, 2017

Mellem gamle maskiner og flørlette dragefly opstod der i Danmarks Tekniske Museums kæmpe haller et unikt værksted for træskærere. De tre amerikanske kunstnere og 12 professionelle kunstnere med base i Danmark, skulle lade sig inspirere af museets udstilling »Drømmen om at flyve« og samlingen af tekniske dingener og på den måde skabe nye forbindelser mellem æstetik og videnskab, fortid og nutid. Resultatet blev en gigantisk grafisk installation, hvis værker blev trykt med en antik vejtrømler fra museets samling. Værkerne på 1,22×2,44 m blev til i løbet af en 5 uger lang Master Class. Projektet blev realiseret af Kunst og Byrum i samarbejde med Danmarks Tekniske Museum og Guttenberg Arts. Projektets emne, udtryk, omfang og tilblivelse gik op i en højere enhed.

Danmarks Tekniske Museums tematiske udstilling »Drømmen om at flyve« kunne inspirere kunstnerne, der dog også kunne bevæge sig mere fænomenologisk eller filosofisk omkring emnet og visualisere fantasien om at svæve gennem himlen eller drømme om at flyve til et bedre sted.

Kunstnersammenslutningen Guttenberg Arts arbejder med respekt for trykkekunstens opfindelse og dens æstetiske udtryk og konceptet

passede perfekt til Danmarks Tekniske Museum.

De store grafiske tryk kunne kun trykkes ved hjælp af en vintage vejtrømler fra museets samling og museets kæmpe rum dannede en fin scene til at udstille installationen. Selvfølgelig fik trykprocessen gjort en masse mennesker nysgerrige og museet var fyldt med et interesseret publikum.

Drømmen om at flyve. 2017.

Foto: Jørgen Sprogøe.

Publikums reaktioner

Installationen blev udstillet i 3 måneder bl.a. under åbning af en stor udstilling, hvor prins Joakim deltog. Installationen kunne give de besøgende et nyt blik på de gamle maskiner, idet de blev reaktualiseret i samtidskunst, der involverede en gammel grafisk træskærerteknik og en antik vejtrømler. Master Class'ens deltagere fik øvelse og vejledning i tekniske og designmæssige kompetencer.

Aaron Li-Hill (Canada), No title, 2017

Læs om værket under Tunnel Art 2015-19

Kunst hvor folk bor.

Murmaleri i Abildvænget, 2018

Antal kunstværker: 1

Kunstner: Rustam Qbic (Rusland)

Rustam Qbic (Rusland): Under the roof, 2018
Den russiske kunstner Rustam Qbic maler på husfacader og gavle. Det er gigantiske flader, han forvandler til visuelle fortællinger om en verden, hvor mennesker, huse og natur er forbundet på forunderlige måder. På Rustam Qbics billeder bliver det uklart, hvor mennesket holder op og naturen starter eller bliver til et hus. De er som poetiske mutationer i en realistisk og illustrativ stil.

Derfor var det med stor glæde, at Qbic gerne ville komme til Helsingør og male på Biblioteket Abildvængets gavl. For Rustam Qbic fornemmer, sanser og opsnuser historier og detaljer i det lokale miljø, hvor han skal male.

Han begyndte først at skitsere, da han kom til Helsingør og fik fortalt om området før og nu og blev præsenteret for børnebiblioteket.

Naturen fylder meget på murmaleriet, fordi mange beboere fortalte kunstneren, at de tit tager i skoven eller ud til havet. Rustam Qbic fandt også inspiration i naturen lige foran ham og solsikkerne på pladsen vokser videre på maleriet. »Naturen er et dejligt fredfyldt element, sm jeg gerne vil forære til områdets beboere«, sagde Rustam Qbic i 2018 i Helsingør.

I det stedsspecifikke maleri på bibliotekets gavl er naturen tæt forbundet med kulturen. En bog fungerer som et tag, der beskytter naturen og et blad vokser frem mellem siderne i bogen. Midt på murmaleriet står en ung landmand. Landmanden i det drømmeagtige landskab vokser op af marken og holder bogen. Landmanden er et portræt af Andreas, en ung lokal fyr, der kom forbi Abildvængets Bibliotek og som gerne ville stå model for street art kunstneren.

Initiativet til murmaleriet på bibliotekets gavl kom fra Boliggården Abildvænget, der gerne ville gøre folk opmærksomme på bibliotekets eksistens og være med til at forandre

stedets identitet. Derfor henvendte de sig til Kunst og Byrum Helsingør og foreslog et samarbejde.

Kunst og Byrum Helsingør gik på kunstnerjagt og valgte Qbic, idet han er sensitiv og oplever viden og litteratur (og biblioteket) som noget, der kan åbne hjertet, give os empati og mulighed for at drømme. Visuelt arbejder han med en figurativ stil, der matcher illustrationer i børnebøger, hvilket var ideelt, da Biblioteket Abildvænget satser på børn.

»Under the Roof« under produktion. 2018.

Foto: Elisabetta Saiu.

Beboernes reaktioner

Qbics murmaleri er detaljerigt og det store maleri forandrer stedet og den vante gang forbi bibliotekets gavl. Folk stopper op og taler med hinanden. Maleriet har forandret Nordvest med dette anderledes samlingspunkt, der har tilført bydelen en ny dynamik. Naboerne var virkelig glade og pladsen bliver hyppigere brugt. Murmaleriet tilfører området identitet og arbejder videre i sporet af Helsingørs Mure Fortæller, 5. cirkel.

Områdets børn og unge blev i en workshop introduceret til street art og fik afprøvet nogle teknikker. Nogle af dem var tilmed i et lille omfang med til at male på Qbics gavlmaleri.

»Under the Roof«. 2018. Foto: Rustam Qbic.

Forskønnelse og byidentitet. 2019

Antal værker: 4 samt nye formidlingspaneler med tips til vedligeholdelse af byhusenes facader.

Kunstnere: Adry del Rocío (Mexico) og Ruben Poncia (Holland), anonym kunstner (Danmark), Michael Wisniewski (Danmark), lokale kunstnere.

Årets projekter har taget udgangspunkt i steder i Helsingør, hvor der trængte til forskønnelse. På Simon Spies Plads udfolder to værker fortællinger om livet på pladsen før og nu. En tunnel i Vapnagaard har forvandlet sig til en smuk og grøn oase. På gadernes små el-skabe skal nye kunstværker vokse frem og give gaderne identitet.

Anonym kunstner (Danmark):

Brug af pladsen, 2019

Tre bronzeskulpturer er skabt af en kunstner, der ønsker at være anonym, og som håber at inspirere alle os, der færdes i Helsingør, til at nyde Simon Spies Plads skønne uderum. I forbindelse med tilblivelsen af de tre bronzeskulpturer, fortalte den anonyme kunstner om kunstprojektet.

»Kunstprojektet ved Simon Spies Plads« har til formål at inspirere borgeren i byrummet til at se nye mulige aktiviteter knyttet til brugen af pladsen. I alt er der opstillet 3 værker, udført i bronze, med hver sit bud på hvad pladsen kan benyttes til.

Første værk består af en hynde med en dertil hørende kaffekop. Værket er en opfordring til

at gøre brug af de mange gastronomiske tilbud, der befinder sig i bymidten og tanken om, at man kan tage disse med sig og nyde dem under åben himmel. Der er i byen rige muligheder for at finde noget lækker, man kan nyde, når man sætter sig på pladsens trapper, der er formet som tilskuerpladserne til en amfiscene.

Andet værk består af en hynde med en dertilhørende bog. Trods »risikoen« for at møde mennesker, man kender, i det man træder ud af sin dør kan man sagtens være på pladsen uden at være en aktiv del af den. Det andet værk i kunstprojektet opfordrer til aktiviteter, hvor brugeren vender blikket og tankerne indad. Aktiviteter udenfor behøver ikke udelukkende at bære præg af ekstroverte aspekter. Frem for at blive inde i sit hjem for der at fordybe sig i en spændende bog eller anden indadvendt aktivitet kan man søge ud i byens mange rum for dér at finde ro og luft til at fordybe sig.

Tredje værk består af to hynder. Når nu de andre værker appellerer til indadvendte aktiviteter, må der også slås et slag for de mere ekstroverte aspekter af tilværelsen. Livet i byen bærer præg af møder med mennesker. Mennesker man kender og møder med mennesker man ikke nødvendigvis kender. Det tredje værk opfordrer til møder. Mødet med det kendte og mødet med det ukendte. Pladsen kan også bruges til at nyde andres selskab, både dem man kender i forvejen og nye bekendtskaber. Det kan være en kæmpe øjenåbner at falde i snak med en, man aldrig har snakket med før. På en plads hvor mange færdes er der i den grad mulighed for, hvis man 'tør', at møde nye mennesker og få syn for sagen fra et andet perspektiv.«

*Adry del Rocío (Mexico) og
Ruben Poncia (Holland):
Svingelport og Simon Spies, 2019*

Den internationalt anerkendte street artist Adry del Rocío har i samarbejde med Ruben Poncia forvandlet en mindre bygning til en magisk fortælling om pladsens historie og udvikling.

En gammel Simon Spies byder velkommen i sælsom blanding af fortidens Sundtoldsmarked og nutidens loppetorv. Med 3D-effekt puster Adry liv i historien om den gamle byport, Svingelporten. Det farvestrålende motiv smyger sig rundt om bygningen og snyder os til at se på historien med nye øjne.

På Skibsklarerergaarden hjalp museumsfolk Adry med lokalhistorisk viden. En museumsformidler, som var meget hjælpsom med at gøre historien levende for Adry, har kunstneren portrætteret, mens hun ret bogstaveligt levendegør historien. Skitsen til murmaleriet begyndte Adry på, da hun kom til Helsingør og værket må betragtes som yderst stedsspecifikt.

Den mexicanske kvindelige kunstner er kendt verden over for sine 3D-værker og værkets motiver omfavner den lille bygnings kringelkroge, udspring og hjørner og forfører os til at tro, at bygningen ikke længere består af lige vægge, men rum og hulninger. Kuratorens tanke var: Hvem er bedre end en Adry, mester i perspektiv, til at skabe den illusion, at vi kan tage på en tidsrejse ind igennem Svingelporten og tilbage til gamle dage. Samtidig er hun et feminint pust i et mandsdomineret street art verden.

Endelig skulle maleriet forskønne pladsen og gøre den mere børnevenlig.

Svingelport og Simon Spies' plads – værkets tilblivelse. 2019. Foto: Jørgen Sprogøe.

*Svingelport og Simon Spies' plads – værket
tilblivelse. 2019. Foto: Elisabetta Saiu.*

*Kunstnerne ved deres værk på Simon Spies'
Plads. 2019. Foto: Adry del Rucio og Ruben
Poncia.*

*Michael Wisniewski (Danmark):
No title, 2019*

Læs om værket under Tunnel Art 2015-19

Kunst på byens elskabe

I årene 2011-14 blev langt over halvdelen af de 60 elskabe i bykernen forskønnet. Idéen kom fra Carsten Thorsen, som døde i 2014. Efter et ønske fra Carstens enke, Elisabeth Thorsen, fortsatte projektet i år i samarbejde med Mogens Aasvang, formand for Kunstforeningen for Helsingør og Omegn, og mig.

Mange af de gamle værker på elskabene er ødelagte, og i år har der været et Open Call for at invitere lokale kunstnere til at forskønne byen igen.

Kunstværkerne skal udstilles tematisk i tre områder i Helsingør by. I Stengade skal kunstnerne fortolke temaet Nordsjællands natur. I Sct. Olai Gade skal kunstnerne forholde sig til de lokale historier, som finder eller fandt sted i området, hvor kirken og havnen spiller eller spillede betydningsfulde roller. Endelig er der det tredje emne, som er portrætter, og de skal beklæde elskabene omkring Axeltorv.

Formidlingsplancher i gyden mellem Stengade og kirken

Den gamle bykerne i Helsingør er charmerende, pæn og hyggelig. Derfor har Helsingør Kommune, Kunst og Byrum Helsingør og arkitekt Per Godtfredsen i samarbejde formidlet fif til byens borgere om at vedligeholde facaderne på deres huse med respekt for byen.

De gode tips om restaurering skal formidles på plancher i gyden mellem Stengade og kirken og i kortfilmen Passagen Stengade Helsingør af Søren Schandorf. Plancherne skal erstatte de eksisterende plancher med smukkere paneler, der suppleres med ny tekst og information om håndværkere, der har udført plancherne, og formidle historien om smøgen.

Et hurtigt resumé

Kunst og Byrum har arbejdet stedsspecifikt med Helsingørs lokale identitet i hele perioden 2012-2019, og det er lykkedes at opnå alle de opstillede mål til stor glæde for både byens indbyggere og turister.

Åbning af murladerierne »Værftet« og »Helsingørs søfartshistorie«. 2013.

Værkerne er skabt i samarbejde mellem Center for Kultur, Idræt og Byudvikling og kurator for Kunst og Byrum Helsingørs Elisabetta Saiu samt kunstnerne, husejerne og en række af byens kulturinstitutioner og foreninger:

Sankt Olai og Sanct Mariæ kirker. Helsingør Kommunes Museer (Værftsmuseet, Skibsklarerergaarden og Bymuseet). M/S Museet for Søfart. Øresundsakvariet – med en særlig tak til Jens Peder Jeppesen. Øresundsfonden. Danmarks Tekniske Museum – med en særlig tak til Stine Rosdahl-Petersen. Kunstforeningen for Helsingør og Omegn. Boliggården Abildvænget. Boliggården Vapnagaard. Helsingør Kommunes Biblioteker

Kulturhus Syd. Gang i Nordvest. DSB. Scandlines. Helsingborg Kommune. Køge Kommune. Forsyning Helsingør. Kulturhuset Islands Brygge. Kulturhus Toldkammeret Helsingør. Fællesbestyrelsen i Vapnagaard – med en særlig tak til Anje Holmstad.

Derudover har en stor række frivillige bidraget til at realisere projektet.

Organisation

Projektleder: Helsingør Kommune, Jørgen Sprogøe Petersen 2012-2016, Christina Papsø Weber fra 2016

Kurator og kunstnerisk koordinator: Elisabetta Saiu.

Økonomi og administration: Lisbeth Bohn, Christina Høegh-Guldberg og Mette Bang Petersen.

Teknisk bistand og tilladelser: Laura Albeck Ibsen.

PR og markedsføring: Lise Munk 2012-16, Ditte Toft Jacobsen fra 2016.

Historiske konsulenter: Lars Bjørn Madsen, Torben Bill-Jessen, Maibrith Bager.

Økonomi

Helsingør Kommune har støttet projektet via Teknik, Miljø og Klimaudvalgets Byrumspulje, Kultur- og Turismeudvalgets Aktivitetspulje samt Økonomiudvalget.

Litteraturhenvisninger

Hamlet. Oversat fra engelsk af Niels Brunse efter Hamlet, (New Cambridge Shakespeare v/Philip Edwards, 1985 og Arden Shakespeare v/Harold Jenkins, 1990 (1982). Copyright Gyldendal 2016.

Noter

¹ Kunst i det offentlige rum. Af Manto A/S for Statens Kunstfond, marts 2016.

² Hamlet. Oversat fra engelsk af Niels Brunse efter Hamlet, (New Cambridge Shakespeare v/Philip Edwards, 1985 og Arden Shakespeare v/Harold Jenkins, 1990 (1982). Copyright Gyldendal 2016, side 106.

Årsberetning for Museerne Helsingør 2019

Af Maibrith Bager

Året der gik

Helsingør er altid på vej. I historiens lange perspektiv har by og egn udviklet sig i et evigt samspil med verden omkring os. I sundtoldstiden, i værftstiden, og nu i det 21. århundrede i kulturen og fællesskabernes tid.

Vi skal markere os lokalt, nationalt og internationalt gennem et stærkt kulturliv og åbne mulighederne for fællesskaber, der øger kvaliteten. Det er pejlemærkerne i Helsingør Kommunes vision 2030, der blev vedtaget i 2019 efter en proces med folkemøde og politiske drøftelser, og hvor museets medarbejdere og frivillige bidrog til den vision, som i de kommende år sætter retningen for Helsingørs udvikling.

Museerne Helsingør er en politisk ledet organisation. Som statsanerkendt museum skal vi virke efter museumsloven, indsamle, registrere, bevare, forske og formidle. Vi er også

Besøgstallet på Flynderupgård Museet var det bedste i 10 år. 15.391 gæster besøgte Museet der i 2019 tog fat på gentænkning af stedet. Flynderupgårds visionsgruppe afsluttede sit arbejde. Flynderupgård skal i fremtiden være alles historiske lystgård.

en kommunal institution, derfor er det naturligt at museet gennem sine valg og prioriteringer bidrager til at opfylde de mål politikerne sætter.

Vision 2030 ser vi os selv ind i på mange måder. Vi arbejder for et relevant og levende museum, der er lokalt forankret, og som kan have både lokal og national betydning. Det bidrog en fondsbevilling fra Velux Fonden til i 2019.

Forsknings- og formidlingsprojektet *Stemmer fra værftet* fik i begyndelsen af året en bevilling på 4 mio kr. fra Velux Fonden. Be-

villingen betød, at museet dels kunne indgå i et fagligt tæt samarbejde med forskergruppen erindrings- og fortidsbrug på Roskilde Universitet og kommunikationsbureauet Operate Experience, og dels at museet blev i stand til at tilføre flere kræfter til udviklingen af et kommende Danmarks Værftsmuseum. I september tiltrådte museumsinspektør, ph.d. Lars Kjølhede Christensen og museumsinspektør Nicolai Juel Vædele, der begge har forskning og formidling af værftshistorie som den primære opgave.

Flynderupgård Museets visionsgruppe afleverede i 2019 sit bud på fremtidens museum i krydsfeltet mellem det rekreative og det producerende kulturlandskab. Visionen er at Flynderupgård igen skal opleves som lystgård, sådan som stedet var i sit udgangspunkt.

Tiden er skruet tilbage til 1920'erne, hvor historiens stemmer giver perspektiver på at være menneske i dag. Nye aktiviteter, der gav flere mennesker lyst til at besøge Flynderupgård, blev testet. I samarbejde med Flynderupgårds Venner, afholdtes et velbesøgt julemarked, der samtidig testede gæsternes vilje til at betale entre for en museumsoplevelse uden for selve bygningerne. Aktiviteterne afspejledes i besøgstallet på 15.391 gæster mod 9.299 gæster i 2018. Driften af Flynderupgård Museet og særligt det historiske landbrug er en stor post i museernes budget. Øget indtjening på Flynderupgård og flere betalende gæster er derfor en prioritet i 2020. Det videre arbejde bygger på erfaringerne fra det forløbne år.

Sundtoldsmarkedet blev afholdt for syvende gang og havde et besøgstal på 16.000. Gennem sin levetid har markedet vist, hvordan den unikke fortælling om Sundtoldens by kan begejstre mange. Markedet er et stort samskabelsesprojekt mellem fagfolk, frivillige og mange eksterne aktører. Gæsterne oplevede som de tidligere år et livligt marked, med ca. 450 aktører der levendegjorde Helsingør anno 1800. Bag kulisserne kæmpede ansatte og frivillige for at finde ressourcer til den store opgave. Flere opgaver blev lagt ud i markedets

planlægningsgrupper, hvor frivillige ydede en meget stor indsats. Fra politisk side fik markedet en håndsrækning ved en ekstrabevilling til en midlertidig ansættelse. I 2019 blev Helsingørs handelsliv spurgt om holdningen til Sundtoldsmarkedet. Af de adspurgte butikker angav samtlige butikker at Sundtoldsmarkedet opleves som et meget stort aktiv for byen. På en skala fra 1-5 gav detailhandelen markedet karakteren 5.

Sundtoldsmarkedet 2019 var begunstiget med godt vejr og et stort antal besøgende som nød de mange aktiviteter.

Museerne Helsingør har stadig sværere ved at få ressourcer og opgaver til at hænge sammen. Det er en kombination af årlige besparelser og et økonomisk spinkelt udgangspunkt. Museet gik derfor ind i 2019 med bekymringer for det kommende år og røde tal på bundlinjen. Ved tilbageholdenhed og justeringer blev underskuddet indhentet, så museets økonomi var i balance ved udgangen af året. I 2018 havde Museerne gjort Helsingør Kommune opmærksom på udfordringerne. Dialog om museernes

fremtid med politikere og embedsværket fortsatte i 2019. Sundtoldsmarkedets nære fremtid sikredes i forbindelse med Helsingør Kommunes budgetforlig, hvor der blev bevilget midler til en projektleder, der over de næste to år skal understøtte og udvikle Helsingørs historiske festuge – Sundtoldens dage og anden formidling af sundtoldstiden.

Den stramme økonomi satte sig spor i museets virksomhed og gjorde det nødvendigt at overveje museets organisation, drift og prioriteringer i forhold til museets kerneopgaver. Museets organisation blev omlagt 1. oktober 2019 for at styrke museets faglige arbejde. Forskning og samlinger samledes i én enhed, for at give især forskningen bedre vilkår. Formidling, værtskab og administration blev til enheden »Publikum og oplevelse«. Thomas Nielsen tiltrådte i oktober som leder af enheden.

Museerne har i mange år haft en stabil medarbejderstab. I 2019 var der opbrud. Flere medarbejdere forlod museet efter omlægning af opgaver og for andet arbejde. Det var et stort tab, da museets administrationsleder Mai Larsen-Jensen efter kort tids sygdom gik bort. Mange nøglefunktioner var samlet hos Mai Larsen-Jensen, der i mere end 20 år bidrog til udviklingen af museerne, og som med sit stort netværk formidlede kontakter på kryds og tværs i Helsingør Kommune. Museerne skylder Mai Larsen-Jensen en stor tak for hendes indsats.

2019 blev et år der stod i udfordringernes og forandringernes tegn, men også hvor museet fik vigtige succeser, der sætter retning for de kommende års arbejde.

Besøgstal

I 2019 lagde 43.413 gæster vejen forbi et af de fire kommunale museer. Det er en fremgang på 14 pct. i forhold til året før. Bag tallene gemmer sig en særlig positiv udvikling på Flynderupgård Museet, der i 2019 havde 15.391 gæster mod 9.299. gæster i 2018. Bymuseet fik besøg af 4.059 gæster, og 20.611 gæster aflagde Mu-

seet Skibsklarerergaarden et besøg. Heraf var 16.000 gæster på Sundtoldsmarkedet. Værftsmuseet havde 3.352 gæster.

Mette Blomsterberg signerede kogebøger på Flynderupgård. Julemarkedet på Flynderupgård var en ny aktivitet i 2019.

1. Arbejdsgrundlag

Museerne Helsingør har som formål at drive et statsanerkendt kulturhistorisk museum for nyere tids kulturhistorie i Helsingør Kommune.

Det er Museerne Helsingørs mission:

- at være kulturhistorisk museum for Helsingørregnen
- at belyse forandringer, variationer og kontinuitet i menneskenes livsvilkår
- at virke for sikring af Helsingørregnens kulturarv ved indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling.

Det er Museerne Helsingørs vision:

- at være et fagligt stærkt lokalhistorisk museum, der både kan have regional og national betydning
- at have fokus på aktuelle og vedkommende temaer med betydning for nutidens forståelse af sammenhængen mellem fortid, nutid og fremtid

- at arbejde strategisk med kulturarven i byrummet og kulturlandskabet
- at være en demokratisk institution, der arbejder for mangfoldighed og flerstemmighed
- at understøtte den lokale selvforståelse og identitet
- at udvikle og understøtte frivilliges engagement i arbejdet med kulturarven inden for museernes kerneopgaver.

2. Samlinger og arkiv

Samlingen bestod pr. 31. december 2019 af 46.664 genstande, ca. 1.100 hyldemeter arkivalisk materiale og ca. 160.000 stk. fotos, grafik, kort- og tegninger.

2.1 Registrering

Museerne Helsingør indsamler genstande, arkivalier, fotografier og andet materiale, der dokumenterer livet i Helsingør Kommune. De indkomne genstande og arkivalier bliver løbende beskrevet, registreret og sikret for eftertiden.

Museerne fik i slutningen af 2018 et nyt magasin. For at udnytte pladsen bedst muligt er omorganisering blevet prioriteret. Det har samtidig givet anledning til en kritisk gennemgang af møbelsamlingen med henblik på senere kassation af møbler, der ikke lever op til nutidens kriterier for indsamling, f.eks. at møbler ikke har nogen rimelig beskrivelse af tidligere anvendelse eller som museerne har flere eksemplarer af. Kassation sker først efter godkendelse af Kulturstyrelsen. Inden skal giverne imidlertid kontaktes såfremt de findes.

I forbindelse med indflytningen i det nye magasin blev museernes store samling af faner gennemgået. Flere af fanerne, der er af silkestof er desværre i en ringe forfatning. Fanerne blev forsigtigt rullet ud, fotograferet, beskrevet og siden omhyggeligt foldet sammen igen. Konservering er desværre meget omkostningskrævende, derfor dokumenteres fanerne mens der endnu er noget tilbage. Efterfølgende opbevares de så skånsomt som muligt.

En af de fine faner der kom til samlingen i 2019. Denne er fra »Murersvendenes Syge- og Begravelseskasse«, som oprettedes i 1842.

En del af malerisamlingen, som befinder sig i magasinet på Flynderupgård Museet, blevet i 2019 revideret med hjælp af frivilligkræfter. Samlingen er blevet gennemgået og det er kontrolleret at de malerier, der er registreret står på deres plads. Arbejdet er ikke helt tilendebragt, men fortsætter i 2020.

Indflytningen i det nye magasin og den følgende omorganisering gør, at der er blevet plads mellem reolerne. Håndteringen af genstande er blevet lettere og medarbejderne kan igen komme til med de nødvendige løfteredskaber. Det betyder ikke at museerne fremover har ubegrænset plads til nye ting. Museerne følger Kulturstyrelsens anbefalinger om restriktiv indsamling. Det er ikke nok at tingene er gamle og fine. De skal have tilknytning til museets arbejdsområde og gerne være knyttet til museets forskningsindsats.

Det er blevet mere almindeligt at forskere og private ønsker adgang til genstandssamlingen. Museerne reserverede derfor den sidste onsdag i måneden til særligt interesserede, der efter begrundet anmodning fik adgang til magasinerne.

Det nye magasin gav anledning til en del omflytning mellem lokaliteterne. Her er det en efterløber til en brandsprøjte fra Helsingør Skibsværft der flyttes.

I november blev Museernes hidtidige digitale registreringsprogram, Regin, som har tjent landets museer trofast siden introduktionen i 2001, lukket ned for yderligere tilføjelser. Siden har Museernes registrator og arkivleder været på kursus i brug af det nye registreringsprogram SARA. SARA er et mere omfattende program, der kan håndtere mange flere data både fra statsanerkendte lokalmuseer og de store statslige museer. Endelig skal systemet også kunne bruges af kunstmuseer, naturhistoriske museer og andre specialmuseer. Det betyder at systemet er lidt tungere at arbejde med og vanskeligere at lære at kende. Desuden udvikles der stadig på systemet. Efter et par måneders brug synes det at være ved at falde på plads, og museerne ser ind imellem fordelene ved et mere omfattende system. Brugersportalen lader vente på sig, så indtil videre skal alle forespørgsler gå via museets personale.

2.2. Indsamling og erhvervelser

Museerne registrerede i 2019 134 genstande. Heraf er de 71 nytilkomne mens resten har stået i venteposition fra den periode i 2018 registreringssystemet REGIN, var lukket ned af Kulturstyrelsen i forbindelse med indførsel af et nyt registreringssystem SARA.

Museernes fine samling af faner blev i 2019 forøget med fem faner, heraf to fra den nyligt lukkede sangforening »Euterpe«. Fanerne er interessante fordi de bidrager til at give et billede af driften af foreningen. Samlingen forøgedes endvidere med tre faner fra fagforeningen 3F som afleverede 2 faner fra værftet og en fra »Havnearbejderne i Helsingør«.

Museernes samling af billeder af fremtrædende borgere fra Sundtoldstidens Helsingør blev suppleret med to portrætter. De forestiller hhv. brændevinsbrænder Christen Jeppesen (1783-1847) og hans anden hustru Maren Brandrup. Christen Jeppesen ejede foruden Brændevinsbrænderiet en billardsalon, opførte Hotel Skibet som lå på det der i dag er Blomstertorvet, i mange år en markant bygning på havnen. Hotel Skibet blev revet ned sammen med den karré den lå på stedet til omkring 1938. Portrætterne, der er i originalramme var en gave fra familien Damgaard Andersen.

I forbindelse med afslutningen af udstillingen »Simon Spies – Helsingørdrengen der fik vinger« modtog museerne forskellige genstande fra Jannie Spies. Der var primært tale om effekter fra Simon Spies' barndom i Helsingør. Blandt andet dåbskjole og skolestile, men også et par af de ikoniske stokke og et par leopardskindstøfler. Endelig modtog museerne et af Simon Spies' egenhændige malerier.

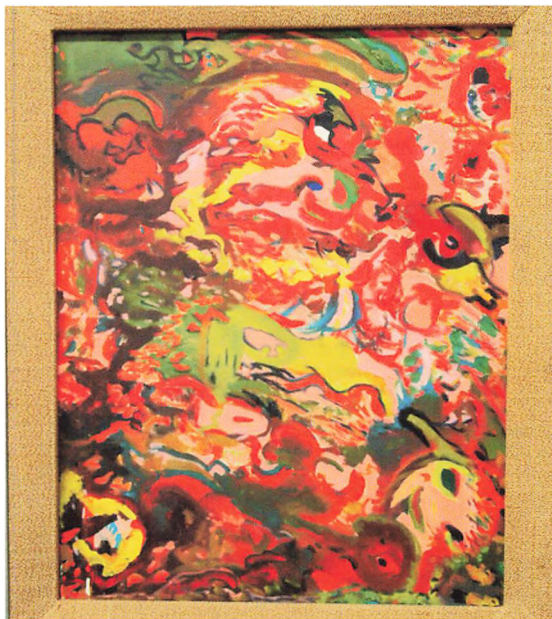
2.3. Lokalhistorisk Arkiv for Helsingør

Kommune

Det Lokalhistoriske Arkiv modtog 387 henvendelser fra borgere fra ind- og udland, myndigheder og institutioner såvel telefonisk som skriftligt. Mange borgere besøgte arkivet for at studere arkivalierne, og der blev gjort stor brug af Arkivets foto- og grafiksamling. Henvendelserne koncentrerede sig primært om

slægtsforskning, historiske begivenheder og ejendomsundersøgelser.

Arkivet modtog 80 donationer i løbet af året. Til Arkivets i forvejen fine samling af radiooptagelser blev der modtaget ca. 500 kassettebånd med udsendelser sendt i »Radio Lorensen« og i »Radiophelia«. Fremhæves skal også modtagelse af en lille fin tegning udført af en modstandsmand som tak til skipperen for en farefuld, men vellykket færd over Sundet i 1943. Værftsarkivet modtog 90 ringbind med oplysninger om skibe fra de danske rederier med optegnelser om skibenes historie og tekniske data. I forbindelse med udstillingen om Simon Spies – »Helsingørdrengen der fik vinger«, modtog arkivet en mindre samling arkivalier fra Simon Spies' barn- og ungdom i Helsingør.

Maleri udført af Simon Spies. Museet modtog med stor glæde fra Jannie Spies flere effekter og arkivalier fra Simon Spies virke.

Igen i 2019 blev der afholdt »Arkivernes Dag«, der er et landsdækkende initiativ. Denne gang med temaet »Kan du ikke finde din historie?«. Borgerne blev inviteret til et møde indenfor i

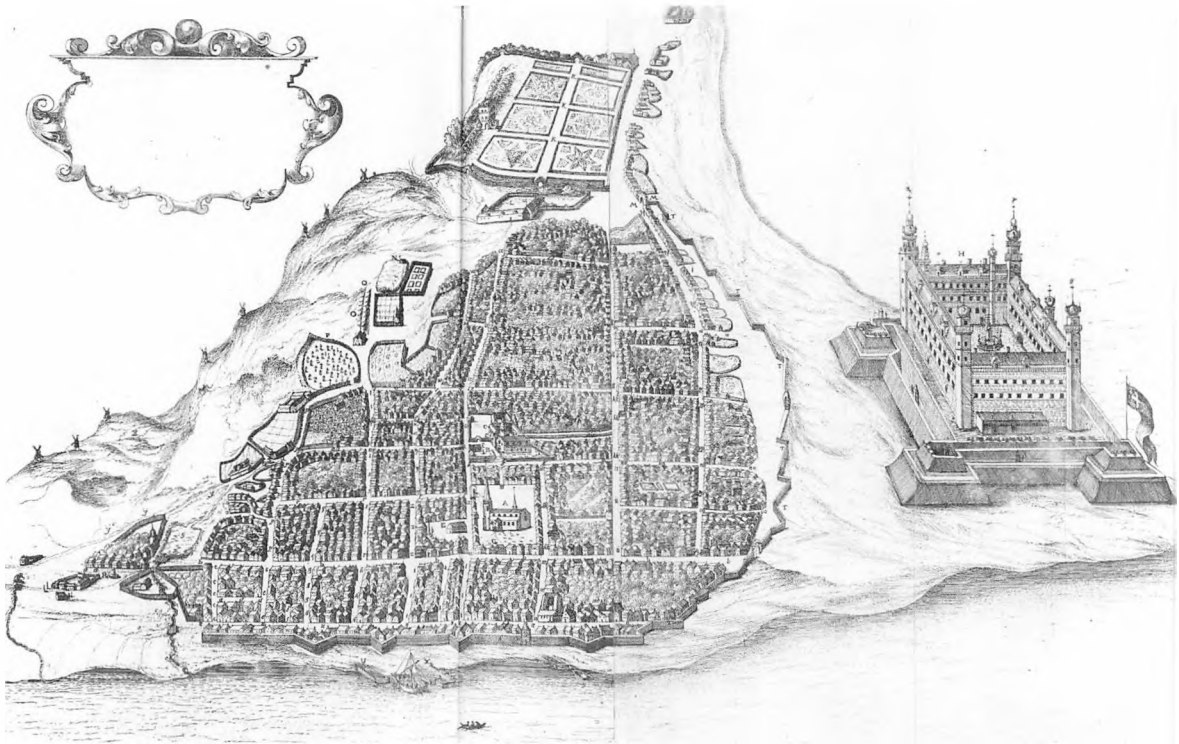
arkivets kontorer og fik hjælp til at dykke ned i den personlige historie, og mange benyttede sig af muligheden.

Samarbejdet med Biblioteket Kulturværftet fortsatte i 2019. Det betød at borgerne kunne benytte bibliotekets læsesal til gennemgang af arkivalier uden for arkivets åbningstid. Biblioteket var vært for arrangementet »Spørg arkivaren« den sidste mandag i måneden, hvor arkivets faginspektør besvarede borgernes spørgsmål om lokalhistorien. I ugeavisen »Nordsjælland« blev der besvaret spørgsmål af lokalhistorisk karakter i avisens brevkasse. Faginspektøren har året igennem året desuden leveret lokalhistoriske artikler til uge- og dagblade – særligt om bygningskulturarv.

Arkivet har tilknyttet en gruppe engagerede frivillige, som ydede hjælp til den store og meget omfattende opgave med revidering og omregistrering af Arkivets fotosamling. Arbejdet nåede i 2019 sit delmål på 30.000 registreringer. I de sidste år har frivillige hjulpet med revideringen og elektronisk registrering af det meget store værftsarkiv. Det afsluttedes i 2019. Det krævende arbejde med registrering af arkivet fra K.F. Marstrands virksomhed fortsatte. Arbejdet forventes at fortsætte i de kommende år.

3. Forskning og undersøgelser

Museerne Helsingør har en forpligtelse til at drive forskning i emner, der ligger indenfor museernes arbejdsområde. Hvor museet de seneste år har haft mindre forskningsprojekter, blev 2019 indledt med udarbejdelsen af en forskningsansøgning til VELUX FONDENS museumsprogram, som hvert år uddeler midler til projekter, der styrker samarbejdet mellem museernes forskere og formidlere og universiteternes forskere samt bidrager til, at forskningsfunderet viden formidles på museerne i en form, der engagerer og involverer de besøgende. Forskningsansøgningen førte til, at Museerne Helsingør i maj fik den glædelige nyhed om, at projektet »Stemmer fra værftet« havde modtaget 4 mio. kr. som et af tre danske

Bydelen Sanden er Helsingørs Atlantis. Bydelen blev delvis nedrevet i forbindelse med den svenske besættelse af Kronborg i 1658-60. Bydelen ses her på et kort fra første halvdel af 1600-tallet. Fra Resens Billedatlas over danske byer.

museer, der satte fokus på at styrke forskning og nytænke formidling.

Museernes forskning i 2019, der er igangværende:

Stemmer fra værftet. Udføres af museumsinspektør Lars Kjølhede Christensen, museumsinspektør Nicolai Juel Vædele og forskningsleder Iben Vyff. Forskningsprojektet er et samarbejde med professor Anette Warring (forskningsgruppen Erindring og fortidsbrug, RUC), post.doc. Anne Brædder (forskningsgruppen Erindring og fortidsbrug, RUC) og Bo Søby Kristensen (Operate Experience). I projektet Stemmer fra værftet. Erindringer om værftskultur som forskningsfelt og museal formidlingspraksis er der fokus på, hvordan indsamlede og lydformidlede erindringer fra tidligere ansatte på de

danske værfter kan skabe nærværende og vedkommende museumsoplevelser for museumsgæster på Værftsmuseet i Helsingør.

Overordnet består projektet af to dele. I den første del er der fokus på at kvalificere, hvad det mere præcist betyder for menneskers erindringsarbejde, når indsamling af deres erindringer sker i forskellige kontekster og bliver udløst af forskellige påvirkninger eller memory triggers. Hvordan påvirker det f.eks. erindringer at gense bygninger fra en tidligere arbejdsplads eller at erindringsarbejdet igangsættes i samtale over et fotoalbum? I den anden del af projektet undersøges det, hvordan forskellige formidlingsmæssige bearbejdnings af de indsamlede erindringer kan skabe en lydformidling, der giver museumsgæsten mulighed for både individuel identifikation og

en social museumsoplevelse. Projektet er forankret på Museerne Helsingør og vil foregå i perioden fra 1. september 2019 til 31. august 2022. I denne periode vil forskningsleder Iben Vyff være tilknyttet forskningsgruppen Erin-dring og fortidsbrug på institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, RUC, som gæsteforsker.

Afsluttede projekter i 2019:

Sanden – En undersøgelse af den forsvundne Helsingørbydel »Sanden« som lå mellem Mariæ Kirke og Kloster og Kronborg. Undersøgelsen blev foretaget af arkæolog Liv Appel, Museum Nordsjælland, med assistance fra registrator Peter M.M. Christensen, Museerne i Helsingør og volontør samme sted Torben Bill-Jessen. Sanden blev ødelagt i forbindelse med den svenske hærs belejring og angreb på Kronborg i 1658. Undersøgelsen forsøger at tegne et billede af beboere og bebyggelse på Sanden, med udgangspunkt i Mariæ Kirkes regnskaber samt skrifter og andre sjældent benyttede kilder til områdets historie. Projektet har resulteret i en artikel, der nu afventer bedømmelse fra fagfæller.

3.1 Undersøgelser

Gravminder på Hellebæk og Ålsgårdes kirkegårde. Registrator ved Museerne Helsingør, Peter M.M. Christensen forestod i anden halvdel af 2019 en undersøgelse og registrering af bevaringsværdige gravminder på Hellebæk og Ålsgaarde kirkegårde. I samarbejde med Erik Trolle og Flemming Holm fra Hellebæk-Ålsgårde Egnshistoriske Forening, og med villig assistance fra kirkegårdsgartner Kit Rosager, samt Per Aagaard og John Hansen blev der identificeret 35 gravminder på Hellebæk kirkegård og 7 fra Ålsgårde kirkegård, der blev fundet bevaringsværdige. En rapport og et registreringskort er under udarbejdelse, hvorefter det vil være op til et kirkegårdssyn at bestemme, hvilke gravminder der bevares. Fonden til støtte for området Hellebæk-Ålsgårde Egnshistoriske Forening har støttet projektet økonomisk.

3.2. Forvaltning af den faste kulturarv

Museerne Helsingør skal medvirke til sikring af kulturarven i forbindelse med den fysiske planlægning og forberedelse af bygge- og anlægsarbejder i henhold til museumslovens kapitel 8. Museerne rådgiver både private og Helsingør Kommune i forhold vedrørende bygningskulturarv og kulturmiljøværdier.

I 2019 behandlede Museerne flere sager, hvoraf nogle skal omtales her.

Ejendommen Lundegade 4 var allerede en sag i 2018, men som museerne også var involveret i i det forløbne år. Ejendommen, der i dag er nedrevet, bestod af et lavt forhus fra ca. 1750 mod gaden og et større baghus fra 1882. Bygningerne havde ikke været vedligeholdt i en længere årrække og var kritisk forfaldne. Ejeren ønskede derfor nedrivning til fordel for nyt boligbyggeri. Efter en bygningsmæssig og arkivalisk undersøgelse anbefalede museerne en restaurering af de bevaringsværdige bygninger. Uden at være fredet, men med en SAVE-værdi, krævede en nedrivning godkendelse af byrådet. Det var der et flertal for. Sagen understreger vigtigheden af en løbende indsats i formidling af kulturarven, sådan at ejere af kulturarven er bevidste om dens værdi.

Museet arbejdede i 2019 for sikring af en del af det område ved Nordre Strandvej, der skal udstykkes til boligbyggeri efter udflytningen af fodboldstadion til Gl. Hellebækvej. Museet havde fokus på den nedrevne lysteje-dom Sommarivas tidligere parkområde, der er beliggende nord for Blokhusvej mellem kystskrænten og Nordre Strandvej. Området rummer det fredede Lappestens Batteri, der blev bygget i 1808 som en del af et omfattende kystforsvar. På grund af batteriets status som fredet fortidsminde, skal fortidsmindebeskyttelseslinien respekteres. Det betyder at der ikke må ændres på tilstanden i en afstand på 100 meter omkring batteriet, målt fra yderkanten. Museet påpegede, ved såvel møder som rundvisninger på stedet, vigtigheden af at sikre en sammenhæng i det ubebyggede område mellem kystskrænten og Øresund. Det er opfyldt ved Som-

marivas tidligere parkområde. Museerne har foreslået, at Lapestens Batteri restaureres og tilbageføres til sin oprindelige form.

Området ved Nordre Strandvej i Helsingør der planlægges udstykket til beboelser efter fodboldstadionet er flyttet til nye faciliteter på Gl. Hellebækvej.

I forbindelse med udarbejdelse af Råstofplan 2012 har Region Hovedstaden modtaget forslag om et nyt graveområde på en del af landsbyen Reerstrups jorde. Museet modtog i efteråret 2019 henvendelse fra en borger, der var bekymret for de omfattende ødelæggelser, den påtænkte råstofudvinding ville medføre. Det påtænkte graveområde omfatter jordene til to af landsbyens gårde, nemlig Kroglund (matr. 1a, Reerstrup) og Grønnehavegaard (matr. 2a, Reerstrup), der begge er beliggende syd for Kongevejen mellem Hillerød og Helsingør. Reerstrup nævnes i Esrum Klosters brevbog i det

15. århundrede, men landsbyen, der oprindeligt bestod af 3, senere 2 gårde og tre vange, kan være betydeligt ældre. Det område der er udset til råstofudvindingen, kan have udgjort de tidligste jorde til landsbyen. Endvidere findes en gravrøse og en fægang på arealet. Fægangene, der er særlige for Helsingørregnen, blev etableret i forbindelse med udskiftningsforretningerne i 1790 for at sikre bøndernes kvæg adgang til græsning på de tillagte overdrevsjorde ved Krogenberg Hegns nordside nær Marianelund. Den stengærdehegnede fægang gik langs grænsen mellem Nyrup Hegn og Krogenberg Hegn. Den er stort set bevaret til i dag. Hvis jordene indgår i den planlagte råstofudvinding, vil en meget væsentlig del af Reerstrups kulturmiljøværdi blive ødelagt. Museet arbejder på en rapport om stedets høje kulturværdi, der baserer sig på såvel besigtigelser som på et væsentligt skriftligt kildemateriale til områdets historie. Den er planlagt tilsendt Region Hovedstaden i løbet af foråret 2020.

Museerne fungerede i 2019 fortsat som konsulent for Helsingør Kommunes Center for By, Land og Vand i forbindelse med navngivning af nye veje. Rådgivningen tager udgangspunkt i gamle stednavne, der har været benyttet i området og ofte i dag er glemt. På den måde kan de nye vejnavne vække til eftertanke og formidle kulturhistorien.

Museernes samarbejde med centrets Team Byudvikling om klimasikring af bykernen fortsætter stadig i forbindelse med de snart færdiggjorte planer om nye belægningsplaner. Planerne blev for nogle år siden sat i bero, men blev besluttet genoptaget i 2019; i første omgang med omlægning af Hestemøllestræde i forbindelse med et byrumsprojekt, hvor belægnings-, belysning og øvrigt byrumsinventar skal udskiftes. I arbejdet har museets righoldige fotoarkiv været til stor hjælp med oplysninger om, hvordan brolægningen oprindeligt så ud i byens gader. Således havde nogle gader eksempelvis borduresten som kantsten, og andre gader de kendte smalle kantsten. De store planhuggede brosten blev almindelige i Helsingør fra omkring 1840, hvor mange gader

og stræder stadig var belagt med utildannede marksten. Kunsten er at forene den gamle, mestendels forsvundne brolægningens charme med nutidens langt strengere krav til den rette belægningsform, der under alle omstændigheder atter skal være granit og ikke beton.

Kirkestræde er her fotograferet i 1933 med sin brolægning fra 1870'erne. Den blev erstattet med asfalt i 1940'erne. Museets fotografier er væsentlige kilder til forståelse af byens forskellige typer brolægninger, idet de fleste brolagte gader og stræder blev asfalteret i løbet af det 20. århundrede og brostenene mestendels fjernet.

4. Konserverings- og bevaringsarbejde

Bevaringsarbejdet blev tilrettelagt som en indsats i forbindelse med omorganisering af pladsen i museernes magasiner. Bevaringsstanden af samlingen af faner blev dokumenteret. Møbelsamlingen blev gennemgået med henblik på både stand og relevans.

De fysiske rammer omkring samlingerne blev forbedret. I slutningen af året fik magasinet på Flynderupgård nyt varmesystem, og et nyt digitalt målesystem til at kontrollere indeklimaet i vores udstillinger og magasiner er blevet implementeret. Det er forventningen at vi vil opleve temperaturudsving, til gavn for genstandenes bevaring.

5. Formidling

Museerne Helsingørs udstillingssteder er Helsingør Bymuseum, Museet Skibsklarerergaarden, Værftsmuseet og Flynderupgård Museet. Udstillingsstederne formidler hver en del af Helsingørs historie, der udgør en fælles samlet fortælling.

5.1 Udstillinger og aktiviteter

Museerne viste i 2019 særudstillingerne:

1. *De gjorde det – om jøderedningen fra Espergærde og Snekkersten i 1943*, særudstilling på Flynderupgård Museet af initiativgruppen Undtagelsen. 15. marts til 2. juni 2019.
2. *Magtens landskab – på sporet af Kongernes Nordsjælland*. Opsat på Flynderupgård Museet i 2018 som bidrag til Nationalparken Kongernes Nordsjælland, fortsatte i 2019.
3. *Simon Spies – »Helsingørdrengen der fik vinger«*. Særudstilling på Helsingør Bymuseum. 1. juni 2017 – sluttede 31. maj 2019.
4. *Helsingørtapetet – kulturer mødes ved Kronborg*. Særudstilling på Helsingør Bymuseum. 29. september 2019 til 1. maj 2020.

Erindringskøkkenet Spisestuen er en del af Flynderupgård Museet og et museumstilbud. Køkkenet arbejder med madkultur fra første

halvdel af 1900-tallet i Nordsjælland. En landsdel, hvor bønder, fiskere og borgerskab havde vidt forskellig adgang til afgrøder, kød, fisk og eksotiske varer. Spisestuen arbejder med husmoderskab og det gode håndværk i køkkenet, hvor maden laves fra grunden efter historiske opskrifter. Erindringskøkkenet var også i 2019 et populært spisested, fyldt med gæster i sommerhalvåret og op mod jul.

Det historiske landbrug er som erindringskøkkenet et museumstilbud, der formidler livet på landet, som det fandt sted i første halvdel af 1900-tallet. Gamle danske husdyrracer og traditionelle afgrøder er grundstammen i det historiske landbrug. Dyreholdet bestod i 2019 af den jyske hest, dansk rød malkeko, hvid dansk landrace svin, marskfår, ænder, gæs og høns af

Bevaringsbesætningen af rød dansk ko på Flynderupgård Museet blev i efteråret suppleret med en ko og to kalve. I Danmark findes ca. 450 tilbage af racen hvoraf fem kan ses på Flynderupgård.

racen hvide italienere. Med hjælp fra Flynderupgårds Venner blev det muligt at købe yderligere tre røde køer til besætningen, som ved årsskiftet var på fem køer.

Udstillingsstederne repræsenterer forskellige dele af Helsingørs historie, hvor historien formidles der hvor den fandt sted. Autenticitet og historiens nærvær var det bærende princip. Projekt raske gårdkatte var en indsats i året. Antallet af katte på gården blev med hjælp fra dyrlægehuset Arken reguleret og hunkattene neutraliseret.

Gårdens dyr tiltrak mange især børnefamilier, der på Flynderupgård kom tæt på landbrugsdyrene. Gårdens medarbejder inviterede året igennem gæsterne ind i stalden og ud på besøg i marken. Gæsternes personlige møde med landmændene og andre på gården blev prioriteret i formidlingen.

5.2 Museerne Helsingør på sociale medier

Museerne Helsingør har profiler på Facebook og på Instagram. På Facebook informerer vi om museets arrangementer, udstillinger og begivenheder. Det er også her vi f.eks. holder vores følgere opdateret om, hvordan Værftets mulepose bliver reproduceret, eller lægger stemningsfulde billeder og information ud fra begivenheder på museerne. Museerne har 1.116 følgere på Facebook pr. 31.12. 2019.

På Instagram formidles historier, genstande, aktiviteter og »bag kulisserne« i billeder. Ved en målrettet brug af hashtags er mulighederne for at nå bredt ud store. Museerne har 1082 følgere pr. 31.12. 2019.

5.3 Udvikling af museernes formidling

Flynderupgård Museet

I efteråret 2019 formede der sig en handleplan for Flynderupgård Museet, der udsprang af et længere visionsarbejde iværksat tidligere på året. Flynderupgård skal i 2020 være et levende museum, hvor besøgende bliver en del af stedets DNA og udtryk. Missionen er enkel. Mødet mellem gæst, ansat og lokale frivillige flyder i fremtiden sammen i en samlet fortælling, der formidles i levende live og i en 1:1 op-

levelse. Ambitionen er at skabe en tidslomme, hvor nutid og fortid mødes i en fortælling, der foregår midt i kulturlandskabet i hjertet af Helsingør Kommune. Flynderupgård omdannes til den rene fortælling om en lystgård i Nordsjælland med de vigtigste elementer, der kan understøtte publikums oplevelse og historiske indsigt.

Forberedelsen gik i gang i 2019 under ledelse af enhedsleder Thomas Nielsen.

Hovedbygningens stuer og rum føres tilbage til sit oprindelige udtryk og interiør fra 1920'erne. Hvordan forenes originalgenstande fra samlingerne og gæsternes brug? De meto- diske overvejelser var og er en væsentlig del af forberedelserne, der skal sikre balancen mellem benyttelse og bevarelse, når gæsterne inviteres indenfor til at bruge huset. Det skal være muligt for de besøgende at sætte sig i møblerne, tage en bog ud af reolen med de oprindelige havetegninger i biblioteket, nyde roen foran pejsten eller blot slå sig ned i havestuen med en kop kaffe. Husets grundindretning skal danne rammen om årtidsbestemte aktiviteter, der igen og igen fornyer gæster, frivillige og medarbejdernes oplevelser og tilknytning til stedet.

Lystgården bliver således en åben tilgængelig kulturinstitution der med museal kvalitet inviterer ind i den historiske fortælling. Gårdens miljø vil yderligere bidrage til en lang række sammenhængende oplevelser fra jord til bord.

I sidebygningen arbejdes der med udvikling af et visitorcenter for Nationalpark Kongernes Nordsjælland, hvor en særudstilling og smukke guldaldermalerier understreger fortællingen om magtens landskab og dermed på en og samme tid både byder publikum ind og ud til spændende destinationer i hele Nationalparken.

Værftsmuseet

Udviklingen af Værftsmuseet til et nationalt museum for den danske værftshistorie fortsatte i 2019, og i september blev to nye inspektører, Lars Kjølhede Christensen og Nikolai Juel Vædele ansat til at udvikle Danmarks Værfts-

museum sammen med Iben Vyff og den strategiske følgegruppe, der fortsat følger udviklingen af et kommende nationalt museum tæt.

Som led i at synliggøre det eksisterede museum samt understrege det store potentiale museet har, ved at ligge netop der, hvor det ligger, indledte Lars Christensen, Nicolai Vædele og Iben Vyff i slutningen af 2019 et projekt med arbejdstitlen *Museet på vrangen*. Projektet har til formål at formidle Helsingør Værfts historie uden for Værftsmuseets mure; i området omkring de gamle værftshaller og Kulturværftet og i resten af byen. Formidlingen vil få mange forskellige former og vil inddrage flere forskellige medier.

Som et led i at skabe opmærksomhed omkring værftsmuseet fik inspektør Nikolai Juel Vædele en ide om at reproducere en af værftsmuseets genstande – en mulepose – og sætte den i produktion og til salg i museumsbutikken. Håndværkerne på værftet havde en mulepose, som blev brugt til at bære værktøj, madpakker og måske en enkelt øl. I værftstiden blev muleposerne produceret af riggerne og alle håndværkere på værftet fik en udleveret på deres første arbejdsdag. Via autentiske metoder bliver muleposen nu produceret af frivillige i museets historiske systue, værftsgruppen og i hal 16, og relanceringen af muleposen blev en stor succes, der trak adskillige avisartikler og radiointerviews. Folk skrev sig på venteliste for at bestille de første poser, der blev færdige lige før jul. I den anledning blev der arrangeret et pop-up arrangement på Værftsmuseet med tale, gløgg og pebernødder, der samlede ca. 60 besøgende.

Via relanceringen af muleposen oplevede Værftsmuseet at blive sat på byens politiske og folkelige dagsorden. Muleposen åbnede op for at tale om værftsliv, håndværk på værftet og mindede lokale helsingoranere om Helsingørs identitet som værftsindustriby. Disse interessante observationer fik undervisningsansvarlig Line Brun Stallknecht og forskningsansvarlig Iben Vyff til at sende et artikelforslag ind til Museumstidsskriftet Tings Tale. Heri undersøges hvordan re-aktualiseringen af muleposen

påvirker individuelle og kollektive erindringer og spiller sammen med den lokale, historiske identitet som værftsby.

5.4 Arrangementer Helsingør Bymuseum

Byvandring. Alle onsdage i juni, juli og august var der med udgangspunkt i Bymuseet tilbud om byvandring i det historiske Helsingør med museets vægter.

Sundtolden i børnehøjde. Bymuseet lagde 22. og 23. august hus til en danseskole for folkeskolens 4. klasse, der øvede dansetrin i Trollesalen, og i museets gårdhave blev der prøvet kræfter med tøjvask.

Det er sjovt, men lidt svært at brodere, konstaterede en dreng der var på besøg i efterårsferien.

Helsingørtapetet. 27. september åbnede særudstillingen *Helsingørtapetet – kulturer mødes ved Kronborg*. Det markeredes med møde mellem forskellige kulturer relateret til historierne i Helsingørtapetet. Nøjsomheds klub Oliven bød på the og søde sager fra Mellemøsten og Buzor Nenic spillede musik fra Balkan.

Kulturnat. Helsingør Bymuseum havde gratis adgang til den nyåbnede udstilling Helsingørtapetet.

Helsingørtapetet fortæller. 27. november var fortællegruppen Rolling Stories på besøg og fortalte fængende fortællinger med afsæt i Helsingørtapetet.

Efterårsferien bød på aktiviteter for familier. Udstillingen Helsingørtapetet gav børn og voksne mulighed for at øve sig i arabiske bogstaver, brodere eller farvelægge motiver fra tapetet.

Museet Skibsklarerergaarden

Omvisninger. Alle hverdage var der tilbud om omvisning på museet ved gruppen af frivillige omvisere. Omvisningerne, der var annoncerede til hvert hele klokkeslæt i museets åbningstid, blev tilpasset gæsternes ønsker og interesser.

Til middag hos Simmelkjær anno 1819. I samarbejde Odd Fellow Logen og Det Kongelige Privilegerede Skydeselskab blev der i ugen inden Sundtoldsmarkedet afholdt en historisk middag anno 1819. Arrangementet startede i Museet Skibsklarerergaarden, hvor gæsterne fik introduktion til en skibsklarerers virksomhed i Sundtoldstiden. Odd Fellow logen, Strandgade 95 lagde sine historiske lokaler til ved middagen.

Barn i Sundtoldstiden for skolebørn og Sundtolden i børnehøjde for dagtilbud. Sanser og undervisningsaktiviteter for børn i forbindelse med Sundtoldsmarkedet blev afholdt den 22. og 23. august 2019. Arrangementet er nærmere omtalt under punkt 6 Undervisning.

Sundtoldsmarkedet 2019 blev afholdt lørdag den 24. august på havnepladsen foran Skibsklarerergaarden og på Kongekajen. Sundtoldsmarkedet blev i 2019 planlagt og afviklet af frivillige i samarbejde med museerne. Med 450 aktive frivillige på dagen, er markedet blandt et af de største samskabelsesprojekter i Helsingør Kommune. Formålet med markedet er at skabe interesse for Helsingørs historie som Sundtoldens by. 16.000 gæster besøgte markedet i år. Som optakt til markedet var der foredrag den 20. august, guidet vandring på Helsingør Kirkegård og på Biblioteket Kulturværftet vises udstillingen *Øl, brød og grød – mad i Sundtoldstidens Helsingør*.

Knepefestivalen. Skibsklarerergaarden huser Helsingørs ældste udskænkingssted, der blev vakt til live under Knepe Festival den 6. og 7. oktober. I skipperstuen på Skibsklarerergaarden var der fællesang og knepestemning.

Værftsmuseet:

Byvandring

Med Værftsmuseet som udgangspunkt var der den 13.10. og 27.10. mulighed for at komme på byvandring i Troels Kløvedals fodspor. Byvandringen var en understøttelse af M/S Museet for Søfarts udstilling *Frihedens værksted – Kløvedal og livet med Nordkaperen*.

Fyraftensfortællinger. Værftsmuseet afholdt to fyraftensfortællinger i 2019. Den 11.4. fortalte civilingeniør Hans Otto Kristensen den spændende historie om, hvordan den helsingørbyggede færge, Dronning Ingrid, blev omdannet til et topmoderne hospitalsskib.

Det har siden 2007 sejlet langs Afrikas kyst, hvor frivillige læger og sygeplejesker kurerer mange fattige mennesker for alvorlige sygdomme. Den 14.11. berettede Gaston Nielsen om tiden som lærlingeinstruktør på lærlingegalleriet på Helsingør Skibsværft.

Kulturjagten. 14. juni blev Kulturjagten sat i gang for 7. år i træk. Jagten gik rundt til byens kulturelle steder, hvor børn og voksne skulle

finde byens glemte historier. Museerne bidrog både på Den Røde Plads, hvor deltagerne fandt på øgenavne og skrev dem med kridt på asfalten, hvorefter de gik ind i bestyrelseslokalet på Værftsmuseet for at møde Høstakken, der livligt berettede om historien om Champagnegaloppen. På Skibsklarerergaarden blev børn og voksne mødt af stuepigen og i Skipperstuen skulle de fortælle om deres oplevelser til H.C. Andersen, så han kunne få inspirationen til at skrive tilbage.

For Fuld Skrue 23.-25. juli. Værftsmuseet afholdt i samarbejde med det maritimt historiske værksted hal 16 kreativt værksted for børn og voksne. På Den Røde Plads blev der bygget små træskibe, der udstyredes med anker, tovværk og flag i miniature. Der var stabelafløbning 3 gange pr. dag med flagguirlander, saftevand, popkorn og sømandsmusik.

Et skib bliver til på Værftsmuseet i værkstedet under »For fuld skrue« i skolernes sommerferie 23.-25. juli.

Børn og voksne hygger sig og lever sig ind i livet på landet anno 1920. Hver onsdag i skolernes sommerferie inviterede Flynderupgårds Venner til aktiviteter.

Værftsmuseet tiltrækker altid mange besøgende på kulturnatten. Her fortalte museernes nye inspektører om planerne for Danmarks Værftsmuseum, der var kaffe på kanden og Bjørnebanden sang shanty.

Muleposer jul show-off. 19. december. Pop-up arrangement med præsentation af Værftsmuseets håndsyede muleposter, fremstillet efter original fra genstandssamlingen.

Flynderupgård Museet

Året igennem besøges Flynderupgård Museet af naturelskere i alle aldre.

Der er altid noget at opleve i det levende landbrug, hvor landmændene gerne inviterer indenfor i stalden og fortæller om arbejdet på gården og i marken.

Vinterferie. Flynderupgårds Venner inviterede traditionen tro indenfor til vintersysler på museet. I gårdens værksted kunne børn lave forskelligt træsløjd. Museets melkværn var i gang, og der var mulighed for at få mel og en opskrift på gærbrød med hjem.

God morgen til dyrene. 17. april og 24. april blev de morgenfriske inviteret indenfor i stalden til en snak om dyrenes pasning.

Grundlovsdag. Flynderupgård Museet dannede også i 2019 rammen om en ikke-politisk festligholdelse af Grundlovsdag. Dagen blev fejret med bidrag fra Kronborg Brass, Helsingør kammerkor og taler var teaterdirektør Jens Frimann.

Sommerferie. Fem onsdage i skolernes sommerferie arrangerede Flynderupgårds Venner aktiviteter på Flynderupgård, hvor børn kunne blive karl eller pige for en dag. Aktiviteterne bestod blandt andet i at slå reb, smede søm, skrælle kartofler, og i opvask og håndvask af tøj i museet vaskevugge.

Efterårsferie. På Flynderupgård (uge 42) var efterårsferien kartoffelferie. Børn og voksne kom med i marken for at tage kartofler op, sådan som det tidligere var almindeligt på landet. I laden pressede Flynderupgårds Venner æblesaft af årets høst, der blev fremstillet roelygter og lavet pandekager over trækul.

Høstfest og marked. Lørdag den 7. september var der traditionen tro inviteret til høstfest og marked. I gårdens røde hejselade serveredes god gammeldags flækkesteg fra madmors køkken. På markedspladsen sørgede Ryttergårdens Spillemand for musik, der var tumlehal for børnene og hestevognskørsel. Gårdspladsen var fuld af aktiviteter i handelsboder med varer fra lokale producenter, blandt andet honning, uld og skind, pileflet, nyopgravede kartofler, syltede varer og andre lokale specialiteter.

Jul på Flynderupgård. Museet lagde i december hus til fire fortælleforestillinger med titlen Det Bimler og Bamler. Arrangementet henvendte sig til skolernes yngste klasser.

Julemarked. 14. december afholdtes der i samarbejde med Flynderupgårds Venner Nordsjællands hyggeligste julemarked med salg af juletræer, håndværk og nørklerier, søde sager og lokale produkter. Mette Blomsterberg signerede kogebøger og Dansk Jagtforbund havde doneret 200 fasaner til uddeling som en alternativ julefugl.

Helsingørs Lokalarkiv

Spørg arkivaren. I samarbejde med biblioteket Kulturværftet blev det afholdt hver den første mandag i måneden. Her kunne borgerne stille spørgsmål til arkivets fagarkivar om lokalhistorien.

Øresundstoldregnskaberne – Helsingørs Verdenskulturarv. 23. august. Officiel markering af afslutningen af digitaliseringen. Arkivet deltog i samarbejde med Helsingør Kommune og M/S Museet for Søfart.

Arkivernes dag. 4. november blev afholdt på Museet Skibsklarerergaarden. Samtidig markeredes Arkivets 70-års fødselsdag. Lokalar-kivet i Helsingør er blandt landet ældste.

6. Undervisning

I 2019 har undervisningsafdelingen fokuseret på at etablere faste forløb, der aktiverer krop, sanser og nysgerrighed på alle museerne. Derudover har vi både afviklet egne aktiviteter og samarbejdet med kommunens børnekulturnetværk om at tilbyde børn og unge kvalitetssindgange til vores lokale historie. I 2019 har små 2.000 børn, unge og deres familier oplevet og deltaget i museets undervisningsaktiviteter samt familiearrangementer.

Sundtoldsmarkedet

I ugen op til Sundtoldsmarkedet tilbød Museerne igen oplevelsesforløb om at være barn i sundtoldstiden til både dagtilbuddenes ældste børn og til folkeskolens 5. klasser.

Torsdag og fredag før sundtoldsmarkedet mødte 10 klasser ind til en oplevelsesrig tur rundt i byrummet i og omkring Bymuseet. De vaskede tøj hos fattigkonerne på Fattiggården i Bymuseets gård; De lærte en selskabsdans til børneballet i Trollesalen hos de strenge danselærerinder; I klosterhaven var de så heldige at have frikvarter fra latinskolen, hvor guvernanterne igangsatte forskellige lege og kappestrid, og endelig oplevede børnene at være i tjeneste hos en rig klarererfamilie, hvor de skulle hente vand ved brønden og transportere det i træsko rundt om karreen. Helsingør Skoles afdeling Skolen i Bymidten deltog igen i år med en hel årgang og havde også en skolebod om lørdagen på Sundtoldsmarkedet.

De ældste børnehalebørn blev inviteret til at deltage i »Sundtolden i Børnehøjde« på Skibsklarerergaarden, hvor børnene lugtede, følte

Børnene hænger rent tøj op på tørresnoeren i Bymuseets gårdhave. Her var frem til 1901 Fattiggård. Foto: Line Brun Stallknecht.

og smagte på historien. Bl.a. besøgte de museets vaskekoner, og børnene hjalp med at vaske tøj i vaskevuggen og ophængning til tørring. De rullede tønder og bar sække ned til havnen, hvor der var mulighed for at smage på beskøjter og lugte til sild. Det er tredje år Museerne tilbyder arrangementet, og det er tydeligt at det er blevet et kendt arrangement i børnehaverne som man prioriterer at deltage i. I år deltog 121 børn fra 11 institutioner med deres voksne.

Byen fortæller

I løbet af september og oktober fik ca. 560 elever fra kommunens 4. klasser en historisk byvandring, som startede og sluttede på Skibsklarerergaarden. Turen gik gennem »Contoiret«, Skipperstuen og »Boutiken« ud i byens gyder og stræder, hvor stedsspecifikke historier blev levendegjort af André Andersen.

Helsingørtapetet – kulturer mødes ved Kronborg

10 udskolingsklasser besøgte udstillingen i efteråret. Via tapetets motiver har de fået et indblik i at være på flugt og ankomme til en fremmed kultur i Danmark. På baggrund af dette reflekterede eleverne over, hvordan de selv ville ønske at blive modtaget i en fremmed kultur. Eleverne udtænker integrationsaktiviteter som de formidler med broderi, som er udstillet i forlængelse af Trollesalen. Undervisningsforløbet er et fast tilbud til udskolingsklasser frem til 1. maj 2021, hvor særudstillingen slutter.

Håndværk på Værftet

Der er et stort undervisningspotentiale i at sætte håndværket fra værftstiden i spil i diverse undervisningstilbud. Det viste sig tydeligt, da undervisningsforløbet Lærling på Værftet blev udbudt i hæftet *Kulturens Børn* i maj måned. De 15 klasser der var kapacitet til i forløbet, blev hurtigt booket, og en venteliste måtte oprettes. I samarbejde med nogle af mændene fra Værftsgruppen arbejdedes der på at skabe værdi i mødet mellem værftets frivillige og skoleelever gennem autentiske håndværksteknikker og levende værksteder på værftet. VELUX FONDEN, puljen til ældre aktive støttede udviklingen og opbygningen af mobile værkstedsstationer til bl.a. dette formål.

Flynderupgård Museet

Skoleklasserne fra 0.-7. klasse besøgte landbruget året igennem i forbindelse med undervisning. Børn og unge havde i efteråret mulighed for at gå med landmanden i marken og deltage i kartoffeloptagning. Besøg i stalden og samtaler om gårdens dyr var andre oplevel-

ser på gården. Et pilotprojekt, hvor en klasse i foråret deltog i håndsåning, blev afprøvet. I sommerferien besøgte udvekslingsstuderende fra DIS museet, med introduktion til dansk madkultur i erindringskøkkenet og efterfølgende deltagelse i arbejdet på gården.

7. Samarbejde med andre kulturhistoriske museer, kulturinstitutioner og lignende

Museerne Helsingør indgik i 2019 i en række samarbejder i og uden for kommunen.

Museerne Helsingør deltager i det fagligt forpligtende museumssamarbejde i Nordsjælland, der består af Rudersdal Museer, Museum Nordsjælland, Furesø Museer og for Museerne Helsingør. Det fagligt forpligtende samarbejde er en platform for erfaringsudveksling mellem for museerne. Museerne samarbejder om det digitale forskningstidsskrift *Gransk*. Museerne Helsingør indgår i redaktionen med to medarbejdere. Det første nummer af tidsskriftet var tilgængeligt midt i december og i det bidrager Museerne Helsingør med artiklen *Brandulykken i ventilgraven – et mikrohistorisk studie af Helsingør Skibsværft* af Niels Hein, tidligere ansat som museumsinspektør på museet.

Gransk

I december publiceredes det første af det digitale forskningstidsskrift Gransk. Tidsskriftet er et samarbejde mellem Museerne i Helsingør, Rudersdal Museer, Furesø Museer og Museum Nordsjælland.

Samarbejdet med Helsingborgs Museum blev i 2019 revitaliseret gennem Helsingørs og Helsingborgs forpligtende samarbejde, hvor kulturen er kommet med i aftalen. Et kulturtræf på tværs af Sundet blev afholdt 20. november i Helsingborg, hvor Museerne Helsingør og Helsingborgs Museum præsenterede samarbejdet mellem institutionerne. Et samarbejde, der er baseret på udveksling og deltagelse. Kulturmagasi-

net-Frederiksdal deltog ved årets Sundtoldsmarked, og frivillige fra Museerne Helsingør deltog både ved fejringen af Sveriges nationaldag på Frederiksdal og det årlige Mikaeli marked.

Nationalparken Kongernes Nordsjælland fik i 2019 et Nationalparkråd, som Maibrith Bager er udpeget til. Nationalparkrådet har til formål at fremme udviklingen af nationalparken og rådgive bestyrelsen. Rådet har i 2019 arbejdet med bidrag til Nationalparkplan, hvor kulturhistorien er et betydeligt element.

Sikring af den faste kulturarv og varetagelsen af museumslovens kapitel 8 foregik i 2019 i samarbejde med Museum Nordsjælland, der har ansvar for arkæologien i Helsingør Kommune. Museerne Helsingør varetager beværingsarbejdet inden for Nyere Tid.

Museerne prioriterer at deltage i de museumsfaglige netværk inden for Organisationen for Danske Museer. Deltagelse i netværkene bidrager til at museernes medarbejdere kan holde sig fagligt opdateret. I 2019 deltog museets medarbejdere i ODMs faglige orienteringsmøde, hvor museumsinspektør Iben Vyff sidder i planlægningsgruppen for Nyere Tid. Lars Kjølhede deltog i efteråret i konferencen European Labour History, IISH Amsterdam, som ansvarlig for session i arbejdsgruppen Factory History. Endvidere deltog han i konferencen Radical Museums på Arbejdermuseet i København i november.

Sammen med museer omkring Øresund har museumsinspektør Nicolai Vædede desuden deltaget i planlægningsmøde til næste års MUSUND-konference og ligeledes har Iben Vyff deltaget aktivt i planlægning af Nordic Labour History Conference, som bliver afholdt i København i efteråret 2020.

Med udvikling af et nationalt værftsmuseum som indsatsområde har Lars Kjølhede Christensen, Nicolai Vædele og Iben Vyff i efteråret været på tur til tidligere danske værftsbyer, både for at identificere værftshistoriske miljøer, få større viden og kendskab til værftshistoriske undersøgelser og ikke mindst for at sikre et godt netværk blandt værftshistoriske miljøer i Danmark. Indtil videre er det blevet

Årsfesten for frivillige blev holdt på Marienlyst Slot. Under afspilning af Champagnegaloppen viftedes med Dannebrog.

til to studieture. I den ene gik turen over Storebælt og bød på besøg på Lindø, Port of Odense, Odense Bys Museer og Østfyns Museer, i den anden blev Storstrømsbroen krydset, da turen gik til Nakskov og Nakskov Lokalarkiv. Med de øvrige deltagere i forskningsprojektet »Stemmer fra værftet« blev det yderligere til et besøg på museet Tirpitz og fængelsmuseet i Horsens, hvor fokus blev rettet mod, hvordan erindringer bliver formidlet på disse museer.

Museerne samarbejder inden for Helsingør Kommune med Biblioteket Kulturværftet, Børnekulturens netværk samt Frivilligcenter Helsingør. Samarbejdet med Frivilligcenteret var især i forbindelse med nyttehaverne på Flynderupgård, hvor flere etniske grupper tilknyttet frivilligcenteret har små jordlodder.

Museerne var endvidere repræsenteret i Skibsklarerergaardens Bryglaugs bestyrelse,

bestyrelsen for Helsingør Museumsforening, bestyrelsen for Sundtoldens Venner samt bestyrelsen for Hellebæk-Ålsgårde Egnshistoriske Forening.

Sundtoldsmarkedet er et stort arrangement, der kun kan lade sig gøre ved samarbejde med mange forskellige foreninger og enkeltpersoner. De historiske foreninger Sundtoldens Venner, Flynderupgårds Venner, Helsingør Museumsforening og Helsingør Vinmuseumsforening støttede op om Sundtoldsmarkedet i 2019. Andre samarbejdspartnere var blandt andre Odd Fellow Logen, Helsingør Cityforening, Helsingør Industriforening, Hal 16, Historiske Soldater, Teaterbøtten, Dansk Træskibssammenslutning, Foreningen til Sprydstagens Forvigelse, Farmacihistorisk Samling, M/S Museet for Søfart, Kronborg Slot, Helsingør Havn og Helsingør Bibliotek, Sanct Mariæ kirke og

Sankt Olai kirke, Fædregruppen-Vapnagård, Prins Hamlet Spejderne, Bjørne Kvartetten og S/S Bjørn.

8. Frivillig indsats

Museerne Helsingør havde i 2019 tilknyttet omkring 450 frivillige, der bidrog inden for mange områder af museernes virksomhed. Museerne Helsingør har en stærk lokal forankring, det sker blandt andet gennem samarbejdet med frivillige. Frivillige er med til at gøre museerne til levende huse.

Frivillige var igennem året aktive på Flynderupgård Museet i forbindelse med aktiviteter i skolernes ferier. I træ- og smedeværkstederne blev der arbejdet med vedligeholdelse af gårdens redskaber. En nye grisesti kom til og arealerne omkring avlsbygningerne blev vedligeholdt. Syltegruppen stod for fremstilling af sødt og surt til salg i erindringskøkkenet. Mange frivillige ydede en stor indsats da der med kort varsel blev planlagt og gennemført et julemarked.

På Værftsmuseet hjalp frivilliggruppen ved arrangementer og stod for omvisninger i museets åbningstid, og i Værftsarkivet blev der arbejdet med indscanning af fotografier, ordning og registrering af arkivalier.

På Museet Skibsklarerergaarden fik gæsterne omvisning af museets kyndige frivillige guider. Skibsklarerergaarden er også hjemsted for Sundtoldsmarkedets planlægningsgruppe. Sundtoldsmarkedet er et stort samskabelses-projekt mellem fagfolk, frivillige og mange eksterne aktører. Engagerede frivillige påtog sig i 2019 et stort ansvar for gennemførelsen af Sundtoldsmarked på et tidspunkt hvor museernes medarbejdere havde svært ved at få enderne til at mødes. I museets systue blev der året igennem arbejdet ambitiøst med ordning og tilvirkning af historiske dragter. Med mere end 800 dragter er det en stor opgave.

Arkivet fik også i 2019 værdifuld hjælp fra frivillige, som omtalt i afsnit 2,3. Museet fik også hjælp af frivillige, der tog sig af forskellige administrative opgaver, optælling af besøgstal og juridisk bistand.

Museerne er privilegerede ved at have mange frivillige og venner. I en årrække er der blevet investeret i frivillighed både i tilrettelæggelse af arbejdet og i de sociale rammer. Det blev der mindre af i 2019. To arrangementer blev afholdt som anerkendelse af den store frivilligindsats. Nytårskur den 21.1. 2019 og Museernes årsfest, der blev afholdt på Marienlyst Slot 26.10. 2019.

9. Sponsorer og bevillinger

Museerne Helsingør modtog i 2019 støtte fra VELUX FONDEN til projektet »Stemmer fra Værftet«. Et treårigt forsknings- og formidlingsprojekt, der vil indsamle erindringer fra fem danske værfter.

Sundtoldsmarkedet blev støttet af byens erhverv. Mange bidrog med sponsorater:

Advodan Helsingør, Advokat Ole Bang, Axeltorvs Apotek, Backe Vin, Bilhuset Elmer, Borgerkroen, Brostræde Is, Cafeteria San Remo, Cafe Amici Miei, Café Olai, Café Torvet, Danske Bank, EDC Poul Erik Bech, Europcar Dæk & Autocenter, Euronics, Femail ApS, Guys & Dolls, Helsingør Hælebar, Home Løgstrup & Thomsen A/S, Ide Nyt, Ivar Jensen Autogummi A/S, Restaurant Jellyfish, Jyske Bank, Kadetten, Kvikly, Levende Lys, Blomsterforretningen Michael Find, Mr. August ApS, Nybolig Lillelund & Andersen I/S, Nykredit, REMA 1000, Restaurant Strejff, Det Kongelige Privilegerede Skydeselskab, Slagter Baagø, Spar Nord Bank, Stengades Apotek, STARK, Stjerneoptik, Restaurant Strandborg, Strandgades Vinhandel, Strandhuset, Sundtoldens Venner, Tatoosmeden, Petersen Ure Smykker, PhotoCare, Place2live Høegh & Friis, Q d'Lux, Ristorante D'angelo, Witzke Design.

Museerne Helsingør har flere støtteforeninger der bidrog med midler til formidling af Helsingørs historie:

I 2019 modtog Museet støtte fra Helsingør Museumsforening, Sundtoldens Venner og Flynderupgårds Venner.

